

К. П. Мисирковъ.

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

СОФИЯ,
Печатница на „Либералний Клубъ“
1903.

ПРЕДГООР.

Секој чоек, како член на некоја община или некоје другарство, имаат извесен долг и извесни права кон и од ниф. Народот не ет ништо друго, осим едно големо другарство, основано на крвно родство, на общ провлез, на общи интереси. Наметувањето на тоа родство, тоа провлез и твие интереси, заставуваат секој член од некој народ, да се одречат од некои свои права и интереси за да посветит част од своите сили на общата арностиа. Тоа ет долгот кон народните интереси, за што членот од народноста добиваат заштита на своите лични интереси тамо, каде не ет доста само неговите сили. Долгот кон народот ет тесно врзан со долгот кон таткоината, зашто пов'атието народ ет тесно врзано со пов'атието таткоина. Долгот кон народот и таткоината зависит од приликите историцки, кои преживуваат еден народ и една страна. Тој се применуваат кон приликите. Долгот кон таткоината и народот, до негоото осашчествувај'е, се велит народен идеал и кон негоото осашчествувај'е, требит да се стремит секој свесен чоек. Народниот идеал се применуваат кон историцките прилики и тоа, што денеска било народен идеал, утре, по негоото осашчествувај'е, ќе останаит место на друг, за кој по напред мало се мислело. Често пак од еден народ историцките прилики требаат или корено изменувај'е на народните идеали, коревен обрат на идеалите во друг правец, или угрожаваат вему со полно унишчожаај'е. Народните идеали, или долгот кон таткоината, се разбираат од разни членови на народот различно. Кој нај верно ет разбрал истицкиот и нај правит народен идеал, се видит со порамнувај'ето на разбирај'ето на народниот идеал од разни лица. За да можит да бидит по

рамнуваи'е и оценуваи'е на различно разбраните народни идеали, требит, тие да бидат искажани устно или на книга. Искажуваи'ето на своето разбираи'е на народните идеали и критиката на таквниа не ет празна работа, зашто идеалите сеп душата на обшчата народна работа и од здравоста на таиа душа зависит и здравоста и плодотеста на самата обшченародна работа. Лошо разбраните народни идеали само уголемуат народните нестрекни, без да донесат полза на народот.

Така разбираики долгот кон татковната, јас се решиф, прво, да изложам мојето разбираи'е на народните идеали на македонците во једен ред расудуваи'а, прочитени во Петроградцкото Македонцко Словенцко Научно-литературно Другарство „Св. Климент“, а после и да ѝ напечатам во таиа книга, каде сеп поместени и расудуваи'а, не прочетени во упоменатото другарство. Со тоа мислам да исполнуам, спроти мојите сили, једен дел од мојот долг кон народот мој и кон татковната ми.

Мнозина од македонцките читачи ке бидат удивени от појавуваи'ето на таиа книга. За удивуваи'е ке им бидат во неја много. Некои ке речат: зашто отцепуваи'е од бугарите, кога нвие до сега сме се велеле бугари и соединеи'ето, а не расцепуваи'ето прант сјдата? Друзи ке расудуат, оти со полното отцепуваи'е, од једна страна, ке восторжествуваат нашите непријатели, кои шчо направуат сите своји сили да ослабат балканцките словени, за да си подготват почва за разделуваи'е на балканцките земји помегу ниф, а од друга страна, оти оно ке не натерат нас македонците, да се откажеме от нашиот прв долг, да се бориме за политична слободија, да разрушиме се, до сега напраено и да зафатиме се одноо, така да се речат, од азбука. Треки ке најдат, оти јас проповедуам некаков надеж на попрауи'е на турците спроти нас и на европејцки реформи во татковната ни, кога до сега јасно било докажано, оти ни Турција сакала,

сакат и ќе сакат реформи во Македонија, ни држанте сепак наклонени да не привудат Турција, за да ни дајат некакви, па и нај мали реформи. Држанте, вел'ат мнозина, само играат дипломатична игра со реформи, за да не склонат нас, да се откажаме од вооружена борба со Турција, от која се нарушаат нивниот мир, а пошто се одречиме от таа борба, тие ќе ослабнат да бараат от Турција реформи за Македонија.

Твоя сепак нај главните возражувања, што очекувам од мнозина од моите сонародници. Ми се чинат, оти оние не сепак прав и ето зашто: Во поата книга се зборува, вистина, и за отцепувања и за соединувања, но за отцепувања от твоя, што сме веќе отцепени и со кои никој пат не ќе ни позвол'ат да се соединиме, а за соединувања со твоя, со кои сме морално задолжени да се соединиме, и со кои соединението еет возможно. Ако со нашето отцепување од балканските словенски народи достигнем соединувањето на сето македонско словенско население во едно цело, ние не ќе ослабиме, туку ќе се усилиме, така да од исполнувањето на идеите, што сепак развиени во твоя книга само ќе се оправдат послонците, да еет силата во соединението.

Сега се питат: дали од нашето отцепување од балканските народи, ќе се воспользуат нашите непријатели и кои сепак твоя? Сега во Бугарија еет мода да зборуваат, да сепак нај големи непријатели на балканските словени: русите и австро-унгарците, кои сакаат на почва на македонското прашање да се зафатат и продолжат една борба меѓу србите и бугарите, која ќе ослабнат, силите и на еедните и на другите до таква степен, што ќе требат да се набркаат во балканските работи Русија и Австро-Унгарија и првата ќе завоюваат Бугарија и Стамбул, а втората Србија и Солун. Јас ќе си позвол'ам да не се согласам со такво глатко политично „далековидејне“. Можат, бугарите и сепак прав, кога мислат, оти Русија без

За нашите односи ком турците јас можам да речам само едно: ние сме задолжени да направиме сè, што се барат од нас, за да докажаме на Турција, оти нејното отстајување како европејска држава стрек'ат во нас полно сочувство. Ние сме задолжени да бидиме лојални поданици на Н. Ц. В. Султано. Но при тоа бараме и ќе бараме од Негоото прателство цел ред реформи, кои ќе ни сочуваат нај главните интереси на нашето национално и културно развинување. Јас мислам, оти ние треба да бидиме лојални ком Турција, но предполагам, оти турцкото прателство и народ ќе разберат нај после, оти интересите на нивната држава во Европа совпаѓаат со нашите и зависат нај много од ниф, а не си противречат, и затоа турците први ќе треба да докажат искреното сакајување да сèт во мир со нас и со тоа да заслужат нашата поддршка на нивните интереси. Ако пак тие мислат со нас да не се церемонат, и да лажат Европа и нас со реформи, кои не ги исполнуват, то не ќе се удивит Турција, ако и ние обрниме нашите возгледи кон Европа и од неја бараме, да се воведат во татковната ни со сила твја реформи, што се признаваат от силите европејски за истинска потреба за успејувањето на религиозно националното и културно развинување на македонските христијани. Европа ќе обрнит возгледите на нашите барајувања зашто она јет задолжена да направит тоа со два меѓународни актови: проекто за реформи во Македонија о Февруар и мјурцштегцивиот проект. Тие два меѓународни актови ни обек'аваат постепено раширујување на реформите во Македонија, и со тоа даат ни право да с обрв'аме до двете реформаторски држави со меморандуми и по други патии, за да им покажаме на нашите религиозно-национални и економски нужди, како и на тоа, што праит Турција, за да се исполнат твја наши нужди.

Знам многу арну, оти мнозина со иронии ќе се однесат кон моите надежи за европејски реформи. Но на твоя иронии ево со што јас ќе одгоорам: не јет истина кажувајќето, да не ќе излезит ништо од усил'ата на Русија и Австро-Унгарија да се уредат работите во Македонија. Проектите за реформи и усил'ата да се воведат твоя не сет, како мисл'ат мнозина, само игра да поминит време и да си останат сè, како што си било. Проектите за реформи на Русија и Австро-Унгарија сет меѓународни актови, не исполнувајќето на кои от Турција јет насмешка и оскрбувајќето за реформаторските држави и им даат полно право за репресаливи против нарушачот на меѓународното право. Да било така лесно и безнакажано престалувајќето на меѓународното право, до сега државите, денеска ќе приваа на себе разни задолжеи'а и утре ќе се откажува од нив. Но не било така.

Реформите руско-австријски, једно сет меѓународен акт, ќе даат право секога на македонците да настојаваат пред Големите Сили да се исполнат во целост. Нека не мисл'ат, оти они можат да бидат закопани, како што јет закопан берлинскиот трактат со неговиот 23 член за Македонија. Берлинскиот договор вистина јет закопан, но не од Европа, а од Бугарија, која изврши соединувајќето со Источна Румелија со насилствен преврат без согласие на државите, што потписа берлинскиот трактат; а со нарушавајќето на једен параграф се нарушаат и сет трактат. Сегашните руско-австријски реформи силно се разликуваат од берлинскиот трактат со тоа, што сет они само меѓународен акт заклучен меѓу три држави. Осим нив важен фактор се јавува само ниве македонците. Вол'ата на двете сојузни држави: Русија и Австро-Унгарија можат да стретат противодействие само от Турција и од нас, но најпоеке од нас, зашто со реформите се бараат, не од нас, а от Турција задолжеи'а и ако ниве со нашите работи покажаме,

оти твѣа задолжеи'а, шчо се бараат от Турциѣа, не ке удовлетворуат, то ниѣ само ке поможиме на Турциѣа, нишчо да не воведат од реформите, шчо се бараат од неѣа. Турциѣа ке велѣт, оти она сѣ, шчо можѣт да направѣт, ке направѣт и направѣла, а поеке не можѣла да направѣт за тоа, шчо комитетите не даат на населѣи'ето да се успокоѣт, а во ѣедна страна, каде ѣет сѣ на воено положѣи'е, сѣте добри намерѣи'а на правѣтѣството се рушат от сопрѣтивуѣи'ето на немирното населѣи'е; а ако военото положѣи'е се продолжит поеке од ѣедна година, реформите ке се состарат по наша вина и ке се закопат. Такѣа ѣедна служба ниѣ сослужѣме на Турциѣа по обѣавуѣи'ето на февруарцкѣте реформи. Исто така, ако не сакаме никакви реформи, можиме да ѣ послужиме и за однапред. И после, како и до сега, пакъ ке фрлимѣ вината на Големѣте Сѣли. коѣи секоѣ пат излегуѣаат крѣви за нашѣте грѣшки.

Собѣтѣята, шчо се развиѣа до сега ни покажаѣа ѣасно, колко ниѣ сами можиме да сѣ напакоѣтимѣ, мѣслеѣки, оти постапуѣамѣ правѣлно.

За да се предупредат жртѣите од ѣедно секадешно востаѣи'е, се изработѣа февруарцѣот руско-австриѣцки проект за реформи, вѣстина не совршен, но со огоорка, оти тоѣ ке бѣдит постѣпено раширен. Помѣнаѣ месѣц, 2, 5, 7 и нишчо од него не излѣзе. Се прашат: зашчо? Ке одгоорат нашѣте: зашчо Турциѣа и Европа не сакаат серѣозно реформи. Но не ѣет така. Турциѣа, можѣт, и не сакаѣт реформи, но сакаат тѣѣе, шчо го изработѣиѣа проектот. Се прашашѣе само: кому прилѣкѣите ке дозвол'ат да наделѣт? А во тѣѣе прилѣки наѣ ѣажен фактор бѣфме вѣѣе. Да се склонѣфме пред вол'ата на Европа и четѣте, или да се предаѣеа, или да се оттргнеѣа во Бугарѣѣа, или барѣм да се направѣа некои прѣгоори со реформатѣрцкѣте дрѣжан, во коѣи просто можѣше да се рѣчат, оти четѣте, или ке се оттргнеѣат, или ке се

предадат, но нека се не мачат турците мирното население, за тоа, што, можит, некаде се имаат пушки, то ќе настапеше во Македонија мирно време, кога ќе се бараше от Турција да се воведат во исполност реформите и да се оттегл'ат војските од Македонија. Но што напраи комитетот. Тој реши 4¹/₂ месеца да чекат резултатите од воведувањето на реформите и после објави со „чиста совест“ воставањето. Во време на објавувањето на воставањето, комитетот можеше да речит, оти тој не бркал на државите да воведат реформите. Но тоа не јет токму. Вистина четите избегуваа стражејата, но тоа уште не значит да не бркаа да се воведат реформите. Твие избегуваа, но турците бараа стражејата и успеаа повеќе од комитетот. Комитетот кажуваше да немаат чети, немаат противодействие на реформите од негова страна, а пак турците кажуваа да имаат чети, населенијето да имаат оружје и се готвит за воставање, војската имаат постојани столбувања со четите, четите убиваат мирните жители, што не и слушаат и сепак верни слуги на Падишаот. Ако земиме новините од времето на публикувањето на февруарските реформи до и после објавувањето на воставањето во Битољко на 20 Јули и прегледаме во нив телеграмите от Стамбул, то ќе видиме, оти Портата постојано представуваат на рускиот австро-унгарскиот амбасадери списоци од стражејата на турскиот аскер со четите, списоци од виедно при обиските оружје у населенијето, списоци од убиства, совршени от четите над мирното население. И најпосле списоци од воведени реформи.

Што сакаше да речит Турција со твие списоци, јет многу јасно: „јас сакам да воведам реформите во Македонија, но наместо реформи сега за сега ќе воведам аскер и маки, зашто страната се готвит за револуција, подготвуваа от преставното работење на комитетите, кои што составуваат како држава во држава: ќе

ми позволете, прво, да усмирам страната и да воведам мир, а после ќе се воведат нужните реформи“. Со дружи зборов: комитетот ми даат можност за една година да се извинуам за неисполнувањето на реформите, а после не ќе ги воведам, зашто они ќе остарат. Ја каква услуга није направиле на Турција, со нашето недоверување кон австро-рускиот проект од реформи. Сакаме ли уште еднаш да не послужиме на Турција, и пак да не направиме криви другите за нашите грешки? Јас мислам, оти ништо друго не ни остаат да направиме, осим да се однесеме со полно доверие кон реформаторските сили на двете заинтересувани Сили, и со тоа да ги ангажираме, час по скоро да се воведат обективните реформи.

Со твие неколку зборови јас сакам да објаснам содржината на предложената на македонските читатели книга за најважните за нас прашања. Како последувајќи ја идејата за полно отстапување на нашите интереси од интересите на Балканските народи и за самостојно културно-национално развојување, јас ги напиша на централното македонско наречје, кое за мене от сега на тамо имаат да бидат литературен македонски јазик. Нерамноштите, што ќе се покажат во јазикот на мојата книга, сепак сосим природни и ќе можеа да се отстранат само прв еднаш по глабоко знајување на централното македонско наречје, со што не можам да се пофалам. Но и при тоа се надевам, оти за македонците таков јазик ќе бидат по пријатен и по звучен, од јазикот на нашите соседи, со кои није сега за сега се дигаме на големо.

Шчо напраѣме и шчо требит да праиме за однапред? *)

Долгоприготвуаното и многоочекуаното возстааиѣе напоследок излезе на јава. Нашите земјаци си покажаа сета јунашчина и готовност да се пожртвуат за интересите на својата таткоина. Борбата беше и ѣт отчајана. Свјот европејцки свет обрна своите возгледн на неја. Новините се преполниа со известја от театрот на возстааиѣето. Редом со известјата за борбата меѓу четите и турците, во новините се печатаат и известја за турцките зверства над мирни жители. Европејците се потресоа и ужасниа от твја известја и зафатниа да окажуат нужното влианѣе на своите праителства за да се пресечят колеиѣето на мирното наседеиѣе и да се помогнат на нестрекнотото македонско жителство. Во Бирмингем Ворстерцкио владика напраи во црквата молебен за спасеиѣето на македонцките рисиани. Кентербернцкио архиепископ се обрна кон англицкио министер-президент Балѣур со молба од името на англицката црква, да се помогнат на македонците. Европејцкото обшчество зафаќат да наредуат помоки за македонцките страдалци. На патуванието на Германцкио император се придаат политично значеиѣе, меѓу другото и за македонцките работи. Турцвја, како шчо се видит, како да се вајде на тесно, и предложи на Бугарија да се дојдит меѓу ниф до једно согласуаиѣе за македонцкото прашаиѣе. Разни праителства праат официјални декларациа по нашете работи. От Стамбул телеграфируат во разни европејцки новни (Standard)

*) Прочетено на 21-и Септември таја година во I-та седница на Петроград. Македон. Научно-литературно Другарство „Св. Климент“

оти англицката и френцка стредиземни флоти добили повел'а, да се наог'аат блиско до македонските води. Пак от тамо телеграфируат, оти војната меѓу Бугарско и Турцко ѝет неизбежна. От Софија телеграфуат, оти тамошниџо военен министер зел од офицери на разни европејцки и американцки држави предложејн'е да се зачисл'ат они во бугарската армија.

Шчо покажуваат сите овние фактори? Дали покажуваат, оти движејн'ето достигна својта цел'а? Дали можат раководците на движејн'ето да се пофал'ат со успеф? Дали принесените жртви за ослободуајн'е не сѣт напразно?

Можит да бидит, некој, а можит и мнозина взмеѓу нас, кие речат, оти уште ѝет рано да се судит за резултатот на востаајн'ето. Главната работа на комитето и четите ѝет напред. До сега можит не ѝет исполнена, ни полонната, ни четвртината от сѣт план, изработен от комитето и главниџо му шчаб.

Да. Секоаш, по секоје прашајн'е ѝет имало разни возгледи. Така ќе бидит и во дадениџо случај.

Јас од моја страна ќе си позвол'ам, со чистосрдечно прискрбије да ведам во сегашното движејн'е полно фијаско. Сите тија дополнуајн'а, кои шчо ќе се придаат до понапредниџо руско-австријцки проект от реформи, не само не чинат 100,000 обездомени души, 3—5,000 чоечки жртви и полно обескуражуајн'е на жителството во Македонија, ами не чинеа и 100 чоечки жртви. Тија приложејн'а ќе се добијеа и без капка крв.

По резултатите, кои шчо ќе се добијат от сегашното востаајн'е, последното ќе можит да се наречит ѝедно од најголемите, ако не и најголема нестрекја за нашиџо народ.

Не ѝет рано да се предвидат резултатите и крајо на нашето востаајн'е. Тија можеа да се предвидат уште пред зафатоко негов.

Уште во време на февруарцкото руско официјално известуаи'е беше јасно, оти Европа никој пат не ќе удовлетворит во полна степен бараи'ата на комитето. За да се исполнат нашите сакаи'а требаше да се војуват со Турција; само после наделуаи'е ќе можеше да се натерат Турцко да исполнит нашите сакаи'а. А се наделуат Турцко не од нас и не од Бугарцко, ами или от Големз Сила, или от нас и Бугарско, Србцко и Црна Гора заедно, при неутралноста на дружите држан. А ни једното, ни другото тогај за тогај не беше мислимо. Комитетот тоа требаше да знаат и мисла'ам го знаеше. Но негите раководци мислеа друго: они во биднината, как и во сегашното, видеа само тоа, шчо ни јет пријатно да видат. Они велеа: „није не сакаме, ни једна држаа да војуваат за нас: они можат просто да отпраат своите флоти во Солун и да принудат Турцко да ни даат реформи. Није сакаме да напраат и со Македонија, шчо направиа со Крит“. Не једнаш сме спориле, оти имат разлика ме'у Крит и Македонија, оти имат држан, кои сет заинтересуани во Statu quo-то и ќе напраат се возможно да немаат набркуаи'е во наша полза. Та и да имат набркуаи'е, имат ли се основа да се мислит, оти тоа набркуаи'е ќе бидат во наша имено полза, а не на наша пакост? Се покажуаше, оти сегашнио момент јет најнеблагопријатен за востааи'е. Но нашите раководци замнжеа пред вистината и востааи'ето се зафати; се зафатз славно, за да се довршит плачевно и пагубно. Не беф јас сам, шчо гледаф на предвременоста на востааи'ето. Така гледаа и мнозина друзи. Но никој не си креваше гласот против. Критиката на држааи'ето на комитето беше само во домашните крагон. Но она беше и бесполезна па и опасна, не само за тие, кои се критикуваат, ами нај после за тие шчо критикуваат: Комитетот беше сесилен; он имаше во своите раци

живото и смртта на сите граѓани и не приемаше никаква жртва на своите постапки. Тие, што не сат со него, сат против него и сат негов непријател, кои треба да се истребат. Да критикуват работите на комитетот можеше само друг комитет, кој што располага со сила. Организација пак на контр — комитет беше и доцна и бесполезна. Меѓу комитетите тогаш се зафатеше погубна меѓуусобна борба.

И така борбата се зафати против требањето на секо благоразумие. Она даде многу, резултати, само не тие, што се очекуваа. Меѓу сите јавувања, кои сопроводуваат движењето, најголемо внимание заслужава руското „Правителствено Соопшчување“ од 11 Септември. После него представувањата од рускио и австроунгарскио посланици до Портата и во Софија и писмото на англискио министер-президент Балфур до Кентербернскио архиепископ.

„Правителственото Соопшчување“ зајавува, оти руското правителство, ќе бараат за Македонија тие реформи, кои сат изработени во месец Февруари од Зинovieв и Каличе и оти тие реформи сат само зафатокот и ќе бидат развиени поинака сообразно со нуждите на жителството. Тоа место беше и во февруарското Правителствено соопшчување. Не покажуваат ли оно, оти пошироки реформи от тие, што ни беа дадени ќе можеме да добиеме и без револуција, а само со ловки мали народни движења? Ако јет така, то сегашното воставање ни на једна јота не измени положението.

Но во Правителственото Соопшчување имаат уште једно многу важно место: револуционите комитети, по изразувањето на руското правителство, сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ а Русија, за која сат блиски и интересите на друзите русијанци народности во Македонија, не можат да пожртвуваат нивните интереси на бугарите.

Разбраа ли во Бугарниа, што означуваат твие зборон? Разбраа ли во Македониа? Разбрафме нај напкон није?

Русија отворено ни изкажуат, зашто она не работит и не можит да работит инак. Да ли јет праа Русија во своите утврдуаин'а? Да ли можит она да постапит инак.

Ако се постаифме во положеи'ето на руското правителство, и није не ке можефме да постапиме инак.

До 1878 год. сите, па и руското правителство, велеа, оти Македонците сет бугари. После Берлинцкио догоор истапиа со своите претенции на Македониа србите. Праи ли сет они, или не, не јет важно за дипломатите. Србите во течеи'е на 25 години, особено последните 20 години успеа, ако не да напраат македонците срби, то барем да создадат во европејцкото общество миеи'е убедеи'е, оти во Македониа имаат и срби. Ако селцкото население и сега си зборуат, како што си зборувало и по-прег'е, и зборуат одред низ цела Македониа само на једен словенцки јазик, — во градонте, редом со бугарцките машки и женцки гимназии и основни школи, на секаде ке најме и србци. Једни села имаат србци, друзи бугарцки школи. Јдни сел'ани со нивните учители и попом признаваат патриархиата и сет под покровителството на србци или грцки консули, а друзи признаваат бугарцкио екзарх и слушаат бугарцкио трговцки агент. Се тоа сет факти за дипломатијата, која што имаат да се бројит со действителноста, а не со теоријата за народноста на македонците. Политиката немаат работа со науката. Па и да имаат работа, зар јет докажано, како два и два 4, оти сет македонците бугари? До руско-турцката војна имаше само једна теорија за народноста ни. Сега сет две. Кон инф се прибавуат и трек'а, оти македонците сет нешто стредно меѓу србите и бугарите. Приврженците на таја теорија пак се подразделуат: 1, на

кои што кажуваат, оти тоа стредно иет еднакво далеко и от србите и од бугарите; 2, оти оно иет по блиско до србите; 3, оти иет по блиско до бугарите; 4, оти част иет по блиска до србите, част — до бугарите. Не иет важно за дипломатите, каде иет истината. Важен иет факто, оти во Македонцето прашаиџе сет заинтересуани етнографци, редом со бугарите и грците, уште и србите. Осем тоа и политично Србија иет не по малу заинтересуана во судбите на Македонија. Последната за Србија имат по големо значеиџе, от колку за Бугарија, оти Бугарија можит да излезит на Егејцето море и преко Кавала и Деде-Агач.

Ако иет така зар можеме да се чудиме на поведеиџето на руското прантелствџе во македонското прашаиџе и на неговото зајавуаиџе, оти Русија не ке помагат на комитето да се создадит „Бугарцка Македонија“?

Некои од нас, можит наврно ке забележит: „Комитетот не сагат да направит Македонија бугарцка; тој сагат праина за сите македонци без разлика на вера и народност“

Како можит комитетот да докажит, оти он работит во таква смисл'а? Со иедни зборон не се докажуат. Поведеиџето на самио комитет зборуат против неговите утврдуаиџа.

За да се дигнит револуција во полза на сите народности во Македонија, требит комитетот да бидит образуван от прџеставители на сите македонски народности. Инак кои му иет дал прао на комитето да работит од името на сите македонци и во полза на сите ниџе?

Комитетот можеше да работит и од името и во полза на иедна громаднa част на македонци, т. е., од нви силната народност. Но требаше да имат цел ред докажуачки, оти работата на комитетот не иет врзана со интересите на саседните држави и народности, а

протноречит им и іет во полза не само на господствујуките, но и на сите други националности.

Нашчо подобно немаат. Организацијата іет тесно врзана со Бугарија. Шумот од организационото движеи'е отпрво се дигна во самата Бугарија. Тоа покажа, кои нај многу іет заинтересуан во Македонцкото движеи'е, за тоа пренесоа центрот негов во Македонија, и направја уште іеден цел ред фокуси, за да се покажит, оти брканицата іет од натре и іет самородно іавуаи'е. Но кого излажаа со тоја маневр? Не іет ли іасно, како бел ден, оти брканицата іет тесно врзана со Бугарија, со бугарцкото име и со бугарцките пари?

Ке речите, оти народо іет направи нај големи пожртвуаи'а во полза на движеи'ето. Тоа іет така, но не требет да се забораат, оти организаторите на движеи'ето во поекето случаи беа чиновници, екзархици. Се разбират само от себе, оти они со своето участие во револуционни работи идеа во разрез со интересите на екзархијата; но при се тоа, они беа бугарцки чиновници.

И така револуционнио комитет беше чисто македонцка организација по произлез и по составот му, но тоа беше само работа на іедна част од іедна од македонцките националности, врзана по име и по црковно-сволицките работи со бугарцкио народ и држаа и нивните интереси. Тоја комитет, во сашност македонцки, за надворешнио свет и за расіаните во Македонија не екзархисти, беше комитет *бугарцки*.

Комитето, не можа да докажит ни на надворешнио свет, ни на самите македонци не екзархисти, оти он не іет бугарцки.

Радев со своіо „Mouvement Macedonien“ мислеше да убеди Европа, оти движеи'ето іет чисто македонцко, и немаат нишчо обшчо со Бугарија. Истото сакаа да докажат и „Право“ и друзите македонцки и бугарцки новни. Но достигнаа ли они цел'ата? — Н .

Покојнио А. А. Ростковски не једнаш кажуаше: „бугарите мисл'ат, оти само они имаат ум на светов, а сите друзи сет будали. Кого мисл'ат они да излажат со статиите во „Право“ и друзите поини, оти македонците сакаат Македонија за македонците? Знаеме није многу арму, што сакаат они“! А какво впечатлеија'е праеа на дипломатскио свет поинварцките уверуаија на комитето и бугарите за македонцкото движеија'е? Не требит да се забораат и то, как се изразуваа во европејските поини за стражеија'ата на четите со турците: четите се викаа бавди и то *бугарски* а не македонци. За убитите четници не кажуваа: „убити сет толку души македонци, ами толку души *бугари*“.

Се прашат кого убеднија: „Mouvement Macedonien“, „Право“, „Автономија“ и др. во тоа, оти ратуваат за слободнија македонците, а не, тије, што се викаат „бугари“ и сет от Македонија и Бугарија? — Никого.

Можит да бидит, комитето успе во самата Македонија да се чинит обшче македонски, само не доби признаија'е од надвор, во Европа? — Одвај ли.

Револуцијата требит да бидит работа на сите македонци, или на болшинството од ниџ, за да можит да се наречит обшча. Во самио комитет требит да бидат застапени сите, или неколо народности. Интелегенцијата на тије народности требит да си подадат једна другиму рака и секоа од ниџ да земит да популаризират идејата во својо народ. А што видиме во дејствителност. Не само интелегенцијата на сите народности, не и на болшинството од ниџ, ами па и интелегенцијата на најсилната македонска народност — словените, не сета беше застапена во комитето: србоманствујуќата и гркоманствујуќаата македонска словенска интелегенција беше на страна от комитетот па и враждебна. Значит комитетот во патриархистките села и градов, и части от села и градов, беше не канев гост. Патриархистите сло-

вени можеа и да му сочувствуат, но за тоа, што нивната интелегенција беше против комитетот, то немаат сомнувања, оти и самите селани тро му сочувствуваа, но тоа сочувство беше побрковано со неувереност и со сомневање во обешчанијата на комитето. Кон тоа неопределено чувство се присоједини и штраф. Селаните се најдоа меѓу два огнови: војската и комитетските чети.

Кога едно движење, во един места се распространило со убедиње, а во други со сила, можат ли да се наречат обшчи.

Нвие можеме да го велиме како сакаме, но во действителност оно беше само частично. Оно беше и јет работа на екзархистите, кои се величаат „бугари“, а следователно, тоа јет бугарски маневр, да се решат македонското прашање само во бугарска полза; то јет да се создаат једна „Бугарска Македонија“.

Можат да не јет уште јасно, оти, ако се удовлетворат сакањата на комитето, Македонија и на вистина ќе се чинат бугарска? Ќе се постарам да покажам по јасно, како реформите можат да побугарат Македонија.

Се питат: кој јазик ќе биде официјален? — Одговараат — јазикот на „болшинството“. — На кое болшинство? — Тогаш ќе се види.

Не се запитуваат по тамо: како ќе узнајат, кое јет болшинството.

Да си представиме нвие сега, оти ја каде Митровден идат меѓузароден отред и окупират страната. Он меѓу другото, ќе треба да решат и прашањето за официјалниот јазик, а пак да останеме официјалниот, прашањето за јазикот во школите.

За некои тоа прашање јет многулесно: нека се признајат неколку официјални јазики т. е. и турски, и бугарски, и српски, и грчки, и влашки, и албански, според населенијето на областа. Зборуваат при тоа: како што беше во Источна Румелија (Јужна Бугарија), а

тамо ќе се види, каде имаат грци, каде — срби, бугари, турци, власи и арнаути. Некои уште прибавуат: и за Источна Румелија кажуваат, оти имало грци во неја, но после ослободувањето се покажа волку грци имаат тамо. Со други зборови дајте вије власта во рацете на македонците, тоа треба да се разбират, на тие од ниф, што се викаат бугари, да од неколку години после вије ќе видите, оти и во Македонија од другите народности ќе останат тоа, што остана од грците во Источна Румелија, по ослободувањето на последната. Со други зборови цела Македонија ќе стане бугарска.

От тука не јет ли јасно, оти Бугарија и комитето сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ во вреда на другите национални македонски народности?

Ама зашто бугарска, зашто не српска? ќе стане бугарска, зашто и јет таква; да имаше во неја повеќе срби, ќе ставеше цела српска и бугарскио елемент ќе ослабеше. Се тоа јет јасно и справедливо од бугарско гледиште. Но нека не се забораат да имаат и друго, и при тоа многу други гледишта на македонското прашање, като: српското, грцкото, влашкото, руското, словенското, австринското и на другите западно европејски држави. Ако јет таква, то предпологанио окупационен отред на чије гледиште ќе треба да стане?

Немаат сомнувања, да најлесно он ќе реши прашањето за јазик во скопска и местна управа во тие места, кај што живејат патриархисти со грчки јазик, арнаути мусулмани и католици и турци мусулмани. По мачно ќе можат да се решат прашањето во тие места, кај што имаат: 1, патриархисти арнаути, 2, патриархисти власи, 3, патриархисти словени, 4, словени мусулмани и 5 екзархисти словени.

Сакајќи да направат по големо значајето на словенскио јазик во Македонија, словените, ќе бараат од окупационио отред, да се признаат за официален во

мествѣн'ата со словени мусул'мани — словенцкио јазик; а самите словени мусул'мани, по религиозни сообразуаѣа можат да бараат турцкио јазик. Окупационите власти кого по скоро да удовлетворат? Ако постапат правилно без сообразуаѣе со религиозните требности, ќе на праат насл'е. Истото затруднеѣе и во уште по-силна форма ќе се стретит при решеѣн'ето прапаѣн'ето, кој јазик треба да се признаат за во скопјите и општественото управуаѣе во патриархѣвцките раѣони. Влашкото правителство ќе бараат за власите влашки јазик, а патриархѣвцата со видните прихожани, ќе бараат грчки. Ако се не удовлетворат бараѣн'ата на влашкото правителство, ќе се постапат неправилно и не праедно; ако пак се удовлетворит бараѣн'ето на влашкото, правителство против желаѣн'ето на прихожаните, ќе се напраат насл'е.

Патриархѣвцата ќе бараат грчки јазик и за праославните арнаути — тоските. Самите тоски немаат дозреѣано до национално самосознаѣе, за тоа патриархѣвцата ќе успеат. Но друзите македонски народности, заједно со друзите арнаути, ќе позандуат на усилеѣн'ето на грчкио јазик на есап на друзите и ќе организуат партиѣа против грчкио јазик. Немаат сомнуаѣе, да тука не ќе бидат така лесно окупационите власти да се ориентираат.

Но најмачно ѣет прапаѣн'ето за официалнио и скопјичкио јазик во словенцките части на Македониѣа. Тука сѣт: ѣдни патриархисти, друзи екзархисти по вероисповедуаѣе, ако се не гоорит за католиците и мусул'маните. Патриархистите се признаваат от турците за грци — „урум-милет“, а от србите и бугарите за срби и за бугари. Екзархистите, сами, и от турците власти, се броѣат за бугари, србите пак ѣ броѣат срби. И така, патриархѣвцата ќе сакаат во поголемата част на Македониѣа со словенцо населѣе да устанонт грчкио јазик за во скопјите и управлеѣн'ето. Во своѣите пожелан'а патриархѣвцата ќе стретѣт отпор от србите и бу-

гарите. Но последните, оспорувајќи првото на грчкио јазик во словенските крајни, сами не ќе можат да се разберат и да определ'ат, каде ќе треба да бидат бугарскио и каде србскио јазик.

Мислат ли комитетот, оти, ако он сакаат да игнорират прашаи'ето за јазикот во разни делов на фантазираната, барем сега за сега, автономна Македонија, игнорираат истото прашаи'е и заинтересуваните балкански народности, особено србите? Мислат ли он, оти србите му веруваат да се работит на „Македонија за македонците“, ако се игнорират прашаи'ето за јазикот на македонските словени, и да тоа прашаи'е лесно и праведно ќе се решит со добијаи'ето на автономни праа? Ако мислат така многу се лажит.

Ако автономнијата на Македонија се јавит како резултат на сегашното востаи'е, то македонското прашаи'е ќе се решит не во полза на македонците, а во полза на бугарите, зашто комитетот, како што видофме по горе, работит под бугарска фирма. Тие од македонците, што добија образуаи'е во Бугарија зедоа иницијативата за ослободуаи'е и они до сега играа, можит да се речит, не само главната, ами и искл'учител'на рол'а. Ако нивното работеи'е се увенчат со успеф, они, а со нив заједно и бугарските интереси, ќе земат врф над чуждите интереси во Македонија. Ако востаи'ето восторжествуат, не јет ли јасно, оти за него ќе имат да се благодарит на бугарите и за тоа тамо, каде сега србите конкурираат со своите пари и својата пропаганда, со бугарските пари и пропаганда, ќе изгубат секоје влијаи'е на своите клиенти? Зар не му мисл'ат србите, оти со успеот на востаи'ето, ако се питат: на кој јазик ќе треба да зборуат судијата, да речиме, во Тетово? — автономното прителство, кое ќе бидит од „болшинството“, ќе одгоорит — на бугарскио; истото ќе одгоорат и местните жители, зшто во нивните очи, бу-

гарите, а не србите, излезеа герои. Исто така, во полза на бугарите, ќе се решит и прашаието за јазикот во градските и селски школи. А пошто во автономна Македонија ќе немаат место за пропагандите, то србите ќе требаат да отстапат местото на бугарите. Но ќе се согласат ли на тоа србите? Они, можат, и би се согласиле да јет тетовскиот говор многу близок со бугарскиот литературен јазик. Но они знајат, оти не јет така. Они знајат, оти во тоа говор вистина се имаат особини общи со бугарскиот јазик, но исто така се имаат и особини общи со србскиот јазик, па и таквија, што се немаат, ни во србскиот, ни во бугарскиот јазик, а сепак својствени само на македонските наречја. Се прашаат: ќе дозволит ли, и можат ли да дозволит Србија во тетовскиот говор да се развијат на место македонските и србски — бугарски особини, а заједно со јазикот да се развијат во тетовско на место македонски и србски — бугарските интереси? Имаат ли она право да протестуваат против бугаризувањето на тетовско и да бараат заштита на своите интереси тамо против бугарските посегнувања? Имаат ли Русија морално право да заштитваат нарамно со бугарските и србските интереси?

От тука јасно се види да јет прашаието за јазикот, особено за јазикот во областите со словенско население једно од најважните при разрешувањето на македонското прашаието. Да имаше меѓу словените во Македонија национално и религиозно единство, и да имаше сознанието за нив во жителството, до сега на полнина ќе беше решено Македонското прашаието. А до кога, једни македонци се кажуваат патриархисти, други екзархисти; једни бугари, други срби, треќи грци и бараат покровителство у различни балкански држави, давајќи им со тоа право да се бркаат во македонските работи, до тогаш не можат да се мислат за општо востајување; до тогаш ќе бидат

само частично: со бугарцки, србски, или грчки, но никак не, со чисто македонски карактер.

Тоа нешто ет јасно за сите, само не за нас македонците и за раководците на сегашново востаин'е. Твие раководци праат сите услија да покажат мотивите и самото движеин'е, како што се сакаат ним; ама работа ет, оти не само ние, ама и другите имаат разум и очи да видат и разберат, како ет истината. Комитето се срдит, зашто консултите не осветуат работите, како што сет. Но ако се осветат твие како што сет, то не ќе се аресат на комитето. Комитето, со друзи зборон, барат, европејцките праителства да гледаат на работите во Македонија со македонски очи т. е. со очите на комитето; а да беше така работата, немаше зашто европејцките праителства да имаат свои агенти во Македонија.

Но ако имафме ние морално прао да бараме от престанителите на европејцките држави во Македонија точно и беспристрасно да осветлуат своите праителства и европејцкото општествено миеин'е за работите во Македонија, то наш морален долг беше, да сме и ние осветени во европејцките интереси во таткоината ни, особено во интересите на балканцките државици.

Ние требаше да знаеме, оти прогив нашето востаин'е ќе бидат: и Кара-Влашко, и Србија, и Грција. Кара-Влашко не можат равнодушно да гледат на услиеин'ето на Бугарија со даан'ето на Македонија автономна управија. На автономијата се гледаат, како на преодна степен кон сојединуаин'е на Македонија со Бугарија. Кара-Влашко не можат да допушчат на неините граници создааин'ето на една голема Бугарија, која, можат, после ќе барат од неја Добруджа! По твја политични сообразуаин'а, и да имат во Македонија чисто бугарско и само бугарско население, она не ќе допушчат сојединеин'ето меѓу турцки и бугарцки

бугари, она не можит да допушчит во своја пакост нарушеи'ето на територијалната целост на Турција. А Кара-Влашко јет во сојуз со тројниот сојуз, кој што ќе покровителствуат Кара-Влашките интереси на Балканскиот полуостров.

Интересите на Грција во Македонија сеп уште по големи. И ако немаат многу грци во Македонија, пак Грција јет не по малу заинтересуана во нашите работи од другите балкански државци. Секоја држава се мачит, ако не ја праат нов завладуаи'а, политички економски и културни, то да сочуат тајне, што сеп направени од по напред. Грците со својата патриархиска патриархија имаат наложено грчкиот јазик во школите и црквите на много македонски краишта, кај што немаат грци. Природно јет, да ќе употребит Грција сите дипломатички патишта, за да се задржит во Македонија на тајна позиција, кај што се наоѓат од средните векови, особено од времето на турското завладуаи'е на Македонија, а грчките интереси во Македонија се бранат, не од једна Грција, а и од големите сили, што не сакаат да се усилит словенскиот елемент.

Но нај многу јет заинтересуана во македонските работи Србија. Она предаваат етнографски и историцки претензии на Македонија. Но осим ниф, имаат и политички причини, кои никој пат не ќе дадат на Србија да допушчит, да се решит македонското прашаи'е во полза на једна од балканските држави, особено во полза на Бугарија. Автономна Македонија, како пат, по кој што ќе се дојдет до сојединуаи'ето на Македонија со Бугарија, Србија никој пат не ќе допушчит. Уголемуаи'ето на Бугарија од присојединуаи'ето на Македонија не можит да бидит допушчено од Србија не само за то, што со тоа ќе се нарушит рамнотежието на Балканскиот полуостров, а нај многу за то, што по негоото извршуаи'е Србија ќе се најдет меѓу две по силни од

Сега држави: Австро-Унгарија и Бугарија; она ќе бидат од нив политично и економски задушени, и ќе треба да се подчинат, или на едната, или на другата. Значит, државните интереси на Србија никој пат не ќе допуштат да се образува Бугарска Македонија. Немат сомнување, оти и српските интереси, како и интересите на Кара Влшко и Грција, си имаат свои покровители.

Значит, малите балкански држави, и ако на вид и да не играат рола во решението на македонското прашање, кои како да ет само во рацете на големите држави, во действителност имаат најголем значај.

Големите држави зајавуваат, оти они немаат непосредствени интереси во Македонија, а работат само во име на праведноста. Но таа праведност, како што рекоа, се разбираат инак од грци, срби, власи, бугари, то и големите држави, покровители на малите, се јаваат представители на својестранна праведност. Ог тука и не можат да се очекуваат општо работни во македонското прашање. Здружна работа ет возможна само во најмали реформи.

Ако ет така, то на кого се надеваме со востанието? Не на Русија ли? Но Русија неколку пати официјално си измени рацете пред крвопроливање. Ниве, на место да се лутиме на руските представители: И. А. Зиновьев, А. А. Ростковски и Машков, по арно ќе направиме, да се позамислиме за руската политика на Балкански полуостров. Русија ет словенска и православна држава. Она ослободи Србија и Бугарија; она поможа на Кара Влшко, Грција и Црна Гора да се ослободат. Она секога ет покровителствувала православното и словенството. Ако ет така, то, што можат да направат за нас Русија, кога во македонските работи сеп забрзани неколку словенски и православни народи? Можат ли они за атар на Бугарија да оскрбят другите балкански самостојни православни држави, чии

самостојност јет взвојуана со руска крв и руски паря, и да направат твие држави, да се одвртат од неја кон другите западно-европейски држави, и да се чинат во нивните раци орадија, направени против Русија? Можат ли Русија со својата политика до оттолкнит от себе балканците православни држави? И што добијат она за таја загуба? Благодарноста на Бугарија, можит! Но бугарската благодарност јет само ден до пладне, а после бугарите ќе речат, оти тоа го направил Русија со своји планови да завладит Балкански полуостров, спасен'ето на кој ќе се наојат во Англија, и за тоа бугарите, на место да сет во сојуз со „великата ослободителка“, ќе се фрлат во скрутите, или на Англија, или на другите непријатели на Русија и словенството. Значит, при современата поставка на македонското прашаи'е, нвие очекуафме за наш атар Русија со своји неомисленици постапоци, да се откажат од нејните интереси на далекиот исток, и заједно со тоа да потрпат поразнија на блискиот исток. Арно ама не било така, како што мислеафме нвие.

И така неуспехо на востааи'ето јет јасен, како бел ден. То от самнио зафаток јет поставено на лоша основа: на јет обшче македонско, но јет частично, и имат бугарска боја. Во него имаат раководна рола само македонските словени, што се викаат бугари. Интелегенцијата, не само на другите македонски народности, ами и на самите македонски словени беше непричастна во управлеи'ето на комитето. Комитето, како тајна организација, се бојеше да пушти кај себе равноправни членови од други народности, от словени србоманни и гркоманни, или пак и само со србско и грчко образуаи'е, от страф, неговите тајни да не станат достојаи'е на балканските државици. Организацијата беше и јет завнiena во тајна, така да долните вејни членови сет слепи орадија за исполнуаи'е

само на работи, диктувани од горни соображувања и интерес. Тие соображувања сепак само достоинственици на неколкумина, туку реч, самозванци, или случајно испливели на површината македонци. Тие луѓе сепак вршателите на судбините на Македонија. Нивната дејателност не подлежит на критика. Ако се осмелат некои да критикуват дејателноста на такви лица, се решаат да погинат од организацијата. И таква организација се кажува идеална! Разбирам, оти не сите членови можат да знаат сите работи. Но, ако и имаат ограничења, то ограниченијата треба да бидат разумни. Во организацијата треба да бидат сосредоточени најдобрите интелегентни сили во Македонија. Треба да имаат луѓе, кои што можат по широко да погледат на прашањето и да измерат непристрастно и без увлечења резултатите на секој еден чекор на комитетските работи.

Имаат ли нешто подобно во организацијата? Кои сепак во Бугарија главните претставители на организацијата? — Татарчев и Матов.

Можат да бидат, оти и едниот и другиот сепак луѓе со висок патриотизм и знајат својот положба во Македонија. Но тие сепак приврженици на крајни мери, без да гледаат на политичното положба. После, како се види, они мислат за единствено правилна гледна точка на прашањето за народноста на македонските словени — бугарската; а можат, си мислат, оти прашањето за народноста на македонците е второстепено и ќе се разјасни лесно со ослободувањето на Македонија. Но они треба да гледаат во биднината дејствителноста, а не то, што им се аресува.

И сите дружини раководци, како Радев, Станишев, Карајовов и пр. и пр., сепак од истата категорија. Тие си мислаа, доста е едно зајавување, оти Македонија ќе биде за македонците.

Комитетот можит да се пофалит и со по-умерени раководци, но и тие мислеа, оти спасеието на Македонија ет само во дуовното јединеието на и господствуаието на бугаритето во Македонија.

Можит он да се пофалит и со луѓе, кои што сакаа дуовно да се отделат македонците од бугарите. Но тие луѓе или се ограничаа со издааието на неколку книжки на македонски јазик, или пак се отраничаа со зборуаието македонски дома, или со своите земјади.

И така бугарската боја на движеието ет главната причина на неуспехот. Ако ет така, то што се барат од македонската интелегенција, за да се олеснат нестреките за македонците од сегашната нестрек'на авантура?

Првото нешто, кое што се барат од нас ет: да знаеме нуждите наши и на нашио народ.

Не еднаш на митинзите во Софија и дружите градишча се имаат примено резолуцији со изложеието на нуждите на македонците. Но тие резулуцији се имаат примено во Бугарија, под влиаието на бугарското общество и од македонската емиграција во Бугарија. На тие митинзи не беше предстаен свиот македонско-словенски народ со негоата интелегенција, за тоа резолуциите беа и не полни и једнострани.

Македонскио народ не толку се нуждаат, барем сега за сега, во официален јазик на болшинството, во генерал-губернатор од народноста со болшинство и во слободна преса, колку: во устраниаието или парализуаието дејателноста на националните и религиозни пропаганди; во устраниаието на враждуаието меѓу приврженците на разните национални и религиозни пропаганди; во устраниаието на тоа недоверие и обособеност, која ет сега меѓу македонската интелегенција, воспитана во разни државни балкански и служат на религиозно-националните пропаганди во Македонија; во официално

признааи'е на македонцката народност и во внесуаи'е во нофузите и дружите официални документи на лица от словенцки произлез од Македонија името „македонец“ ; се нуждаат во земелен надел, како што беа сел'аните наделени со земја при отмената на крепостничеството во Русија, Галиција и др. страни. Тука идат и цел ред дружи реформи, во кои флизаат и твја, што беа изработени од рускио и австро-унгарцки посланици въ Стамбул и беа приемени од Н. И. В. Султаво.

Задаката на македонцката интелегенција от сега на тамо ќе требит да бидит да се одделат нагледно за сите: и за самите македонци, и за Турција, и за Балканските држави, и за великите сили, интересите на македонците од интересите на дружите балканцки држави и народи, и да се изучат подробно сите прашаи'а врзани со избавуаи'ето на нашио народ и нашата тат'ковна от сегашното големо бедствије, и со процветаи'ето на нашио народ во дуовен и материален однос.

Таја задача ѝет многу тешка и требуат големи заједнички усилвја. За тоа изучуаи'ето на таја задача и исполнуаи'ето нејно бараат участие во неја от сите македонцки словени, без разлика на верцка или национална боја. За тоа македонцката интелегенција требит да преставит да се односвт меѓу себе со недоверуаи'е. От пропагандите, во кои служат, ќе требит да бараат слободвја, да се наогат во постојано спосуаи'е со интелегенцијата и обшчеството од дружите пропаганди. Во слободните балканцки државци, од време на време, македонцката интелегенција без разлика на пропаганди, требит да устројаат свои македонцки собири, на кои ќе се разгледуваат и решаваат прашаи'а за дуовното и национално процветуав'је на македонците. Македонцката интелегенција секогаш, кога ѝет надвор от своите официални работи, требит да зборуат меѓу себе на централното македонцко наречије (Велешко-При-

лепцко-Битоцко-Охридцко), кои ќе треба да се воведат во сите религиозни и национални пропагандни и турцките школи, како задолжителен предмет. Тоа наречје има да биде литературен јазик на македонците.

Ако религиозните и национални пропаганди не посакаат да воведат нашиот јазик во своите школи, се разбираат, оти само тамо, каде живеат словени, и ако забрануваат на своите учители и попови да другаруваат со македонската интелегенција и општество од другите пропаганди, то тогаш македонската интелегенција и народ, без разлика на пропаганди, треба да му изнајдат пат, со кој што ќе можат да се накажат таа пропаганда. Ако таа пропаганда се воспользува со музавирлуци против нејните непријатели, то интелегенцијата треба, да оочи на народо недостојноста на работејќи на таа пропаганда, и да го повикаат, сам да си брани животните свои интереси. Ако народниот протест во верцките и школицки работи, во кои треба општините да се признаат слободни, се покажат од заинтересуваната пропаганда, како бунт со државна боја и се бараат државни мери против бунтовниците, то народо и интелегенцијата треба да се обрнат до консулите, како до третицки судии.

Ако неколку, или сите пропаганди се воспротиват за твоя наши барања и настојуваат, во школите и црквите да се изучаваат и поминуваат само јазиците на пропагандите, то да се пријат општи и енергични мери против сите и религиозни и национални пропаганди во Македонија.

Слободата на совеста јет признаена на секаде; она јет и ќе биде признаена и кај нас. Експлуатацијата со таа слободна се преследува на секаде и треба да биде преследувана и кај нас. Језуитите сеп истерани, туку речи, од сите европејски земји, за тоа што экс-

плуатираа со народната совест. Црковните ордени во Франција сепак ограничени во својните работи, оти со нив злоупотребуваат. Што иет било на секаде во Европа, можат да бидат и кај нас, во Македонија.

Секој ќе имаат право да исповедуваат и мусулманство и христијанство во трите главни форми: православие, католичество и протестанство. Религиозните потребности и убедувања сепак за сите неприкосновени. Но религијата никогаш не треба да биде средство за престапни политички и национални цели, како што иет сега во Македонија.

Ако разгледаме сега распространението во Македонија религиозни пропаганди, тогаш таму ќе најдеме религиозните пропаганди во повеќето случаи да служат како орудие за национални и политички цели.

Протестанството и католичеството во Македонија имаат само религиозни цели, оти представителите на тие пропаганди сепак уважуваат се односуваат до сите и најдобрите национални особини на сите македонски националности. Ето зашто никој нема право да се ополчи против работата на тие пропаганди.

Православието, најстарата, најраспространената и основната религија на сите македонски народности, за сожалување, сосим изгубило од видот својата главна цел да сејат братство меѓу народите, да облагородуваат срцата на верните. На место тие благородни задачи православие сепак само раздор и ненавист. Оно иет сега само најглавното средство во рацете на разни пропаганди со чисто национални и политички задачи. Православието во Македонија сега иет до толку исважено, што и не можат да бидат реч, за една православна црква, — сега таму имаат 3 цркви, но не православни, а: грчка, бугарска и српска. Зашто тоа да бидат така? Зар црквата не треба да биде: Едина, Соборна, Вселенска и Апостолска?

— Да. Црквата треба да биде имено Едина и Соборна, а не србска, грчка и бугарска. Црквата кај нас си изгубила својата главна цел'а, за то македонската интелигенција и народо имаат полно право да употребат сите своја сили да лишат црквата во Македонија од чисто национални цели и да ѝ повратат твја цели, кои што ѝ запоедал неј неиниот Божествен Освоач: да проповедуваат евангелието на сите јазици т. е. на сите народи на нивните јазици.

Ако религиозните пропаганди се постараат да побркаат на здружувањето на македонската интелигенција и македонскиот народ меѓу себе, то прво нешто, кое ќе се потребат, тоа е, да се образуют во Македонија. Едина, Соборна и Апостолска црква т. е. да се воспостават Охридската Архиепископија, која што ќе биде „Архиепископија всеја Македонија“.

Религиозните пропаганди можат да имаат нешто против здружувањето на македонската интелигенција и народ само по национални соображувања. Ако е така, то природно е, оти, со барањето црковна реформа, ќе се соединит и барањето скопска реформа т. е. Архиепископијата ќе земат во свои раце скопската работа, и ќе се сообразуваат во неја со народноста на својата паства: во грчките епархии и парохии ќе се учат во скопската, и ќе се служат во црквата на грчки јазик; во влашките — на влашки; во словенските — на македонски.

Тогај сите национални и религиозни пропаганди, кои што целиа народо на разни групи, непријателски една кон друга, ќе се отстранат и ќе настапат мир за народо, за Македонија, за Турција и за Европа.

И вистина, едвај ли имаат нешто по добро од вакво свршувањето на македонската криза: за народот то е добро, оти ќе се ослободит и од интригантите од разни народности, и ќе се откажат од разни поддувања, кои што го одвлекуваат од неговите мирни работи: црквата

ке примирит бозосновната вражда меѓу разните народности.

Таков исход на кризава јет нешто нај арно и за Турција. Турците дипломати се лажат многу, ако мислат, оти ќе сочуваат Турција во Европа поеке ако се придржуат до политиката: *divide et impera*. До кога имат во Македонија почва за национални пропаганди, до кога не се отстранат причините, чуждите држави да имаат во Македонија поеке влиајн'е от самата Турција, до тогај Турција само ќе расходуат на Македонија, а не ќе имат од неја никаква полза, до тогај секоја минута ќе требит да се бојит да не изгубит Македонија; а ако се признаит официјално, оти во Македонија немаат неколку словенски народности, ами имат само једна одделна, ни бугарска, ни српска, и ако се одделит Македонија во самостојна архиепископија, наједнаш Турција ќе се ослободит од набржуајн'ето во македонските работи от сите 3 саседни држави.

Нашите национални интереси, диктуваат на македонската интелегенција и на македонскио народ, да се можит на Турција да излезит од затруднител'ното положје н'е во које ја кладеа религиозните и национални пропаганди во Македонија и државите, заинтересуани во ниф. Нам не ни требит присоединуајн'е до Бугарија, ни до Србија, ни до Грција. Целоста на Турција за нас јет по важна, от колку за Русија и западна Европа. Турција јет страната, што се наог'ат во нај арно географично положје н'е. Турцкото подданство и сочувуајн'ето на целоста на Турција ни даат прао на македонците да се ползуаме низ цела Турција во прао граѓанство. А тоа прао можит да ни даит голема материална полза. Ето зашто македонската интелегенција, ако изучит подробно своите интереси то на прво место требит, да постаит и за себе, и за својо народ со сите своји морални сили да сочуат целоста на Турција. Во замена на тоа, није

ке имаме лице и право, да се надејаме од нашио великодушен господар, да добијеме полна автономија во црковното и школицко дело и полна равноправност пред закон и во местната самоуправа во Македонија. Таква самоуправа никак не е опасна за целостта на Турција. Напротив она ќе уреди односите меѓу македонските народи во вечни времиња.

И така усиљата на македонската интелигенција и народот треба да се обрнат на националното сојединување на македонските словени во едно цело и на сојединувањето на интересите на сите македонски народи. Националното и религиозно непријателство треба да стават само еден жалостен спомен. Солидарната работа на македонските народности треба да се обрнат кон сочувувањето на целостта на Турција. Во замена на тоа, Турција ќе рашири правите на сите македонски народности пред закон и во административното управување, и ќе покрителствува на националното развитие на сите македонски народности.

Таква мирна програма на македонците ќе стрети поддршка и одобрење у великите сили, заинтересувани со сочувувањето на целостта на Турција. Великите Сили ќе помогнат на Турција да се оддалечат сите непријатности за македонските народности од националните и верски пропаганди и да се обезбечат нивното самостојно сачествување и развинување.

Малечките Балкански држави, коишто сèгаш се заинтересувани и поддржуваат пропагандите, на прво време ќе се расрдат на Императорското Султанско прателство за тоа, што пресече „вековните“ привилегии, но ќе помислат виеме и они ќе се примират со устраниеноста на пропагандите, оти тоа устраниеност ќе биде во нивна полза: ќе престанат да праќаат во Македонија своја година својите милиони франкови, от коишто ниф никогаш не е имало, и не ќе имаат никаква полза.

Твие милиони не само сеп пропадале до сега без полза, но и имаат поддржувано непријателство меѓу Балканските држави, кога твие по својата географска близост и еднаков интерес, требит, една со друга да помагаат заједничното економско развиваиње.

По горе, кога зборуваф јас за неуспех на востааињето, јас рекоф, оти неуспех се должит на частичноста негоа. Јас зборуваф, оти кога се праит востааиње од името и во полза на сите македонски народности, тогај на тоа требит да се имаат полномоќност и учестије на сите народности во организацијата.

Сега, кога зборувам јас за истеруаињето на пропагандите од Македонија, за примируаињето и објединуаињето на македонската интелегенција и народности, можит некои да си помислит, оти тоа објединуаиње ќе ни помогнат да се подигнат једно общо востааиње, које шчо ќе имат по голем успех. Ќе погрешит, кои ќе напраит такво заклучуаиње.

Јас уште по горе рекоф, оти ние сме заинтересувани во целостта на Турцко. И вистина, каква полза за нас од присоединуаињето со Бугарија, или Србија, или Грција? Твие држави сеп по културни од нас, а като таквија само твие ќе имаат полза од присоединуаињето кон ниф Македонија. После таквоа присоединуаиње на цела Македонија до једна од балканските државци не јет возможно — друзите државци ќе побркаат на него. Возможен јет дележот на Македонија меѓу малите државци, или окупираињето на Македонија од Австрија. Но можит ли да бидит по голема нестрек'а за македонците од разделуаињето или окупацијата?

Малечките државци балканци без церомонија ќе земат во своји раци сите дооди од завојаните части на Македонија, а македонците ќе се обрнат во просјаци откако си загубат првен својате национални особини

Можат да се предречит, каква ќе бидат судбата на Македонија под Австро-Унгарија: Босна и Ерцеговина јасно ни покажуваат, оти не ќе поминат и 10 години од Австријската окупација, како ќе зафатат македонците без разлика на вера и народност да си оставуат својте катон и да се иселуат.

А и присоединувајќи го до една од балканските држави, што не јет никој пат возможно, ни делеи него, ни окупацијата, не сеп возможно без револуција од натре. И имаат ли смисла тие револуции, кога ни обезбечат Н. И. В. Султан националното и религиозното сашествувајќи и ни гарантираат равноправност пред закон и во областната самоуправа со турците? А се имаат основајќи да се мислит, оти Императорското прагелство јет исполнено со добри намеријќи за својте македонски народности. Историјата помагат на секој народ, да си видат грешките, кои што имат праено, и да се чуат да не се повторуат. Сегашното воставајќи е јет многу поучно, како за нас, исто така и за турците. Јас не можам да допушчам, турците да не се поучат од него: јасно јет за секој, па и за турците, оти Турција не можит поеке да сочуат Македонија, ако продолжаат истата политика кон нас, што је водеше до сега. Турција не можит да сочуат таја своја провинција без содејството на местното жителство. Једна војска не јет доста, како што не јет доста и доволството на меншеството на населејќи него. Турцкото господство во Македонија ќе се сочуат само тогај, ако во неја имат многочислено населејќи, кои што видит својето благосостојајќи е обезбечено само под власта на Турција. Тоа населејќи ќе составуат главнио оплот на турцките интереси во Македонија. А поддржката на болшинството Турција ќе добијат само, ако се погрижат до воведат во Македонија истински реформи, способни действително да сочуваат националните и религиозните интереси на

поданиците, нивните граѓански права и сносно економско сашествување. Ако твја потребности на поданиците не се сочуваат, в Турција продолжаат да бидат неискрена во прилагањето на реформите, то от тоа ќе пострадат најмногу пак она 1, она ќе бидат принудена со сила да воведат некоја реформа, 2, ако и после тоа населението не бидат оградено во национално-религиозен и економски однос, то со тоа ќе се воспользуваат непријателите на Турцко да напраат во Македонија брканца за да ловат риба во матна вода.

И така првото нешто, кое што ќе треба Македонската интелегенција да се добиват, тоа јет: устранивњето на недоверието меѓу интелегенцијата со разни национално и религиозно образување, обединувањето на таа интелегенција, как во самата Македонија, така и зад нејните граници; совместното обсудување обштите интереси на македонците; устранивањето на национално-религиозната мрзвја; воспитавањето на македонските словени во чисто македонски национален дух; задолжителното изучување на македонски јазик в слоесност во средно-учебните заведења во градоите со словенско население; учењето во селските школи со словенско население на македонски јазик. Во словенските села во црквата словенско богослужење. Ако твја барања стретат отпор од некоја от пропагандите, то да се молат турцкото правителство в Големите Сили, да се отдалечат од Македонија деморализујуќите пропаганди, да се востановат Охридската Архиепископија, во раците на која да преминат црковно-школицкото дело за сите рисијански народности во Македонија.

Друго нешто, кое се бараат од нас, јет, да се обрниме до нашите браќа, што војуваат во татковната ни, да сложат оражието, за да се даат можност на Русија и другите сили, да земат сите мери, што

зависат од ниф, да се удовлетворат сите наши религиозни, национални и економски интереси.

Јасно ми ет, со какво негодуаи'е ќе се однесат мнозина кон тоа мое предложеи'е. Можит, ќе го наречат и предател'ство. Можит да бидит, да се најдат и л'уи'е, кои шчо ќе речат, оти требнт да се мавнат от тоа свет лица со такви мисли.

Кои како сакат, нека речит, нека мислит и нека приимат против мене. Долго кон народот и татковната ми диктуваат да се искажам во таква смисл'а. Јас сум једнаш уверен, оти во постапово ми немат нишчо предателцко: 1, оти мислите, не само на частни лица, како мене, но и на сите македонци од бојното поле и од Бугарија, и мислите, бараи'ата и предложеи'ата на целио бугарски народ и бугарското праителство, не сет во состојаи'е, да изменат погледите на Големите Сили и Русија на нуждите на македонскио народ; 2, сите усил'а по натамо одваи ли ќе изменат поведеи'ето на држаите во нашето прашаи'е. Наи много, шчо можит да бидит, тоа јет — европејцка конференција; но таја конференција не можит да се зафатит по рано от пролетта; и то, тогаи ќе се зафатит само, ако востааи'ето тогаи бидит по силно от сегашното. Но можит ли да се предвидит одот на востааи'ето? Пак и да се допушчнт, оти востааи'ето тогаи ќе бидит, и по силно от сега, и ќе принудит Европа, да се повакат европејцка конференција, можит ли некои да предречат, оти решеи'ата на таја конференција ќе бидат во наша полза? — Одваи ли.

Европејците до сега си имаат напраено неправилен заклучок за народноста ка македонците, и ето зашчо, последните, кои носат на својот грб сите тешкотии и нестреки од сегашното востааи'е ќе имаат наи малу полза од решеи'ето на конференцијата. Требит да бидиме слепи, за да не видиме тоа, шчо јет очигледно.

Во конференцијата ќе се земат цел ред мери во полза на македонските народности. Но кои сеп тие народности? — турци, бугари, срби, грци, власи, арнаути.

Кого треба да бројат на конференцијата: бугарин, србин, грк? Каде ет границата меѓу нив? Нај после кој ќе заседаат на таа конференција? Кој ќе даат сведен'а за македонските народности и нивните потребности? Зар не ет јасно, како бел ден, оти представители од нас немаат да имаат, оти ќе решаваат нашите судби, без да не питат нас, шчо бараме ние, а зато, ќе питаат нашите непријатели, кои имаат свои држави и свои дипломати, и кои ќе извлечат сета полза од нашата проливена крв?!

Не браќ'а! Никаква конференција не не спасаваат. Многу по арно ќе бидат, да се довериме на најмногу заинтересуваните во нашите работи држави, особено на православна Русија, која знајат убао нашите нужди, а не да се надејаме во сами себе и во некакви конференции. Да беше било така лесно и арно созивајќи ет на конференција, и сега ќе имафме друг способ тракувајќи е на нашите работи, и наместо Европа да остане Русија и Австрија да решаваат нашето прашајќи е, сите европејски Големи Сили ќе сакаа во него да играат еднаква рол'а. А шчо пишат англицкиот министер-председник на кентербернцкиот архиепископ за политиката на Големите Сили во нашите работи: „учаснето на сите Сили во разрешејќи ет на македонцкото прашајќи е само можат да задржат, на место да ускорат, неговото развруајќи е. Во даденио случај нај арно ет иницијативата и нај главната рол'а да ет во раците на нај заинтересуваните големи држави, кои нај арно знајат нуждите на македонците“. — Да, ние треба да знајаме, оти од учаснето на ситот „концерт“ можат да се очекуват големо неблагозвучие, по малко давлени е на Портата, от колку можат да се очекуват од работите на

двете нај многу заинтересуани држави. Државите разнo гледаат на прашаињето, а тоа разногласие брзат на еднодушно давање на Портата. Можат ли да се мислат, оти на конференцијата ќе имаат по големо едногласие, от тоа што го видиме сега во постапоците на двете заинтересуани држави?

Сегашната конференција ќе биде сосем во други условиа от тие, во кои работеше конференцијата пред последната руско турцка војна. Сегашната конференција ќе изиграет само во полза на малите држави, што бараат на есап на македонците да си основаат и рашират праата на нивните народности. Ако ет така, а инак не можат ни да бидат, то ексик му и конференцијата!

Едно ет така, то немаат смисла и по навашиното сопротивуаиње. Знаете ли, што мислат тие, што сет за по навашиното сопротивуаиње? — Едно имаат надеж за набржуаиње на Салиите; друго, се надејат на конференција; И третото кажуваат, ако не бидат ни едното, ни другото, то ќе напраат Турцко економци да пропаднат со долгото содржуаиње на голема вcиска. Еднаш се видат, оти двете први надежи не ќе бидат во наша полза. А третото уште по малу. Зашто ќе питате?

Европа имаат интерес, да се сочуат Турцко, ето зашто, ќе му даваат средства, за да се сочуат. А кои ќе и плаќат тие пари и процентите од ниф? — Пав ние. Но да предположине, оти турцкото економцко разоруаиње не ќе се отразит на нас. Но не ет ли јасно, оти, ако Турцко ослабнат економци, ние ќе ослабнине во неколку пати повеќе? Не знаеме ли ние, оти сето време, до кога ќе се продолжат борбата со четите, турцкио аскер ќе грабят, ќе насилуат и ќе праат секакви други пакости на населението? Народо

не ќе можат да вршат својата работа, а од друга страна, ќе треба да раат гладната турцка војска и четите?

Борбата имаат, не толку национален, колку религиозен карактер. Како тајет опустошителна, во неколку пати повеќе од обичната војна! Тоа опустошеија имаат смисла, ако се имаат надеж на успех. Сидот надеж наш јет на европејско набркуаија. Но јасно јет, оти такво набркуаија немаат да последуат. Није мислиме, оти Европа ќе се сожалит над мирното население, и заради него ќе се набрват во нашите работи. Но имено нашите есапи не даваат на европејците можност да се претечат на помок на мирното население. Европејците кажуваат, оти неможаат да напраат ништо, оти секоја мера од Европа, комитето ќе примит за пооструаија на негоата агитацја.

Значит, до тогај, до кога ќе се продолжит движеијето, није не можеме да очекуаме действително набркуаија во нашите работи, и до тогај нашиот народ ќе бидит принуден да трпит нај големи бесполезни и бесмислени нестрепи.

Во таков случај имаат ли смисла по ваквајната борба? — По моето миеија немаат. Није немаме излишни народни сили, за да и принесеме на жртва за бугарците, србци и грчки интерес, оти сегашната борба јет само во туга полза. Нашите народни сили сеп нужни и за културна борба.

Да допушчаме и противното, оти сегашната борба нај после ќе принудит Европа да се набркат во турците работи и да принудит Турцко да даит равноправност на македонците народи. Дали није македонците (словените) во таков случај ќе можеме да се поздравиме со успех? Мислам не. Равноправноста ќе бидит за сите народи, па и за турците, грците и пр. и пр. Значит, нашата крв се проливала за праата на тја народности, кои што, или си седеа мирно во време на

борбата, или беа против нас. Малку ѝет тоа, што ние проливафме крвта на нашиот народ за туг'ите, па и за интересите на нашите непријатели, но со нашата крв и разореи'е, ќе се восползуваат нашите непријатели от слободните државци за да продолжаваат со своите религиозни и национални пропаганди да не дел'ат на противположни и непријател'чки лагери: срби, грци и бугари.

После борбата на бојното поле, ќе настапит време да се бориме на културна почва, и во тоа време, наместо да имаме можност, да се ползуваме со плодите на пролиената крв и да преуспеваме културно, ние, и тога, како и сега, ќе треба да помагаме во наша вреда, то србските, то грските, то бугарските интереси.

При таква национална раздвоеност, и при полното економско разоруаи'е безсмислени ќе станат секакви конференции, набркуаи'а и реформи, оти сите ќе водат кон једен дележ на Македонија.

По сите тиа сообразуаи'а, како и по полиата убеденост во тоа, оти, не само бесполезно и невозможно ѝет по навашното успешно сопротивуаи'е, јас мислам, оти наш долг ѝет да замолиме македонската интелегенција, која имаат влијаи'е на сегашното движеи'е, да обрнат својот поглед на сериозноста на положеи'ето, да измислит патот и сите средства, колку се можит по скоро, за да се искажит полно доверје кон постаците на заинтересуаните Големи Сили во полза на македонците, и откако ќе им дајат обекаи'е, да прекинат по навашната борба, да ѝ замолат да се помогнит, морално и материјално на пострадааното население да се попраит; да замолат, да се воведат сите предложени реформи и тиа, која што ќе најдат силите за нужно, како раширеи'е на изработенио проект; да се отстранат пропагандите и востанот Охридската архиепископија со црковно-скопидка автономија, амнестија на емигрантите

и сите четници, признајќи на словените во Македонија за одделна народност: македонци, и внесувајќи на тоа име во официјалните книги и пр..

Со полното прекрстувајќи на востајќието, ќе се устаноат меѓу нас и турците односи, кои одговараат на интересите, и наши, и нивни. Тогаш ќе се имаат можност да се види, оти нашите интереси со нивните така сеплетени, што, со загубувајќието на једните, губат и другите, а сета полза излекуваат од нашето непријателствувајќи треки, ќе се речит, малите балкански држави. Тоа се види особено јасно од можните последици на востајќието, кои за наша и турчка стрек'а не следуваат. Зборот ми јет за делејќието на Македонија меѓу малите балкански држави.

Востајќието се дигна и разори, и нас, и турската држава. Вредата од него, и за нас, и за Турција јет громадна, но па по мала отколку, што можеше да бидит. Стрек'а и за нас и за Турција јет, што меѓу Бугарија и Србија немаше никакво согласувајќи по македонското прашајќи. А такво согласувајќи немаше, зашто Бугарија мислеше да присојединит до себе цела Македонија сама без помоќ на другите саседни и големите држави. Бугарија се излажа во расчето. Во тоа се состоит нашата и стрек'ата на Турцко. Бугарија до сегашното востајќи немаше политички опит за решејќието на македонското прашајќи, ето зашто, сите маневри да се решит оно излегоа јалови. Бугарија до сега не знајеше, оти решејќието на македонското прашајќи не јет исклучител'но во Софија, ами колку во Софија, толку и во Белград т. е. во согласувајќието меѓу Софија и Белград. Тоа согласувајќи до сега се бројеше за државна измена, но от сега, от како си испитаа бугарските дипломати сето безсилје, и при нај големите свои усилја сами да решат македонското прашајќи, ќе се најдат цел ред бугарски дипломати, кои

ке погледат на тоа согласуаи'е, како на неизбежно зло. Сегашниот политичен опит да беше бил у бугарите по напред, ке се пристапеше, прво до разделуаи'ето на сферите на влиаи'ето во Македонија меѓу срби и бугари, а после во време на востааи'ето, србците и бугарците војски ке навлезеа во Македонија. Таков ке бидеше излезот на востааи'ето при по голем опит меѓу бугарците дипломати. За наша стрек'а, тоа пат ние се избавме од дележот на татковната ни и Турцко от загубуаи'ето на една от прекрасните свои провинции.

Востааи'ето не донесе делеи'ето на Македонија: тоа ет положител'ниот резултат од него. Но тоа делеи'е, стрек'но ет избегнато само от случајната неопитност на нашите непријатели. Делеи'ето на грозит уште повеќе во бидно време от по големата опитност на нашите непријатели: Бугарија можит да заклучит со Србија догоор за разделеи'е сферите на влиаи'ето во Македонија. Такво разделеи'е на сфери на влиаи'ето неминуемо ке донесит дележ на Македонија, ет зашто, еден од нај главните долгои на македонската интелегенција ет, да се отстранат еднаш на секогз од Македонија бугарската и србца пропаганда, да се оснуат во Македонија свои дуовен центр за македонците и гоја центр, како и самите македонци, да немаат никакво зимаи'е даи'е со соседните балкански држави и народи. Во таја мера се состојат предотвраи'ето на дележот на Македонија и сочувуаи'ето на таја провинција за Турцко. От тука ет јасно, оти арно сознајаните интереси на турците и македонците им диктуваат, не да трошат нивните сили во меѓуусобна борба во полза на обштите нивни непријатели, ами да се подадат еден на друг рака, и да отстранат сите фактори, што бркаат на нивните пријател'ски односи и обшчи интереси.

Со прекратението на востаивањето ќе зафатит во Македонија мирна културна работа. Она ќе требит од нас установувањето арни односи кон сите народности, што населуваат Македонија. Нашата интелегенција до сега не можа да установи најжелателните односи меѓу нас и другите македонски народности. Тоа отчасти не зависеше од неја. Така, односите на нашиот народ кон турците и мусулманите уопште поекет иет зависел од последните, отколку од нас: ако мусулманите гледаа на христијаните, како на д'уге рамни ним, то немаат сомневање, оти не само ќе бидеа најарни односите меѓу христијани и мусулмани, ами можат, и да немаше востаивање. За сожалување; мусулманите и до последно време не можаа да се ослободат од својо стар предрасудок, да гледаат на христијаните, како на по долна раса од ниф. Ќе се надејаме, оти турцкото пријателство и турцката интелегенција ќе се уверат во сета вреда, што причинуваат подобен предрасудок, и ќе се постараат да го искоренат, и со тоа ќе попраат односите меѓу христијаните и мусулманите,

Добрите односи меѓу грците и нас македонците (словените) пак поекет зависат од првите, од колку од нас. За да се попраат тие, грците ќе требит да се откажат од својата „мегали идеја“ и да признаат правото на сашествување и на македонската народност редом со грцката во Македонија. Особено патриархијата, како уставна вселенцка, требит да преставит да постапуваат, како уставна со грчки характер. Она требит свето да чуваат правата на сите христијани, а не да пожртвуваат правата на једни во полза на другите. Особено иет нужно, патриархијата свето да чуваат правото на националното сашествување на сета своја цаства. Тогај ќе се избегнит конфликтот меѓу грците и македонците, оти последните не бараат, тие, што зборуваат грчки, да имаат во своите цркви старомакедонски јазик, а во

сколините сегашниот македонски јазик, ами тоа се барат само за тие, што зборуваат македонски. Ако пак патриархијата продолжи преследувањето на македонскиот јазик меѓу македонците, и место него пропагандираат грчкиот јазик, со тоа ќе натерат македонците да гледаат на неја, како на орадије на грчката национална пропаганда. Во токов случај, и грците и патриархијата ќе ни се објават за непријатели на нашата народност, и наш свет долг ќе ни бидит, да одбиеме сите грчки напади на нашата народност. За таа борба меѓу христијани ние сватаме от себе одгоорноста на грците и патриархијата, оти ние во тоа случај не нападаме, ами се браниме од чужди покушења.

Нај ари можат и треба да ни бидат односите со власите. Нашите интереси никаде не се претрекаат со влашките. Власите повеќе живејат во градоите, и сеп трговци, а ние повеќе сме во селата, и сме селски стопани. Тие од власите, што живејат во селата, се занимаваат со овчарство. Власите и нашиот народ се разликуваат по јазик, носја, характер, така да никој пат власите не можат да претендираат на наши села, исто така, никој пат ние не сме кажуале, оти влашките села сеп наши. Меѓу нас и власите нема никаква историјска недоразберја. Власите никој пат не сеп имале никаква власт над нас, и никој пат не ни се сториле никаква пакост. Исто така и они немаат ништо патено од нас. На онаку, уште от средните векови меѓу нас и власите јет имало секој пат согласие. На таква почва можат да се развијат нај срдечна дружба меѓу нас и власите. Таа дружба треба да пушчат глабоки корени меѓу двата братски народи, за да им даат возможност, рака за рака да врват по тешкиот пат на културниот прогрес

Едно се устаноат праилни односи меѓу нас и другите македонци: христијанци и мусулманци народности, едно се признаит нашата народност от правителството на Н. Ц. В. Султан, се внесит во војните името македонец, се напраат првите постапки за нашето национално и религиозно ослободување от пропагандите и се воведат политичните преобразувања, предвидени од реформаторските сили, едно се приимат мерки за економското поправање на нашите селски стопани, па и до воведувањето на сите тие подоброувања во нашето национално-религиозно и економско живување, ние — македонците интелегенцијата требит да напраиме уште едно, а то ќе бидит и најважното: да приложиме сите свои физически, интелектуални и морални сили на нашето национално возродување.

Последното воставање ни покажа, оти тоа пат по кој шчо одефме, сега јет погрешен и опасен. То требаше многу жртви, а дааше малу полза. Революцијата не компрометира пред нашето правителство и не исстает во добра боја пред европејскиот свет. Но во сè тоа ние сме малу криви. Од една страна не поддупуваа кон воставање; од друга — ние сме млад народ и се увлечефме со една незрела предприимачка. Как младите луѓе; кои предпочитаат во работењето скокот на место постепено, но постојано работење во једен исти праец, и младите народи предпочитаваат скокит пред постојаната упорна работа во једен исти праец. До сегашното наше работење, особено воставањето беш неомислена младежеска работа, но они ни се опростуваат једно, зашчо до сега ние бефме млад народ, кој шчо одвај се проникнуат со својето национално самосознавање, а друго, зашчо до сега, не живејки како одделна национално-религиозна јединица, се наоѓафме под влијанијето на разни национални и религиозни пропаганди.

Но тоа што ни се пропчаше до сега, не можат да ни се опростат за однапред.

Сега ние не можиме поеке да гледаме на себе и својо народ, како на еден младенчески народ без политичен опит. Ние поминавме во својето историцко развиваи'е веќе важни стапни, кои можат да состават епоха во историјата на кој и да бидат народ. А воата епоха налагат на нас нова требност, — културно работеи'е.

До сега работеше народот со интелегенцијата заедружно, но работеи'ето беше распределено не еднакво: народот се јавуваше исполнувач на планите на интелегенцијата, кога последната не праеше ништо поеке от составуаи'е планов или организуаи'е на револуционо движеи'е. Организаторцката работа јет пак работа, но не можат да се речат да јет от тешките. Подготвуаи'ето за револуција јет работа, која, можат, требаат првено работеи'е, но тоа работеи'е не јет толку мачно и толку цено, колку си мисл'ат револуционерите — младата наша интелегенција. Подготвуаи'ето на едно востааи'е се продолжаат 5—10 години и после сите забрканн во него, или умираат, или пак, ако останат живи, требаат да останат без ништо, и да си изберат некоја друга работа, која ќе требаат да зафатат од ное, и за која, можат, и не сет сосим приготвени. Организаторцката работа не јет толку мачна и за тоа, што, обично, организаторите често, мислејќи, оти нивниот живот јет по важен од животот на сел'авите, подстауат на нај мачните работи простите работници, или народот. За тоа организаторцката работа од една страна јет работа за еден чоек, што предпочитат времето напрегуаи'е на силите пред постојаниот упорен и мачен труд, од друга страна, она јет и безираствена, зашто, при неа, не чоек се жртвуат во полза на обштеството, на народот свој, или на чоешчината, а

со народот праат опити за своите фантастични планови. Македонска интелегенција! Време ет да се помислат, да ет грешно да се праат опит со туг'и чоешки жиаоти за нашите фантастични планови.

Но со тоа јас не сакам да кажам, није да престанеме да идеализираме и да живејеме со народни идеали. Не! Није не можеме да живуваме без идеали: само нашите идеали от сега ќе требаат да бидат по чисти от понапредните. От сега није ќе требаат со нашата патриотична работа да искупиме нашите грехи пред нашиот народ. От сега није ќе требаат да се жртвуваме за неговите интереси и со тоа да му отплатиме за негоата вера во нас и за негоото послушно и точно исполнувајќи плановите на организацјата. Како можат нашата интелегенција да се одолжат пред нашиот народ за дадените од него жртви? На тоа прашајќи јас одговорам, кога зборуваат во горе за борбата со пропагандите и за поставајќи на нашиот народ во добри односи, кон сите македонски народности.

Но главно, како што напоминам пак во горе, ќе се помогнат на нашиот народ со културно работајќи, а нај повеќе со просветувајќи го.

Науката и литературата се нај важниот фактор во развјавајќи го на еден народ, како народ. По степента на развјавајќи го на науката и литературата у еден народ се мерат негоата култура и по нив се делат народите: на културни и не културни; културните народи владејат, а не културните робуваат. Само со знавајќи и просветувајќи, само со културна работа ќе можат нашата интелегенција да попраат и искупат своите грешки пред нашиот народ.

Ќе речат некои, оти културната работа ет возможна само кога имат политична слободна; без неја она ет не возможна. -- Вистина во таја забелешка имат еден дел истина, но само еден дел. Главното

условіе за културна работа не іет полната политична слободна, а моралната воспитаност на народот и негоата интелегенција, сознаи'ето на нравствен долг пред народот у секој член от тоа народ. Полната политична слободна не чинит за ништо, ако іеден чоек не сознаат, оти неговиот чоекни долг, неговиот долг пред својата татковна и својот народ іет: труд, труд и пак труд. Слободна чинит само за ползуаи'е од резултатите на својот труд, но не толку за самиот труд. А за да можит чоек да се ползуат од резултатите на својот труд, требит прво да се потрудит. Да работит и да се трудит можит чоек и при по стеснени политични условија.

За да си очистиме совеста пред народот наш за дадените од него жртви, требит, значит, да се зафатиме за културна работа. А при тоа да цениме својето работеи'е, не по надворешниот негов вид, а по негоата ценост, а цената на трудот се мерит со потребните за него сили. Ако гледаме така на трудот, и ако искрено сакаме да се одолжиме пред нашиот народ, то не ќе се извиуаме да немаат почва за културно работеи'е. Почва за него имат, но немаат сакаи'е. При сакаи'ето, ако не ќе можиме да печатиме много работи на нашиот јазик; то зато нашата интелегенција ќе можит да послужи, како жива народна енциклопедна, во која ќе се имаат точни и проверени сведеи'а по сите оддели на науката и литературата.

Но точни и проверени сведеи'а се добијаат при многгодишно упорно работеи'е, и то кога се работит со сознаи'е, да се исполнуат со работеи'ото долгот кон татковната и својот народ. А таквоа многгодишно упорно работеи'е іет по полезво, по мачно и по нравствено од револуционото. Оно іет и по разумно.

Ползата за народот од научното работеи'е на нашата интелегенција, ќе се видит от тоа, што нашиот народ сам со своји очи ќе можит да погледат на себе

и на дружите народи, ќе изучат своите и тугите достоинства и недостатоци. Једен просветен народ можат да се срамнат со једен умен чоек; за тоа, наш долг јет, да приложиме сите свои сили, со својето работеи'е да просветиме нашиот народ.

Културното работеи'е јет по мачно од револ'уционото, зашто првото јет умствено, а второто поеке физическо. За ил'устрадаи'а земете изучааи'ето на класическите и нови јазици и кореспонденцијата на комитетот или распределеи'ето на четите. Револ'уционата дејателност јет временна и разрушаи'ушча, а не вечна, созидаи'ушча. А културниот чоек, за да имат прао да се наричат таков, требаат да созидат, а не да рушат. За да бидат здаи'ето здраво, требаат да му бидат темелот убав. За тоа чоек не требаат, само за олеснуаи'е на својата работа, отрицател'но да се однесуат кон много науки мачни, како старите јазици, во што составаат основаи'ето на много положител'ни сведеи'а и науки. Цел'ата да се добијат положител'ни сведеи'а от сите оддели на науката, не само за нас лично, а како членови народни, ќе требаат да застаат секого од нас да посветит сите свои сили, сето својо слободно време за изучаи'е на сите твја науки, што сеп нај нужни за нашиот народ и што требаат нај многу работа, зашто за полесните секој пат ќе се најдат доста охотници. Нвие, ако сакаме да имаме чиста совест пред нашиот народ и пред себе, требаат да земаме на себе, за да му помогиме, и нај мачните научни работи, а не да се изгооруаме, избираи'ки нај лесното, да немаме способности или призваи'е за твја науки, што требаат нај многу труд и сакаи'е да се работат.

Културното работеи'е јет по нравствено од револ'уционото, зашто со првото интелегенцијата се чинит истински слуга на својот народ, а со револ'уцијата она се обрнуат во немилосрден експериментатор.

Нај после културното работење еет разумно. Интелегенцијата со него разјаснуат нај важните за себе и за народот прашања. А нај важни сеп твја прашања, што сеп врзани со народното самосознање.

Во последно време није истапифме со барање политична слобода, без да се запитае, али сме није дозрели до неја, и али сега тоа ни еет нај нужното? Нашите последни барања до колку сеп праилни, или не, не земам да решаам. За мене еет по важно прашањето за нашето национално-религиозно и економско возродуање; а тоа можит да станит само со изучаањето на својот народ, прво како одделна јединица, после во врска со другите македонски и балкански народи, и нај после како член на словенската фамилија народности. Такво изучаање ке внесит разумност во нашите односи кон сите упоменати народи.

Ето приближно какво можит да бидит нај главното работење на македонската интелигенција за да се попраат сите грешки направени со последното востаање.

И така работењето наше ке требит да бидит на почва на народното просветеање: мирно, легално, еволутивно; оно ке имат за цел а, интелигенцијата да бидит истинска служанка на народот, а не на опаку. Но за да бидит таја служба благодатна, нам ке ни требит да создадме народни служители, народна интелигенција, која ке си посветит сите свои сили на народното благо. Ни требит интелигенција со јасно сознаање на моралниот долг на човека пред негоата татковина и негојот народ. Ни требит интелигенција морално и умствено совршена.

Сегашната наша интелигенција требит да посветит сето својо работење над моралното и умствено усовршуање на својот народ и создаање на једна идеална македонска интелигенција.

Ако тоа долг се сознаат, ако обединувањето на нашата интелегенција со бугарско, србско и грчко образување се достигнит, ако се парализуат работорите на пропагандите и се успеат, тие сосим да се отстранат од Македонија, ако се устанат добри односи кон сите македонски народности и се подобрит политичното и материјално состојбање на македонците, то, при сите дадени жртви, ќе можиме крај другото да бидиме доволни од једно воставање ни отвори очите на грешниот пат, по кој до сега врвиме, по кој ќе врвиме и за однапред, и без воставање ето сами ќе подготвиме почва за дележ; оно ни отвори очите на много наши нужди, кои што н не и предполагаме по напред.

Дај, Боже, сегашното воставање да ни послужат како једен урок за нашиот народ, урок за сите нас македонците, без разлика каде сме се образувале, и како сме се до сега викале. Дај, Боже, сега проливената крв да послужат како завет меѓу живите, кои сет должни пред таа крв да се заклат за једна обшча културна работа, на полза и стрек'а на нашата обшча много патена татковина — Македонија.

Имат ли се нужда от македонски национални научно-литературни другарства? *)

Идејата за образувањето на нашето другарство беше — полно одделувањето на нашите интереси од бугарците. Со него ние сакавме да покажеме на русите, стигнувајќи у нас во Македонија немаат национален антагонизам и етвозможност за заедничко работење од сите македонски народности на културна почва. Уште повеќе, ние сакавме да докажеме на русите да немаат во Македонија неколку словенски народности а имаат само една; да македонските словени можат сами да разрушат таа преграда, што етвозостаена меѓу нив од пропагандите и од нивното образувањето во Бугарија, Србија или Грција. Ние сакавме да покажеме, оти на прекор на нашето образувањето и воспитувањето во разни држави или пропаганди, ние предпочитаме сите да направиме отстапки од своја страна за общемакедонските интереси, за да не бидиме орадије во рацете на пропагандите и на нивните цели: за да не се стремиме кон соединување, ни со Бугарија, ни со Србија, ни со Грција.

Но се најдоа меѓу ланците членови лица, кои наоѓаат за излишно савместувањето на таквоо другарство, зашто немало одделна македонска народност во Македонија, а имало тамо србска и бугарска, и пошто во Петроград имало бугарско и србско студентско другарства, то немало нужда од македонско.

Пред вид на таа критика за нуждата и целесообразноста на нашето овдешно другарство, ние сме должни да си дадиме точен отчет за причините. Што

*) Прочетено на II-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св. Климент“ на 28-и Септ. 1903 г.

предизвикаа образувањето негоо. Тоа можат да се направат, пошто се одгоорит на главните возражувања на нашите противници, со кои они се мачат да покажат да немаат потреба од одделно македонско другарство, и да ѝет негоото формирање не својевремено.

Нашите противници велат, оти сега не му било времето да се подигаат национални прашања во Македонија, кога ѝет зборот за едносно сашествување на сите народности. Сега не ѝет времето да се одделуваме од Бугарија, кога она направила толку жртви за нашето ослободување и ќе направат уште за однапред. Неуместно и неразумно ѝет да одделуваме своите интереси од общобугарските, кога во сојузниците, а не во расцепниците ѝет силата. Ако се подигнат сега прашањето за националноста на македонците, то ние ќе требит да се вртне назад на 30 и повеќе години. Зар и возможно ли ѝет сега националното објединување на македонците, кога во Македонија имат многу, а не една националност, и кога немаат една одделна македонска словенска нација?

Најнапред требит да се речит, да не ѝет истина тоа што велат, да сега не му било времето да се подигат прашањето за народноста на македонците? Со игнорирањето на тоа прашање, ние не праеме ни една стапка напред, зашто, ако го игнорираме ние, то не го игнорираат сите, и мали, и големи држави, осим Бугарија. Ние, значит, просто си затвараеме очите пред непријатната за нас действителност. Ако, значит, разгледаме тоа прашање, ние не се вртне назад, а одиме напред, признајќи негоата важност. Истина со националното прашање ние ќе се занимаваме 20—30 години, но кривината за тоа лежат во нашите предшественци, кои не признаа сета негоа важност, и не го класираа да зрејат. Да биде тоа направиле, немаше зашто ние сега да се занимаваме со него. Ако прашањето

за народноста на македонците имат првостепено значеи'е за бугарите, србите и грците, и секоја от тие народности го третираат по својму, то зашто и ние тоа прашаи'е да не земиме во своја рачи, и да го разгледаме сестрано, и од бугарцко, и од србцко, и грцко гледиште, и критикуаки сите ниф, да не изработиме македонцко гледиште на нашата народност, а се удовлетворуваме спроти местото, каде сме се училе, или со србцкото, или со бугарцкото, или со грцкото гледиште? Да не се изработиме своје, македонцко гледиште на нашата народност, убедително и справедливо за сите македонци, значит, да ние не сме во состојаи'е самостојно, без туго влијаи'е да изучиме сами себе. Јас не можам да допуштам последното и го бројам оскрбно за мене, ето зашто и не се откажуам на прво место да се изработам свој самостојен возглед на прашаи'ето за мојата народност и таа на мојите сонародници. Значит, од моје гледиште нашето другарство во прашаи'ето за нашата народност не направил никаква нетактност, и само указа извесна услуга на двовните интереси на македонците.

Сега ќе требат да одговориме на возразуаи'ето, да не еет уместно и еет не своевременно да одделуваме нашите интереси од обшчегугарците, зашто од една страна, силата била во сојединеи'ето, и од друга, Бугарија направила толку жртви за нашето ослободуаи'е и ќе направела и за однапред.

Тоа возразуаи'е еет многу сложно, затоа ќе требат да се одговорат на секој дел по оддел'но

Прво нешто, што можат да се речат, тоа еет, да ние не сега се одделуваме од Бугарија, и со тоа раздробуваме едно создадено цело, но сме одделени и живиме веќе оддел'но повеќе од 25 години. Друзи не разделила и создадоа од нас и бугарите различен живот, разни потребности, неравен положај. Друзи и не ни

даваат да се соединиме. Од македонско гледиште соединеието на цела Македонија со Бугарија, или Србија, или Грција не е желателно, но не е и страшно. Значит нема зашто да се бориме со него. Но такво соединеието не ќе допушчат, ни малите балкански, ни големите европејски држави. Значит, нвие, не сакајќи да бркаме нашите интереси со бугарците, дааме своето согласие и узаконуаме сашчестествујушчио ред. Се питат само, али тоа узаконуаието е во наша полза, зашто кажуваат, оти Бугарија ни направя многу арности, и ќе ни напраела уште. Да видиме, што арно сме видели нвие до сега од бугарите?

Бугарите усилија биджетот на екзархата от поавуаието на србската пропаганда; со друзи зборови усилија нивната пропаганда и нивните интереси во Македонија. Кладоа они неколку владици, и отворија неколку трговски агентства, поддржаа со пара востааието во Македонија и преранија во Бугарија мнозинство обездомени македонци, избегани во Бугарија. Твие сеп арностиите, што и видефме од бугарите.

Како ви се чинит: али сеп доста? али сеп много? али сеп поеке од добрините, што пи и направя србите? — Ако не бидиме бугарски шовинисти и пристрастно не гледаме на работите, не можиме да не констатираме, оти во Македонија бугарите не направя за нас македонците, ништо поеке од тоа, што направя србите. Пак и смело можат да се речат, оти направя по малу от србите. Горе избројените бугарски добрини не сеп направени во полза на самите македонци, а на интересите на Бугарија во Македонија. За тоа бугарците милиони за Македонија немаат по големо значеието од србците за тамо. Бугарите ни кладоа владици во Македонија; имаите на ум, оти твие владици сеп во покето случаи и во нај важните места бугари, а не македонци. Преко владиците бугарите сакаа да истре-

бат сè, што не им еет пријатно, а нај многу црковно-общинската самоуправа. Но таква услуга со србцки владици сакаа да ни окажат и србите. Што сет тие криви, што ние предпочетохме да сме орадаие на бугарите, на место да сме орадиие на србите? — Бугарите отворија во Македонија трговцки агентства! Но за чии интереси? Се разбират, оти не за македонци, а за бугарските. Србите предадоа своите интереси во Македонија на своји консулства и генерални консулства. Ако бугарските трговцки агентства во Македонија сет благодетелни се за нас, то србските генерални консулства сет уште по големо. — Бугарите ни поддржале востаието. И србите го поддржуваа. Бугарите го поддржуваа поеке, зашто нивните интереси тоа го сакаа, а не за атарот наш. Србите го поддржуваа, за да не останат по назад од бугарите; но да беа србските интереси така врзани со востаието, то србите сто пати ќе објавија до сега војна на Турција, без да чекаат од некаде помоќ, без да гледаат али ќе бидит исходот за ниф благоприятен или не. — Бугарите рават обездомени македонци, но истото го праат и србите.

Тоа еет сета арностиа, што ја добифме од Бугарија. Сега да видиме, со што заплатифме ние за таја арностиа, или колку ни коштуат она?

Ако прегледаме собитијата от последната руско-турцка војна до сега, ќе видиме, оти секоја арностиа од Бугарија за македонците не еет ништо, осим една компенсација за глупостите, што и имат напраено Бугарија во нашегo прашаието. Македонцкото прашаието во раците на бугарските дипломати и народ еет ред глупости, напраени само на македонцки есап и наречени меѓународни победи на бугарската самостојна политика. Тие глупости на бугарскио народ сет за нас македонците како прародителци греш, војни ќе поминуваат од поколеието на поколеието.

Ето во што се состојат тоа прародител'ци грешки:
 Бугарите сепак ослободени од русите. Во тоа време руското општество се увличаше со словенофилство. Тоа увлечеи'е им зе околу 250,000 души војска и милијарди рубли. Но каков беше резултатот од таа војна? Русите и напред војуваа со Турција, и ослободива со своја крв готово сите балкански државици. Но никогаш до тогаш русите не се разочаруваа така, како што се разочаруваа во време на последната војна. Оно дојде до таква степен, што русите сакаа да кладат крст на својето по тамошно увлечеи'е и ослободуваи'е на словените на Балкански полуостров. Последните сокови од увлечеи'ето на русите, и со тоа и надежите на македонците на Русија беа голтнати од Бугарија. Поведеи'ето на бугарскиот народ кон руската војска, и бугарската интелегенција кон руските власти и дипломати, беше такво, што русите и'адо пати се каива за својето увлечеи'е со „братушките“. Тоа раскаиваи'е иет влегло глабоко во душите на сите руси, кои сега не сакаат да чујат за некакви „братушки“, а особено за бугарите. Кои плаќ'ат сега за поведеи'ето и грешките на бугарите, ако не ниве македонците?

Увлечеи'ата на Русија родија иедна Бугарија, но со неиното родеи'е, Русија умре за нас. Сите надежи у македонците поминаа на недоносчето — Бугарија. Ниве помислихме тоа недоносче, ја ке одрастит, ке окреднит и ке ни дајат рака, и ниве со него да заживиме слободен живот. При имаи'е иедна слободна Бугарија ниве мислихме, чуму ни иет Русија. Нашите надежи се поддржуваа од Бугарија и како да зафатија да се општествуваат. Бугарија, како покојниот српски крал' Александар, се обива сама за совршенолетна и зафати самостојен ред глупости, што се наричаа од неја самостојна политика:

Разруши арните односи со Русија, и повика Стам-
 болова, тој да предант Бугарија во рацете на тројни-
 јот сојуз и Англија, и да ја напраат нивно орадије
 против Русија. Тајна' нова ера во историјата на Буга-
 рија, тајна самостојна политика се зафати от присо-
 једиенуаин'ето на Бугарија со Источна Румелија и од
 нарушааин'ето од Бугарија на Берлинцкијот догоор, на
 кој што почиваше и праото на македонците на авто-
 номија со русијавин генерал-губернатор. Нарушаин'ето
 на Берлинцкијот догоор и Стамбуловцкијот режим, крстени
 „самостојна национална“ политика на Бугарија, на тоа
 политично, капризно, несовршенолетно недоносче јет
 втор удар за политичната слободија на македонците.
 Европа и Русија настојаваа да се изработит план
 за реформи во Македонија и во 1882 година, тој план
 беше веќе готов и ќе се настојааше да се воведит, как
 „новиот политичен фактор на Балканите“ кажуат својето
 veto, и наместо реформи сакаат за Македонија бугарцки
 владици. Бератите за владици се дадоа и ниве, засле-
 пените македонци, поверуафме на Бугарија, оти она со неј-
 ната „самостојна“ политика ништо друго не праат, осим од-
 ржуат политични победи и облагодетел'ствуат нас, македон-
 ците. — Арво ни замажаа очите. — Но не поминаа и 5—6
 години, како се отрезвија бугарите од својето увлечеин'е во
 „самостојната“ политика. Се убедива со напредуаин'ето
 на србцката пропаганда во Македонија, оти они не сеј
 јединствениот фактор во македонцкото прашаин'е, а
 оти имат, осим ниф, и друзв, и оти успеот при конкурен-
 цијата ќе бидит тамо, кај што ќе бидит поддржката на
 Русија. Бугарите пак станаа русофили, но тоа го напраија,
 не со чисто срце, а за да напраат руското праителство
 орадије на својите интереси во Македонија. При надво-
 решното приател'ство на Русија, они не можеа да се
 примират со мисл'ата, зашто руските консули во Маке-
 донија да поддржаваат србцката пропаганда тамо. За

таа причина некои од политичните партии клеветеа Русија, како непријателка на Бугарија, и на сè бугарско, најмногу за поддржката од страна на Русија србската пропаганда. Бугарските политикани не можеа да видат, оти поведеието на Русија јет плод на нивните глупости, што се вел'ат „самостојна“ и „национална“ политика. Кога таа „самостојна“ и „национална“ политика јет орадије на непријателите на Русија, против интересите на последната на Балкански полуостров, можат ли да бараат тие бугарски политикани од руското прателство, да бидат оно совршено безучастно во собитјата на Балкански полуостров, кога тоа полуостров јет бил грижата на Русија цело столетие и повеќе? Она требат да си сочуат своите интереси тамо, па и ако тоа сочувуаије не ќе бидат по вкусот на „самостојната“ и „национална“ политика. Бугарите во својата надворешна политика станаа русофили и русите се измениа малу политиката кон бугарите. Но бугарското русофилство беше со есап, и не беше трајно, значит, и руската политика немаше да се измени окончателно, једно не се знајеше, до колку јет искрена и трајна бугарската надворешна политика. Бугарите беа не задоолени од руската политика во последно време, особено заради прашаието за ракополагаието на Фирмил'ана и за македонското востааије. Она вел'ат: во тоа време, кога министерството на Данев предаде надворешната политика на Бугарија во раците на Русија, последната на место да ни помогит, направ да се ракоположит Фирмил'ан во Скопје, и друго, не направ ништо за Македонија. Бугарија да беше водела „самостојна“ и „национална“ политика, она не ќе допуштише првото, и ќе решеше македонското прашаије со по големи реформи.

Тие сет расудуаијата на бугарите. Но није, ако станеме на самостојно македонско гледиште, ќе требит

да речиме следното: Бугарија со нејното русофилство не направил никаква услуга, ни на Русија, ни на Македонија. Но од русофилството она се воспользува со зајамот, направен при руско содејство, а друго, и најглавно, не изгарчи позајмените милиони на војени нужди, и со тоа остајат полни државните каси. Бугарија и да водеше „самостојна“ и „национална“ политика т. е. да беше орадије на тројниот сојуз против Русија, пак немаше да направат ништо, зашто сега и немаат тие натегнати односи меѓу нив, кои беа при Стамболова. Сега членовите од тројниот сојуз имаат одделни согласувања по меѓународните прашања, работат заедно по нив и парализуваат сите капризи на малите држави, кои со тие капризи сакаат да изменат политичното равновесие во нивна полза. Сега немаат место за Стамболовца политика. Возродувањето на Стамболовскиот режим во Бугарија сега не се оправдува со ништо и јет еден нов опит на политичното недоносие да покапризничат. Но од тие капризи, не него, а нас македонците, ќе не болит глаата, како што и не болит веќе. Но поите пријатели во Бугарија ни велат: тоа јет Русија крива; Русија се боит од једна голема Бугарија и за тоа: таа кладе Фирмилана, таа сега не сакаат да дајат на Македонија автономна, таа не не остајат нас да се приготвиме, и да војуваме со Турција.

Другари! Таквија тврдења, не сет ништо друго, осим једна лож, једна клевета, фрлена на ослободителската Русија од једен ослободен робцки народ, кој што уште не јет слободен од неговите робцки инстинкти, со кои се ползуваат, за да оправдат својата глупа „самостојна“ и „национална“ политика. Тој народ, кој што јет првата и последната причина на сите наши нестрепи, со своите глупави постапки не наведе на једна нерамна борба со турците, и во нај решителниот момент не остајат на произвол на судбата. Тој произведе владинето

во Македонија, како што го произведоа во Ерменија англичаните, и со тоа изгуби својето влијание во Македонија. Но тоа влијание му е потребно, ето зашто, од една страна не увераваат, оти до кога имат слободна Бугарија, македонците прашаат не е потребно, од друга страна, за да оправдат својето егоистично поведение, сета вина за нестреките кај нас обрнуат на Русија.

Браќа! зар не е нелепост, да се мислит, оти Русија се бојела од голема Бугарија и не сакала нашето ослободување, и оти во тие причини не сакала нашето ослободување, и помагала да се ракоположит Фирмилиан?

Прво да видиме, кој е крив во сегашното востание, и на кого паѓат за него најголема одговорност?

Не еднаш Русија ни имат речено, оти она не ќе пролвет, нито една капка крв, и не ќе ни даат, ни најмала материјална помоќ, ако ние македонците подигнеме востание. Русија по македонците прашаат толку пати е публикувала прателствени соопштувања, толку пати ет праени представања на бугарците и турците прателства по нашето прашаат. Во сите нив напро ни се велеше: седејте си мирно, оти, ако направите брваница, не можам, и не сакам да ви поможам. Со дружи збори, она си взми раците од сите нестрекни од едно востание во Македонија. Можеме ли ние после тоа да обвинуваме Русија во неискреност и подлупување? Зашто тогаш да се лутиме на Русија?

Ако не се лажам, комитето и организацијата очекуваа помоќ, не од Русија, а од Бугарија, зашто во Македонија по понатајта нивни и на екзархијата бугарска живејат бугари. Руси тамо немаат. Значит Бугарија требеше да помогне, или најкатегорично да речат: не чекајте од мене ништо. Но Бугарија не направил ни едното, ни другото: не направил првото, зашто бугарите ет есајчиви, и ет готови да земат Македонија, ако ни

је подарит некој; а инак, ако сакаат, нека бидат запу-
 стена. Никој друг од Балканците народи немаше така
 спокојно да гледат на запустувањето на једен крај, кај
 што се имаат негов сонародници. Да беше иницијати-
 вата во воставањето грчка или србска, и да знаеа
 тие народи, оти воставањето ќе бидат така силно, не
 гледајќи на никакви неблагопријатни прилики, ќе обја-
 вива војна, па макар та војна да се свршеше со полна
 поразна нивна. Но бугарите не сеп од таа категорија:
 они ќе објават војна само тогаш, ако имаат некоја држава,
 која да им обезбечат плодите на војната. А пошто
 такво обезбечење никој пат не јет сигурно, без да се
 ангажираат една од големите држави, или неколку од нив,
 со оражје во рака да поткрепат тоа обезбечење, то од
 Бугарија не можеше да се очекува набркување во ма-
 кедонските работи. Но ако беше така, то бугарите
 можеа да кажат јасно на македонците, на нив да
 се не надејат, и можат, неке се добиеа тие резултати.
 „Далековидната“ политика на кн'азот и на неговите
 „самостојни“ и „национални“ помошници требеше да
 предвидат сè, и да предупредат нестреките. Но они
 тоа не го направива. Оставива да станат воставањето, ми-
 слејќи, ако не „самостојната“ политика, то крва на
 македонците, ќе застанат „великата ослободителка“ да
 си останат своите работи, и да дојдат да војуваат за
 нас, за да ја повикаат после во Берлин, и да загубат
 Манџурија и влвјањето во Персија. Тоа беше пре-
 стапно поведење кон македонските работи, и главен
 престапник во нив се јавуваат официјална Бугарија и
 бугарскиот народ, кој што не може да застанат својето
 правителство, да се застанат за своите македонски кли-
 енти. И за тоа престапно поведење се праат сега
 крва Русија, и то официјална Русија, која немала ни-
 што общо со нејниот народ. Ослободените „братушки“
 сега не сакаат да се признаат во своите грешки; ето

Зашчо зајалуваат, да сепак сите русофили, да милуваат рускиот народ, но не милуваат руското правителство, кое не изразува народните чувства кон македонците, и отрицателно се однесува кон секоја исказана од народот симпатија кон нив. За докажување на последното покажуваат на „тајни“ циркулари од правителството, да се не печатат повеќе статии за македонските работи.

Кај нас, во Македонија, и во Бугарија можат да придаат на таква правителствена распоредба непријатен значај, ето зашто ќе треба да се кажат овде неколку зборови и за неја. Најпрво треба да се кажат, оти во македонското прашање немаат никаква разлика меѓу погледите на него на руското општество и народ од една страна, и правителството од друга, а имаат само разлика во степенот на интересот со него: општеството и народот многу помалку се интересираат од правителството, што се види од помоците за македонците. Ако се срамнат тие со помоците на бурните (Трансвалците), тоа ќе се добие голема разлика, а тоа е затоа, зашто со борбата на бурните се интересираа многу повеќе, од нашата борба. А тоа слаб интерес е резултат на разочарањето на русите од „братушките“. Значително за тоа треба да речеме на бугарите: сполај ви! Руското правителство секој пат даваат полна слободна на руската штампа да стамбосуваат статии по сите прашања до тогаш, до кога некоје прашање се разгледува и не е приемено никакво решение по него. Откако прашањето бидејќи испршено, и по него е приемено некако решение, се праќаат циркулари, да е прашањето испршено. Но, тоа се праќаат, не за да се лишат новите од слободна да пишваат, а за тоа, што на Балканскиот полуостров придаваат големо значај на сите статии, што се односят до балканските работи, и мислат, оти правителството под влијанието на пресата, ќе изменат својата политика. Правителството просто сакаат да не забават нас од празни надежи.

Ако іет сѣ тоа така, то со што можит да се обіаснит политиката на Русвіа во прашаиѣето за Фирмил'ана, ке запитаат некои. — Іасно іет, оти она іет србофилцка. — Да видиме да ли іет, толку іасно.

Причините на ракополагаиѣето на Фирмил'ана уште іеднаш іасно ке ни покажат, каква нестрек'а за нас македонците іет носеиѣето на името бугария. Од виѣ ке се видат, оти политичното ведоносче — Бугарія не іет во состојаиѣе да зашчишчаат не само нашите, но и неговте интереси.

Бугарвіа немат дипломати, а уште по малу — во странство. И твие што сет от последвите, не сет да чуваат и подигаат значеиѣето на Бугарія, а да умал'уваат и осмејуваат, и себе, и својата држава. За потврдуаиѣа на тоа, доста іет да се потсетит на тројца: г. г., Бешков, секретар и герант на Трговското Агентство во Битол'а, Цоков, дипломатически агент во Лондон и Станчев таков во Петроград.

За г. Бешков, попрашаите кого сакате во Битол'а, било то от персонало на тамошните консулства, било од бугарцките учители, било од влашките, било од граѓаните, или нај после од циганчив'ата, со коиа се имат разгоарано г. Бешков, постојано врвски по градот без работа, — сите ке ви кажат, кој іет г. Бешков. За тоа србите имаат во Битол'а прекрасен представтел', кој се пол'зуат со полно уважеиѣе у консулците. Тоа іет г. Ристич.

Сета своја дипломатрја си искажа г. Цоков во разгоорот негов со кореспондентот на Рејтер.

Но нај интересен іет г. Станчев, іедно, како чество лице, друго, како дипломат и трек'о, како дипломат на нај важното за Бугарія от сите дипломатцки места. Прво нешто, што биіет на очи, тоа іет, што г. Станчев си остаат на истото место од сето време, како знајам за него (имат околу 9 години). Тоја факт на вид іет многу

утешен, зашто ов како да покажуат постојанство во политиката на Бугарија. Србците посланици вистина седат во Петроград по неколку години со ред, но по 4—5 години се менат. Но тоа утешен факт, јет утешен само на вид. Уште првата година на моето студентство мене ме запитаа, каков чоек јет г. Ставчев? Јас за него не знајев ништо, затоа реков, оти мало го познаам. Тогат ми дадов една немцка книга, со наслов *Die Wahrheit über Bulgarien*. Јас замолах, да ми ја дадат, да ја прочита дома. Ми ја дадов, и така јас се запознав прв пат со г. Ставчев и со бугарските работи, особено со положбата и авторитетот на бугарскиот представител во Петроград. После јас чуф уште некоја слуша за г. г. Ставчев од нивниот живот во Петроград. подобно на пасажите за нив во упоменатата книга. Од разговор со журналисти јас чуф, оти г. Ставчев правил опит да повлече на нив, но неуспешно. Вообшче сите тие, со кои имаф случај да се видам или зборувам, г. Ставчев или не го знаеа, или лошо се одзубаа за него. Но во последната година г. Ставчев, кажуваат, се пушчил толку долу, така ниско пушчил бугарскиот престиж во Петроград, как не ќе можеше да направат и нај големиот непријател на бугарските интереси.

А знајат ли бугарите, оти во тоа време, кога они имаат во Петроград једен Ставчев, србите имаат тамо једен Пашич, или једен Груич, или једен Новакович? Тие дипломати последователно сет, или во Петроград, или во Стамбул; и на једното, и на другото место они остануат по неколку години со ред. Во Петроград они имаат обширни познанства и се ползуваат со многу аресточек од горните слоев на руското общество и имаат големо влијание на него. Они се знајат со дипломати, професори, редактори и издатели на јомни. Они збору-

ваат убедително и со глабоко знааиѝе на работите. Добавте кон тоа, да ѝет србцката надворешна политика уставена, као и то, да имаат они и цел ред друзи, осим упоменатите дипломати, и ќе разберите, оти ракополагаиѝето на Фирмилиана ѝет победа на србцката дипломатиѝа и поразѝа на бугарцката; победа, добиѝена со своја т. е. србцки сили, а не нешто наврзано од русите; поразѝата пак на бугарите ѝет резултат на немаиѝе бугарцки дипломати, кои да разбираат бугарцките интереси и да ги зашчитуат со авторитет и знааиѝе. —

Ама г. Зивовѝев помагал и сочувствувал на србите. Тоа можит да бидит истина, во тоѝ го праит тоа, не зашто мрзят бугарите, а зашто србцките посланци во Стамбул сѝет логични, знаат арно нивните интереси, и можат да и зашчитуат. Исто така, можит, руските консули зашчитуваат србцките интереси во Македониѝа, не заатар, а ѝедно, зашто и србите, како и бугарите сѝет словени, а друго, зашто србите по арно имаат разбрано и знаат да бранат нивните интереси.

Значит бугарцката надворешна политика не вздржуат никаква критика. Она ѝет главниѝот извор на сѝите наши нестреки. За тоа не можит и да се зборуат за некакви арности од Бугариѝа за Македониѝа. Арностиѝа ли ѝет материѝалната помок' на Бугариѝа за востаѝиѝето, кога таѝа поддржка само не застав да си расфрлиме народните сили, со кои виѝе бефме силни, а сега сме виѝчо? Арностиѝа ли ѝет ранѝиѝето на избеганите во Бугариѝа македонци, кога Бугариѝа ѝет првата и последната причина да им се разорат куќите? Арностиѝа ли ѝет тоа, шчо приѝимат ова на своѝа служба македонци, кога последните со службата, или зарди неѝа, забрауваат своѝата татковина, и неѝите интереси жртвуваат на бугарцките? Зар не сѝет македонците, шчо сѝет на служба или кандидатати за служба тѝе, кои изопачуваат мег'у населѝиѝето во Македониѝа значѝиѝето на руските приѝателствени постапаѝи,

и и толкуваа пред него стамбуловци, и го тискаа да востанат, против советите на Русија за благоразумие? Македонци! време ет да се убедиме, оти лошиот демон за Македонија, не ет никој друг, осим Бугарнија, ето зашто час по скоро треба да одделиме интересите наши од бугарските. Тоа го барат од нас благоразумието.

От сè гореречено се видят, оти бугарските активности за нас македонците ни нај малу не се разликуваат од србските, но за то ни коштуваат сто пати повеќе:

1, за бугарското име, што ни го подари екзархијата, није зедофме на себе сите добрини, што сет врзани со него, и со кои се украси тоа име во најнојата историја на Балканскиот полуостров.

2, за бугарските сколвини и бугарското „покровителство“ на нашите интереси, није немаме никакво сочувство от страна на русите, не за тоа, што тие мрзат бугарите, а по тие сообразајна, што они толку многу направле за бугарите, колку за никој од словенските и праславни народи; излегуат, оти они и за нас македонците направле многу, и немало зашто уште нешто да очекуаме од нив. Руското покровителство стаат не нужно, кога није немаме „самостојно“ и „национално“ бугарско покровителство.

3, за бугарските владици, што ни и подари Стамбулов, није заплатифме со немајна автономија праа, предвидени по Берлинскиот трактат. Таја активна добријат уште по големо значејна е со тоа, што она беше причината да се образуваат комитети, организации, чети, востајна, да имат убиства, грабежи, колејна и пр. и во сè тоа Бугарнија ни помага, и со пари, и со трпејна на комитетите на своја земја.

4, верата во бугарското чувство кон нас си ја платифме со востајна, од које Бугарнија вистина не не задржа. и не ни помага, но . . . . . го испрати На-

ченча, да прегоарат . . . . . Исто така Бугарвѝа со својата искусна дипломатиѝа не поддржа . . . . .!

5, За рапеи'ето на избеганите македонци во Бугарвѝа и како нај голема награда за името бугарин, што го насадвѝа кај нас, ни покажаа барем да знаеме, кои ѝет причината за сите наши нестрекѝи, а тоа била . . . . . Русиѝа. И така, значит, Бугарвѝа ни направи до сега веќе сите арности, остааше само и у нас да развѝит клас „самостојни националисти“, кои ќе разберат нај после, каде ѝет коренот на секоје зло во нашето национално развѝиаи'е, т. е. Бугарвѝа реши, и кај нас да насеѝет русофобство, та и ниѝе да изгубиме секоја вера во православна Русиѝа. Ми свѝата на Бугарвѝа ѝет прекрасна, само за жалост ниѝе тука во Петроград сме далеку од Бугарвѝа, та русофобското семе не можѝат да ни западнат глабоко во душата и да даѝит ари плодѝи.

От сите преброѝени фактов се видѝт големата вреда за нас македонците от тоа, што ниѝе, или барем мнозина од нас, отожествуаѝме до сега нашите интересѝи со общебугарцкѝите. Ниѝе се велеѝме бугари. Со тоа, од ѝедна страна сакаѝме тоа име да ни послужи како центр, околу кого ќе можѝиме сѝте да се згрупираме, без да бараме за таѝа цел'а некоѝ друг, а можѝат и сосѝим нов, од друга, ниѝе мислеѝме, оти вистина во соѝединѝеи'ето со бугарите ѝет нашата сила.

И вистина од нашето велеи'е да сме бугари, ниѝе имаѝме прао да очекуаме за нас добринѝи, а не злини: ниѝе можеѝме да очекуаме од бугарите поддржуаи'е на сите наши духовни нужди. Бугарвѝа ѝет слободна држаа. Ова располагаѝат со пари, просветеи'е, државни мажи и дипломати. Ова требѝат до созваѝат неѝните и наши национални интересѝи и мошно да ѝ бравѝат. Но видѝоѝме да сме горко излажани во нашите надежи и да на место арности, ниѝе видѝоѝме само лошѝтиѝи.

Тие лошотвија преминуваат секоје очекуаи'е. Се прашат, кои јет во сè тоа крив? — На тоа прашаи'е јас не можам да одгоорам. Не јет моја работа да барам, али некој зол демон во Бугарија имат напраено сите лошотвија бугарцки нам македонците. За мене јет јасно само тоа, да голем дел во сите ваши нестрекки се должит на бугарцкио народ. Не јет кн'азот крив во тоа, да речиме, шчо немаат бугарите ари дипломати. Ако напр. г. Станчев јет представител' на кн'азот, а не на Бугарија, то не сет таквија Цоков, Бешков и др. Не јет извинеи'е за бугарцкиот народ и тоа, шчо недостојните дипломати принадлежат кон таја или друга партија, и кн'азот се ползуат со повикуаи'ето на власт, по лични сообразуаи'а. то једна, то друга партија. Главната нестрек'а за Бугарија и нејните интереси јет, не во тоа, шчо имат многу партија, и не сите знајале арно народните интереси, а во тоа, шчо бугарите малку сет провијнати со народните интереси, особено со надворешните. У бугарите немаат национални идеали, кои да бидат общо достојаи'е и светви'а за сите бугари. Твие идеали се изработуваат од историјата на народот, во се изработуваат во једен долог историцки период. Долго време члените од једен народ требит да се увличаат од једни исти народни идеали, общи и свети за сите членови на народот. Твие идеали требит да бидат изработени од нај видните представители на народот и усвојени от сите негови членови. Идеалите народни требеше да бидат једна програма, кон осашествуаи'ето на која ќе требеше да бидат напраени сите сили на народот. Народните идеали не одједиаш сите можат да бидат осашествени, но нивното осашествуаи'е требит да бидат само резултат на общата и самоотвржена народна работа. Трудностите во достижеи'ето на народните идеали служат само како сколја, во која окрепнуат народниот дух и се готвит за уште по голема

борба. Во замена на тоа, ако еден народ добиет политична слободна, или се исполнит нешто друго важно за народниот живот, без негоо, или со мало негоо содејство тогај, кога у него уште немаат изработено народни идеали, или, ако сеп изработени, не сеп усвоени от сите членов на народот, — то, во таков случај, народот не ценит народните идеали, и како човек без определена цел'а и програма за работеи'е, се фрл'ат, то во една, то во друга страна, праејќи тоа, не зашто тој ег убеден, оти така треба да бидит, а зашто видит да имат околу него л'уг'е, што постапуат така или инак.

Што видиме нвие во нај новата бугарска историја? Бугарија добила политична слободна, нај важното нешто во народниот живот, уште тогај, кога у ниф немаше народни идеали, кога и сами не знаеа, што сакаат. Слободната је добила бугарите со нај мали жртви и усилия; неј им је подарил русите. Ослободил'ето направил една голема пропаст меѓу по прег'ешната бугарска историја и живот, и новата. Во првата бугарите видела сато еден мрак, за тоа они се одврнуваа од неја. И така бугарите во новиот слободен живот се јавила како народ без традиција, народни идеали, сознани'е на народните и државни интереси и историјско наследство. Значит, Бугарија се јавил како држава во вид на историјско недоносче. Со силата на Русија тоа недоносче окрепна малу, но при првото осек'али'е на своите сили зајавуваат претенција на самостојна политика — извор на нестрепи за македонците.

Но не само во тајна самостојна политика се закл'учаваат нашите нестрепи, а следствено и причината за оддел'али'е на нашите интереси од бугарските, па и причината на оддел'али'ето на македонците овде во македонско другарство.

Тоа оддел'аив'е си имат и други причини, а имено, употребаив'ето на нашите умствени сили на изучааив'ето на себе, како членов на една татковна и еден народ. За да се достигнит таа цел'а, треба да се состават оддел'но другарство од лица, за кои изучааив'ето на Македонија во етнографски, географски и историски односи имаат првостепен значај; а таквија лица сме ние македонците.

За да се достигнит таа цел'а, ние треба да се одделиме од другите балканци народи и самостојно и критично да погледаме на сами себе и нашите интереси, како и на балканските народи и нивните интереси. Постапувајќи така, ние ќе се ослободиме од грешките, што ги праат другите балкански народи.

За да бидат по јасна ползата од таквоа одделуаив'е наше од другите народи, доста јет еден критичен поглед на работеив'ето на тукашните студентски другарства: бугарското и српското.

Бугарските студенти имаат големи претензии да сепредавателе на најголемите течения на чоечката мисла. За нив немаат никаков значај национализмот, кој што се бројат за нешто, што имаат одживејано својот век. Ова сепредавателе интернационализам. Ова сепредавателе најнапред луг'е, па после, ако им останат за тоа време, сепредавателе бугари. За нив чоечеството имаат по голем значај од Бугарија, и за тоа постојат и интересираат нив Швајцарија, Сојединените С.-Американски Држави и нивната историја, отколку Бугарија со нејните национални интереси. Бугарската младеж овде употребува сите своји сили и средства, да се покажат напредничка т. е. социјалистичка: долги и безмислени реч, долги коси, и убава исчеслава брада, првена или свиња руска кошула и пр. Со национални прашаив'а не се занимаат и со голема досада слушаат реферати на тема по етнографијата, па и по каква и да бидат друга наука, осим политичката економија. Но за то секој сепредавателе свој долг

да критикуат се, што ќе му се попаднат. Со научни прашања не л'убат да се занимаваат, но за то сепак се организирани: можат да устројуваат лотарији, да пропагандираат некоја работа, да устројат некоја вечеринка со благотворна цел, без да му гледаат многу многу, оти со неја ќе оскандал'ат и себе и бидното поколеи'е од бугарски студенти во Петроград. Уопште они сепак готови да се занимаваат со работа, што бараат малу труд, но зато даваат голема популарност и самовпеи'е. Македонија ја признаваат за бугарска во етнографски однос, но мисл'ат, да јет излишно да си арчат силите за да научат нешто за таја страна; за тоа, ништо не знајат за неја, ни од историјата, ни од географијата и етнографијата нејна, осим да имаат тамо чети и востаи'е, на кои треба да се помогнат само со лотарији, и не со сами себе. Тоа платоническо и само платоническо и етивно сочувство кон македонците, тоа неразбираи'е на националните интереси, тоа отсуство на национални идеали и таја жажда од популарност со приврзаност кон социјализмот, јет отражеи'е на дуовното состојаи'е на бугарскиот народ и негоото общество. Оттука многу јасно се види, до колку бугарите не сепак во стаи'е да бранат, не само вашите, но и собствените интереси.

Србските студенти праат совршено друг и противоположен упечаток од бугарските. Србите не сепак интернационалисти, а сите буквално, без разлика, дали јет некој од Србија, Босна, Ерцеговина, или Црна-Гора, сите сепак националисти. Они знајат, да сепак они прво срби, а после л'уг'е. Секој знајат и се интересуат со србството разместено во разни земји. Они знајат нивната историја и историјата на соседните народи и земји. Они се интересуваат сите главно со културно-историјските науки и ја изучаваат. Изучаваат ја како средство за достигаи'е србски национални цели. Со цел'а да заштитат србските

интереси пред русите, они преводат или состауваат на руски книги со историцко содржаи'е. Таков утилитарен, тенденциозен и спекулативен однос кон науката не ѝет за одобруаи'е и ѝет причина и резултат на национален шовинизм, но последниот ѝет резултат па тиа историцки прилики, во кои попадаа србството, особено после Берлинцкиот догоор. Србите можиме да и обвинуаме во шовинизм; но они не сѣт по големи шовинисти од бугарите. Србите сѣт националисти, со арно сознајани народни идеали и интереси, кои шчо, со труд, наука, перо и дипломатвја, сите, како ѝеден чоек, одат по ѝеден обшч за сите пат, и за тоа одржуваат победи над бугарите на секој рачкор. Србите сѣт шовинисти; они сѣт отчајани во борбата со својите непријатели за зашчита на нивните национални интереси. Но, ако порамниме србцкиот шовинизм со бугарцкиот национален индиферентизм и и разгледаме од македонцко па и од обшче чоекко гледишче, то ке требит да признаиме, да србцкиот шовинизм, како резултат на основио изучените народни интереси, стојит многу по високо и многу по горе од бугарцкиот национален индиферентизм, кој ѝет резултат на отсатствие на секоје разбираи'е на бугарцките државни интереси. Во тоа време, кога србите од крал'от и министрите до последниот србцки амалин сѣт националисти и наог'аат за нужно сите да се сплотат во ѝедно, за да достигнат со обшчи сили народните идеали, бугарите се цѣпат на социјалисти и сакакви друзи — исти, кои нај малу сакаат да оправдаат пословцата, да соѝединеи'ето праит силата. — Туку сѣ тоа ѝет резултат на политичната зрелост на народот: србите во течеи'ето на цел век изработуваат националните идеали и изучуваат националните интереси, а пак бугарите го праат тоа само во $\frac{1}{4}$ век.

Како и да ѝет, но одделеи'ето наше од бугарите ке ни дајит возможност критично да се односуаме кон

бугарските работи, а не слепо да ѝ копираме, и да насадуваме во Македонија, на место национализм, социализм, како што го праела тоа внатрешната македонска револуционерна организација. Значит одделувањето на нашите интереси од бугарските, покрај другото, ќе не избави од положбата, како мајмуни да копираме бугарските неомислени постапки, и на вера да пријамеме бугарските уверенија, да ѝет Бугарија нашата арнотворка, а Русија нашиот нај голем непријател; оно ќе развијет во нас критичен однос кон нашите и туѓи постапки.

А от тоа одвај ли можат да имат по големо оправдаиње на сашествувањето в програмата на нашето другарство. Ако ѝет така, то не ни остаат ништо друго, осим да му се помолиме на Господ, да умножит македонски другарства, подобни на Петроградското — „Св. Климент“ на секаде, кај што живејат македонци.

Националниот сепаратизм: земјишчето на кое се имат развиено и ќе се развиат за однапред. *)

На првото заседаије на Бугарското Студентско Другарство во Петроград от таа година јас рекох неколку зборови за резултатите на сегашното востаије во Македонија. Тие резултати јас ги резимираа во два пункта: 1, Македонија после востаијето јет загубена за бугарската народност и 2, македонците ќе си сознајат грешките, што беа причина на нестреките од востаијето, ќе се откажат од досегашното напуштање на националното живно самосознаије, и ќе отворат систематична борба на сите национални и верски пропаганди во Македонија, во тоа натре, и на бугарската, за да можат, со одделуаијето на својте интереси од интересите на пропагандите, да достигнат национално објединуаије помеѓу себе.

Јас рекох тогаш, оти таква јет действителноста, која не ќе се аресит на мнозина, но јас не можам да зборувам, што ќе се аресит на некого, а тоа, што јет свршена работа, со која рано или поздно, ќе требит да се бројат јужните словени, па за тоа јет нужно да се знајат ноото течеије стред македонците, за да се определат јасно односите на јужните словени кон него, и да се избегнит бесполезната и вредителна борба измеѓу ниф.

Мнозина ќе речат, оти моите утврдуаија за некакво ноо течеије во развиаијето на националното самосознаије стред македонците јет само мистификација на неколцина македонци, но да таа мистификација немаат под себе земјиште, и за тоа, како што се

*) Прочитано на III-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св Климент“ на 19-и Октом 1903 г.

имат скоро појавено на белвиот свет, исто така скоро ќе исчезнит од него.

За да се увериме во тоа, дали мојве заклучувањата за резултатите на воставањето сепак праилни, или пак возразувањата на моите противници, ќе треба да се разгледаат тие собијати од најновата историја на Македонија, во која најсилно се појави националното самознаање, а имено, ќе треба да се разгледаат: возродувањето на македонците; собијатата, што послужила како причина да се пробудит народниот дух на македонците; какви размери и каков праец зе тоа пробудување? во какви односи станала македонците со нивното национално пробудување кон балканските народности, и дали положенијето, кое земат сега натрешната револуциона организација во прашањето за народноста на македонците словени ет такво, од кое не можат да се идат по тамо, или пак треба од него да се направат уште еден рачкор, и македонците да се дават приврженици на националниот сепаратизам со приимањето за обшч македонски литературен јазик, централното македонско наречје? И нај после, ако организацијата и македонската емиграција во Бугарија, особено тој дел од неја, што имаат, или државна служба со убав плаќи, или се занимаат со журналистика, и со тоа имаат убав доод и големо влијание на бугарските работи, така да се дават со кандидатура на министерски постови во Бугарија, или си имаат други згодни предпријатија, — дали, велам, и без помоќта на таја наша колонија, ет возможно некакво особено појавување на нашето возродување, а имено во таков смисл, како што го упоменаф г. е. во полно одделување на нашите интереси од тие на балканските народи и во развијание меѓу македонската интелегенција и народ македонско народно самознаање?

Згорен поглед на собитвиата, што изврвеа пред востааин'ето ни докажуат, оти нај силниот толчек кон национално собудуаин'е на македонците ни послужи за фатовот на србцката пропаганда во Македонија. До тоа време нашето национално самосознаин'е беше само разбудено на половина. Специјално со прашаин'ето за нашата народност никој не се занимааше. Се велехме вистина „бугари“ и „рисијани“ во национална смисла, но зашто тоа јет, и али јет на вистина така, није не се запитуахме многу многу.

Врските наши со бугарите станаа многу тесни со обшчето положјеин'е во Турцко: није бефме браик'а по судбата си, и бефме во једнакви односи кон праителството и фанариотцкото дуовенство. Обшчноста во судбите наши ни закрепи обшчето име бугари уште до ослободуаин'ето на Бугарија, које си остана по традиција во Македонија и по ослободуаин'ето на првата. На таја основа бугарите владоа својите претенцији на Македонија, и македонците очекуваа ослободуаин'е од Бугарија.

Но конкуренцијата со Бугарија од страна на Србија во македонското прашаин'е од политична и национална страна извика на политичната сцена и самите македонци. Македонците зафатија усилно да се интересуваат со прашаин'ето за нивната народност и нивната судбина.

Одот на тоа национално пробудуаине, као и резултатите, кои кои привеле оно, се предстауваат приближно во тој вид:

Србите и бугарите зафатија да оспоруваат једен у друг праата на Македонија: и једните и друзите вел'ат, оти цела Македонија била нивна. Једните си виваат како свидетели за справедлиоста на нивните претенцији једни, друзите друзи авторитети.

Постред тој безкрајен спор меѓу двата братцки саседни народи, македонцкото словенцко население, зарди кои

они се караат малце по малце здреет во национално самосознаиѝе, и сакаат да се ослободат од опекуството на саседните народи, за да можат само да бидат вршител' на судбите си.

Македонците бараат национално обединуаиѝе помеѓу нив, но при тоа сакаат тоа обединуаиѝе да стават, не на нова почва, не да се зафатат од ноо, зашто таква обединуаиѝе ќе требат многу време, а обединуаиѝето беше важно, како средство за достигнуаиѝе политична слободиѝа. За тоа обединуаиѝето беше зафатено на почва на тоа, што се велеа македонците бугари.

Мислата за национално обединеиѝе на македонците, и ако под маската бугарцка, се зафати во 1890 г. Во крајо на 1889 год. се префрлиѝа во Бугариѝа 30—40 души ученици и студенти македонци од Белград во Софиѝа. Твие ученици сѐт душата на сите собитиѝа во Македониѝа од тогаѝ до сега. Они беа запознаѝани со Србиѝа и Бугариѝа, со нивните култури и цели во Македониѝа. Ова и сознаа опасноста за дележ на Македониѝа меѓу твие две држави, ако да бидат македонците сами да не се вооражат, за да си извојуваат сами, со свои собствени сили и средства слободиѝа, и со тоа да предупредат дележот на Македониѝа.

По нивна инициѝатива првен се образува во зафатото на деветдесетите години једно национално сепаратистично движеиѝе со цел'а да се одделат интересите на македонците од бугарските со возведуаиѝе на једно од македонските наречѝа на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистичко движеиѝе на македонците во Бугариѝа беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движеиѝе на македонците не се ареса на бугарското сѝамболовско приѝател'ство, коѝе забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит македонците сепаратисти. От тоа време уште побегна Дамиѝан Груев, коѝи што

беше во бројот на македонците ученици, што поминаа од Белград во Софија и во бројот на сепаратистите.

Немајќи во Бугарвија почва за национален сепаратизм македонците, што пребегаа од Белград во Софија, се зафатна со образувањето на револуционни организации во Бугарвија и Македонија. Видните македонци револуционери сепаратисти, како Делчев, беа само ученици на првото поколење македонци, ученици србски и бугарски. Исто така и Сарафов и другите по доцнашни револуционери се јавија само нивни продолжатели и последуватели, но не иницијатори на револуционата организација.

От самиот зафаток на револуционата организација македонците во Бугарвија или со бугарско образување, работеа под маската бугари, едно за тоа, што така се викаше голем дел од населението, а друго, што по тој пат можеше да се добие поддржката на бугарското пријателство, на бугарскиот народ и бугарската екзархија.

Играта, одиграна од виф, имаше положив и одрични резултати. Меѓу првите требит да се однесат 1, македонците, со објединението си за преследување интересите на својата татковина, станаа важен фактор, кои што на вид влезе во сојуз со бугарскиот народ и сите негов официјални претставители за достигање на вид общербугарски интереси во Македонија, а во сакност, со тоа направ бугарскиот народ и неговите официјални претставители и учреждения орадна за свои собствени чисто македонски цели и интереси; 2 македонците од сојузници со бугарите во решението на македонското прашање станаа господари на тој сојуз, во која што бугарите зафатна услужливо, а по некои пат и со гореч во душата нивна, да исполнуваат барањата на македонците.

Контакта и македонците зафатна да зајавуваат, оти ови сакаат „Македонија за македонците“, оти тие сакаат авто-

от понапред, на која тие, што сеп призиваат да бранат бугарските интереси, не сочувствуваа, а тие, што состапуваа толпата, со друзи зборои, бугарскиот народ, сочувствуваа. От тука јет јасно, оти бугарите је голтнаа пил'чл'ата и касно јет да си испраат грешката.

Првтел'ството направ усилвја да поврнит изгубевото, но увр! — било касно. Врховниот комитет во Софија се кладе под председничеството на ген. Цончев, бугарин, л'убимец на кв'азот. Но македонците во Бугарвја убедниа бугарското насел'в'е во првотвјата на нивната програма за полно оддел'уаив'е на интересите на Македонија од интересите на Бугарвја, покажаа политиката на првтел'ството, на кв'азот и на „генералцкиот комитет“ или комитетот на Цончев-Мвхајловцки, како егонична и добила во Бугарвја по голема власт над „генералцкиот комитет“ и над првтел ствената политика во македонското прашаив'е. Таја сила главно се поддржуаше со полната солидарност на „Станишевцкиот врховен комитет“ со „Натрешната Организација“.

И така комитетите, а заедно со виф, и уопште македонците се ослободуваат од влвјаив'ето на бугарското првтел'ство, создаваат своја независна програма за работа, таја програма пропагандираат во Бугарвја и со неја добилаат влвјаив'е на бугарскиот народ, а преко него и на првтел'ството.

Откако се укорени така македонцкото „дело“ во Бугарвја, македонците зафатвја да одат и во Србвја и тамо да излагаат својата програма на првтел'ството и на србцкиот народ. Сарафов, Радев, Јанков, увераваа, оти они се борат со девиз „Македонија за македонците“, за сите македонци без разлика, и оти никој пат Македонија не ќе се ссјединит со Бугарвја. Не јет ли јасно и от тие постапоци на македонцките водачи, оти македонците зедоа сами да решаваат судбите на Македонија, и оти они во својата дејност сеп готов

да се столкуваат и да согласат интересите на својата татковина, не само со Бугарија, но и со другите балкански државци, откако се дадат от страна на Македонија некои задолжеиња на тие државци за оказаната нивна помош?

Од дотука реченото јет јасно, оти борбата меѓу Бугарија и Србија за влијав'е во Македонија во резултат даде развојан'е на сознанието, да судбите на Македонија треба да сеп во рацете на македонците. Македонците се организуваат со сознание своите права на својата татковина и својот долг пред неја. Со организуанието си, македонците станаа главниот фактор во решението на македонското прашание, как во своите очи, така и во очите на Европа. Од востанието со нас се цермонат; до него на нас гледаа како на једна неопределена маса

Тие сеп сите резултати од досегашното ни самознание. Организацијата со постепеното одделуание за македонските интереси од бугарските, со земаието на македонското прашание во свои раци и нај после и нај многу со сегашново востание во резултат достигнува тоа, што не предполагаше: на место слободниа да бараат, сега во Македонија мнозина сеп убедени, да ни требаат полно пресечуание на врските со сите балкански народности и култивираието на се, што јет во Македонија оригинално и своје: јазико, обичаите, историјата, писменоста, народната словесност и пр

Тоа нешто не се предвидуаше, зашто се мислеше, оти името „бугарин“ ќе ни донесит се, што очекуафме од народното движеието. Но во расчетите се излагафме. Заједно со арнотивите за интересите на Македонија, изброеици по горе, името бугарин донесе и одречни резултати за револуционото „дело“: Името бугарин и неједнаквите увереиња пред Бугарија и пред Европа за судбата на Македонија по нејното ослободуание сос-

тавја полно недоверие кон нашето „дело“ от страна на европејците, мислејќи го за итност, не македонска, ами бугарска, и за маневр на бугарското правителство да се реши македонското прашање по скоро. Сиромашкото бугарско правителство се наиде во небрано лојзе во македонското прашање: македонците го изиграа и го употребуваа како средство во своите цели, а европејците го обвинуваа во итност, от кои што тоа сиромашкото беше далеку. И така името бугарин присвоено от комитетите и организацијата за македонските словени, и сојединувањето на нашите интереси со интересите на Бугарија во агитацијата на комитетите у бугарите, беа причина, сета македонска работа да се припишат од Европа на Бугарија и бугарите, и като бугарско надворешно јавување да се не поддржуат.

Малу тоа: името бугарин, кое застапуаше да се односуат европејците со недоверие кон работата на организацијата, видејќи во неја сакање на Бугарија, со револуција да наруши равновесието на Балканскиот полуостров, и непостојанството на бугарската надворешна политика, нацраена, сега против Русија, сега со неја, послушна за причина да се согласат Русија и Австро-Унгарија, заедно со взаимно согласие да решаваат балканските прашања. Тоа согласување од 1897 год. беше направено против Бугарија, како мнима подстрекателка на македонците, но неговите резултати беа вредителни, не за Бугарија сама, зашто во бугарските внатрешни работи никој немаат право да се набркуат, а за нас македонците. Тоа јет отрицателната страна на првиот период на националното ни самосознање; тоа јет причината на неуспехот на востаањето ни. Неуспехот значи главно се должит на името бугарин, усвоено и пропагандирано од револуционерите.

Востаањето направено епоха во животот и националното самосознање на македонците словени. Ово

ке матерат нашиот народ и негоата интелегенција да погледат назад на своите упушчеиња, от кои произлезе неуспех на востаанието. Оно ке матерат македонската интелегенција со различно образуаиње да се сплотит во едно, за да обединит народот ни, но веќе, не на таа основа, што си покажа сета своја несостојателност, а на друга, на чисто македонска. Востаанието ни покажа, оти нвие македонците не можеме да очекуваме помоќ од никој од балканските државци, оти решението на нашето прашаиње ет сето во рацете на Големите Сили, и за тоа нам и не ни треба да сојединуваме и зборуваме нашите интереси со чии и да бидит словенски на Балканскиот полуостров. Нам ни треба матрешно објединуаиње меѓу себе: не ни треба во Македонија ни срби, ни бугари, ни грци, оти не сме ни едното, ни другото, ни трето; не ни треба патриархисти, екзархисти, оти нвие сме само праославни рсијани. Делеињето ет искусвено создадено од балканските државци, намерени да делат Македонија со степене на обстојателствата. Но македонците, на сегашната степен на нивното национално развитие, не сет материал во рацете на малечките балкански државци, ами сет силен етнографско-политичен фактор, от кој што повеќе зависат судбите на Македонија, отколку од малечките балкански државци. Твие македонци, што покажаа таква способност во своето национално-политично организуаиње, што покажаа таквоа примерно жртвуаиње со своите интереси во полза на интересите на својата татковина, не со по малечок успех, ке можат да организират секакви прејастива на националните и религиозни пропаганди, што цепат денеска народот наш на делов враждебни еден кон друг.

Организацијата и македонците до сега на далеку растојаиње оддалечива интересите на Македонија от бугарските. От тоа положееиње до полното отцепуаиње од

Бугарија и до објавувањето Македонија за одделна од Бугарија и Србија етнографска област имат еден рачкор. Тој рачкар ет необходимо следствије на неуспехот на сегашното востајуње. Тој ет на полонна напраен. Полното отцепување на Македонија од балканските држави во етнографски однос ќе испливат на јавна со усповојувањето на Македонија.

Набркувањето на бугарите и србите во Македонија беше предизвикано од некои обстоятелства: македонците идејат за рака со бугарите во црковното прашање; от тамо раширењето власта на екзархијата во Македонија. Србија се набрка во Македонија откако изгуби надеж да си присојединат Босна и Ерцеговина.

Но сега и за нас македонците настапиа нови обстоятелства, кои ќе не потресат, и ќе ни кажат нови патии, по кои што ќе треба да одиме однапред. Претенцијите на Србија и Бугарија, од една страна, ни покажаа, оти само конкуренцијата на тие две држави не застауат да робуваме уште на неопределен срок; од друга — тие претенции ни потврдија и без тоа известната истина, оти во цела Македонија имаат само една а не неколку словенски народности. Значит делењето ет искусствено и од борбата со него најнапред ќе треба да се зафатат нашата нова работа во по натамошното развитије на националногo ни самосознајње.

И така имијата: србин, бугарин и грк си изслужиле својата служба во Македонија и за ниф там немаат поеке место. Време ет да и заменат едно обшчо за сите македонски словени име — името „македонец.“ Таја смена ет само логично следствије на досегашната работа на македонските комитети, организации и интелегенција и се барат од обстоятелствата. Таја смена частично веќе ет настапила и не ет далеко тоја време, кога таја ќе торжествуат.

При сè горереченото за ноото течеи'е во развиаи'ето на националното самосознааи'е у нас, ми се чинит, оти пак мнозина од вас, ќе видат во моите миеи'а и збори само една мистификација. Можит, мнозина ќе се занитаат: 1, ако до сега комитетите имаат играно двоина рол'а: на бугарите им имаат вел'ано, оти македонците сеп бугари и іедеи ден Македонија, како и да бидит, ќе се соіединят со Бугарија, а на европејците им вел'ат, оти они бараат автономна Македонија само за македонците, оти се немаат никаква мисл'а за соіединуаи'е, со Бугарија, то откаде іас знам, оти комитетите іа лажат Бугарија, а не Европа? Можит да бидит сосим противното на тоа, шчо рекоф іас по горе за комитетите т. е. тие сеп готви да дадат на Европа секакви гаранции, Македонија да не се соіединят со Бугарија, но они никоі пат не ќе склонат да се упразднит во Македонија бугарцкиот іазик и бугарцкото име во полза на централното македонцко наречіе и името „македонец“, со друзи збори, то, шчо кажуаф іас, да ималосамо іедеи чекор од тоа положеіа'е шчо се држаат македонците и македонцките комитети во македонцкото прашаи'е кон Бугарија, до полното отцепуаи'е на Македонија и македонците од бугарцките национални интереси, не іет прао, зашчо, не іедеи чекор, ами цела пропаст оддел'уат іедното од другото, и комитетите ќе покажат наі силно сопротивуаи'е на ноото течеи'е; 2, ако се допушчат, оти комитетите никоі пат немаат да се согласат на упраздуаи'ето на бугарцкото име и іазик од Македонија, а заіедно со него ќе бидит против ноото течеи'е и сета македонцва интелегенција со бугарцко образуаи'е, то откаде ќе поцрпуат ноото течеи'е сила за себе? Који ќе бидат теоретиците на ноото течеи'е, каде тие теоретички ќе развиваат својата деіност, каде и каква ќе бидит

живната аудиторџа, откаде ќе се зимаат средствата за пропагандираи'ето на идејата, како ќе проникнат тај во народот и како ќе се поддржуат во него? Откаде ќе се најдат средства за нов учебници, кои ќе ги приготвуат, на чџија средства ќе се содржуат сколнџите со македонски јазик? — Очигледно, једно комитетите и македонската интелегенџа во Бугарџа зафатат да се противат на тоото течен'е, или, ако не му се противат, просто не го поддржуваат, јасно јет, оти од него немаат да останат ништо: фантазијите на неколџина македонџи ќе бидат осмејани и поже ништо.

Така ли јет во сашчност? Да разгледаме до колку можат да бидат основни таквџа предпологаи'а — сообразуаи'а?

Прво ќе прегледаме прашаи'ето: во каков однос комитетите и македонската интелегенџа ќе станат кон једно ноо национално течен'е среди македонџите, које барат не само политично, ами и национално и религиозно ослободуан'е на Македонија т. е. кон једно течен'е, што прокламираат „Македонија за македонџите“ против сите претенденти на Македонија, во истиџе брџи и против Бугарџа и бугарите? Да си представме, оти тоа ноо течен'е јет незначител'но. И во тој случај требит да се решит прашаи'ето за односот кон него. Ако ноото течен'е од гледиште на комитетите јет нешто опасно и нежел'но, то тоа требит да се искорпнат уште во самијот зафаток; ако тоа само по себе немаат почва, то требит да се предостант само од себе да исчезнит; а ако јет полезно за Македонија, то ќе требит да се поддржит од ниџ.

Прашаи'ето, дали ноото течен'е имаат бидџина или не, ќе се разгледит по долу, откаде ќе се видит. Оти оно, ако се предостаат на само себе и се игнорират, ќе се развиват само, а не ќе опаг'ат. За тоа, имајки пред вид, оти ноото течен'е само от себе ќе

растит, треба да се разгледат прашаието, али комитетите ќе се борат со него, или пак ќе го поддржуваат?

Прво се пртат: дали комитетите, расудувајќи логично, можат да објават војна на тоото течеи'е? Можат да се допушчат, оти таква војна можат да се очекуат, зашто во комитетите имаат членови, не само македонци, ами и бугари, и последните некои пат не ќе се согласат со тоото течеи'е, оти со него ќе се закопаат бугарските интереси во Македонија; исто така имаат и меѓу македонците, членови на комитетите, лица, кои ќе расудуваат така: сега на старост нвие не можеме да учиме нов јазик: бугарски знаеме и бугарски ќе зборуваме, — нвие сме бугари.

Малу тоа. Мнозина, па и нај големiot дел од македонската емиграција во Бугарија ќе се противат на тоото течеи'е по чисто егостични сообразуаи'а. Поеке од 5,000 души македонци имаат на државна служба само во Софија. Не по малу имаат кандидати на служба. Измеѓу таа македонска интелегентна емиграција имаат мнозина, или што имаат, или имаат високи должности, пак и кои сепре-тенденти и кандидати на ниш, во тој број и на министерски портфеил'. Се знаат, оти сите тие господиновци имаат нај горе от сè своите лични интереси. За ниш интересите на Македонија сепредметство да добијат служба и да се одржат на неја. И интересите на Бугарија, не Господ знаат, што означават. Но за да се исполнат нивните егостични планови за убаа служба, они сепредмет да се покажат поеке бугари од самите бугари, да играат от себе рол'а на бугарски шовинисти, со неја да експлоатираат и бугарскиот к'аз и интересите на Македонија, и на бугарскиот народ, и европејското општествено миеи'е, со једен збор, да лажат, и на десно, и на лево, под вид да исполнуваат некаков патриотски долг, а во сакчност да добијат служба, власт и популарност. Једно македонската интелегентна емиграција

се состојат главно от таквија лица, што си имаат сојединоено своите интереси со Бугарвја и се облизуваат околу бугарцкиот кн'аз, кој што по кефот си клаат и сфал'ат министрите, и кој што можат да клаат за министри, не само дуг'е, кој што имаат малу популарност сред бугарцкиот народ, но и таквија, што немаат сосим партија и сет „независими“ т. е. „и тука го клаваат и тамо го клаваат“, — једно имаме дуг'е, што мисл'ат, оти главното достоинство на чојка јет, не честно да служат на својот народ, ами да итруат т. е. да лажат, в десно, в лево, — то природно јет, оти воото течејн'е во развијан'ето на националното самосознајн'е на македонците не ке стретит поддржка во нашата емиграција во Бугарвја.

Немаат што да се зборит за учение македонци во Бугарвја: твие једногласно ке речат, оти воото течејн'е јет просто апсурд, оти никој пат немало македонцка народност и сега ја немаат; оти македонците сет бугари и пр. Секој пат и на секаде јет бивало така и така ке бидат сега и кај нас. Учените, аристократијата, интелегенцијајата и вообшче обшествените класии, кај што се имаат лични интереси, стари традиции и предубедејн'а се борат со воите течејн'а, кај што се наог'ат истината и правната. Твја течејн'а се укоренуваат прво во долните класии и уопшче во л'уг'ето без предубедејн'а, готови да се борат со твја предубедејн'а во зашчита на воите идеи, от осашчествуајн'ето на кои ке зависит, не само нивната, но и стрек'ата на нивниот народ. За илустрација на одот и на резултатите на борбата меѓу стари и воит течејн'а, доста јет да си припаметиме борбата на ризанството со јазичеството реформиран'ето на Русвја от Петр Велики, возродуајн'ето на чехите, литовците, праописната реформа на Вук Караджич и пр.

Туку да оставиме излезот на борбата меѓу старото и воо македонцко национално течејн'е да се задржиме

на прашаието за односот на комитетите кон ноото течеи'е. Јас по горе рекоф, оти по големиот дел от члените на комитетите ќе бидат за борба со ноото течеи'е. Но како ви се чинит али таиа борба ќе бидит победоносна за ниф? — Не. — Она само ним ќе им ископат гробот. Она ќе компрометират и бугарцката политика во Македонија. И ето зашто.

До сега комитетите кажуваа на надворешниот свет, оти они работат само за „Македонија за македонците“ и сеп готови да дадат секакви гаранции да не станит присоединуаи'е на Македонија со Бугарија. Бугарија неважуат истата политика во македонцкото прашаи'е. Комитетите вел'ат, оти се готвеше и стана обшчо македонцко востааи'е от сите македонцки народности заједно, а не само од „бугарите“. А кога им кажуате: једно востааи'ето јет обшчо от сите македонцки народности, то зашто комитетот заседаат само во Бугарија, а не и во Србија, Влашко и на друго место, тие одговараат така: от тоа, шчо комитетите заседаваат во Бугарија, грешно јет да се праит заклучок, македонцките комитети да сеп бугарцки; за македонцките комитети Бугарија не јет нишчо повеќе од једна држаа, шчо окажуат гостеприимство на македонците и им даат слободиа да работат слободно до колку таиа работа не наносит вреда на држаага; т. е. Бугарија во македонцкото востааи'е играт само рол'ата на Каравлашко во бугарцкото востааи'е. Бугарија кажуаше истото. Европејците, се разбират, не веруваа на тоа. Ами сега, колку лажовни ќе излезат твиа увереи'а и на македонцките комитети и на Бугарија, ако и једните и другите, от пасивен однос кон једно ноо течеи'е, шчо барат „Македонија за македонците“ а не за бугарите, или од иронизируаи'не со него, стапнт во борба со него? Таиа борба ќе свалит маската и од једните и од другата и ќе востанонт сим-

патниците на европејското общество и европејските правителства во полза на неото течејне в против лажливците. А без Европа и Русија, ни комитетите, ни Бугарија, не можат ни на јота да изменат судбините на Македонија.

А иедно јет така, комитетите од проиичен и пасивен однос кон неото течејне ке требат непосредствено да преминат до негоото поддржуајне. Ето го одгоорот на прашајнето, какво можат да бидат односот на комитетите кон неото течејне?

Сега да поминиме до другото прашајне: от каде неото течејне ке зиват сила, ако македонцката интелигенција и комитетите во Бугарија зафатат борба со него? Со што располагаат оно?

За одгоор на тоа прашајне требат во неколку рески да се одбележит ројата на Србија во македонцкото национално возродуајне. Да пренебрегуат чоев со положејнето, што го имат земено Србија во македонцкото прашајне и со нејната роја во македонцкото национално возродуајне јет лесномислено. Даже можат да се речит, Србија да изигра во нај ноата историја на Македонија по голема роја од Бугарија. Кога Бугарија со шум сакаше да решит македонцкото прашајне, водена за носот од македонцката емиграција, Србија тию, со голем успеф работне во Македонија напотно согласно со србцката погоорка: „тиха вода брег рони“. Беше време, кога роите на тие две држан беа обратни т. е. Србија шумеше а Бугарија работеше.

Да бидиме по јасни.

До српцко-бугарцката војна во 1885 г. бугарите тию работне во Македонија. Сливница им покажа на србите, оти ако једна Бугарија со Источна Румелија можат да покажат на Србија једна Сливничка поразнија, то сојединената Бугарија, ваједно со присојединената до неја Македонија во бидно време можат и со-

сем да победит и поробит Србија. Сливница натера Србија да зафатит една нова борба со Бугарија за Македонија. Нај напред таа борба беше на книга: србите докажуваа со громки и плитки фрази, оти они имаат поголемо право на Македонија од бугарите. От тоа помина пак на громка, но безрезултатна пропаганда во Македонија: наобек'аа на македонци, млади ученици, от бугарски и грчки сколии златни гори за во Србија. Патриотичното пропагандно другарство „Св. Сава“ од 1888 година отвори пансион за своите ученици стипендијати. Во 1889 година бројот на стипендијатите на тоа другарство се уголеми, за да се умалит по неколку месеци: во ноември месец на таа година околу 40 души ученици македонци, једни тајно, друзи јавно и демонстративно, поминаа од Белград во Софија, за тамо да се учат (се разбираат со бугарски пари). Тој неуспех не обескуражи одважните срби: другарството „Св. Сава“ отвори патриотична подписка во Србија за постројување воо здање на другарство за пансион и за своја пропагандска сколија. Во 1890 год. се издигна големо грикактивно здање, во кое од јануари 1891 год. се отвори пропагандската „Богословско-учителска сколија“, за да се затвори по половина година. Но за тоа Светосавското другарство за таа половина година направи доста шум: во неја осим науките имаше и воена гимнастика и маршеви на учениците со музика по Белград и неговите околии и патување на летото по Србија, каде се произнесуваа громки тостови. Со тоа се сврши шумот во Србија, и србите зафатива да работат тиво и упорно: пропагандата помина од патриотското другарство во раците на министерството на надворешните работи. Министерството првво ѝ праќаше своите стипендијати во српските провинцијални градишта, за да се учат, а после ѝ собираше во Белград во специјални или великата сколија.

Работеин'ето на србите не остава без резултати при решааин'ето на македонцкото прашаин'е. Србите со своите сколпи во Македонија успеа да создадат во европејцкото и руско општествено миеин'е ил'узија, да имаат срби во Македонија. Едно подобна ил'узија поминуат пред праител'ствата на Великите Сили за факт, то јасно јет, оти при решеин'ето на македонцкото прашаин'е требаат да се имаат пред очи и бараин'ата на србцкото праител'ство. Следствено, Србија при таа борба достигна повеќе од Бугарија. која со шумот, што подигна, остана со загуби, а не со добит. Ако да не се јавеше ноото течеин'е во развитието на националното самосознааин'е меѓу македонците, кои ќе приравнат загубите на Србија со загубите на Бугарија, то можат положно да се тврдат, оти од востаин'ето бугарцките интереси во Македонија само пострадаа, а србцките само се уголемиа.

Но србцката пропаганда осем ил'узијата за србцка народност во Македонија и побржуаин'ето да се решат македонцкото прашаин'е во полза на бугарите, имаат и други резултати.

Во зафатокот на нивната пропаганда, србите и не мислеа да ѝ праат македонците срби; тие сакаа просто да сосадаат во Македонија, редом со бугарцките, и србцки интереси, така, да во време решеин'ето на македонцкото прашаин'е, да добијат колку се можат по голем дел од неја. Таа цел'а се достигаше, једно со изјавуаин'е историцки и други праа и сообразуаин'а, а друго и главно со инакво постааин'е прашаин'ето за народноста на македонцките словени. Последните можеа да се истаат, или како нешто стредно меѓу србите и бугарите т. е. ни срби, ни бугари, а просто македонци или македонски словени, или како срби. Првата теорија имаше по малу последуачи и беше предназначена за пред европејцкото општествено миеин'е. Но на таа теорија беше затворен входот во Македонија, како и во сите тие

средини, откаде излизаа пропагандистите. Таа теорија беше опасна за србските интереси во Македонија, зашто ќе повлечеше по себе согласието на Србија да се образуат одделна македонска држава и со тоа Србија не ќе добиеше ни еден дел од неа. Втората теорија, т. е. сите македонски словени сепак исто таквије срби, како и бошњаци, црногорците и пр., се укорени во Србија. Со тоа србите лажеа, не само европејското општествено мислење и македонците, но и сами себе: тие зафатиа да пропагандираат истата идеја и сред србите со помоќта на школи и книги. Последните беа и сепак сите тенденциозни во прашањето за народноста на македонците. Ил'узиите на европејското општествено мислење за србски интереси довесе своите плодови. Ил'узиите на самиот србски народ пак не иет без резултатно: во случај на војна за Македонија со кого и да иет, србите, како еден, сите ќе се наврл'ат на непријателот, — србската војска со нај силно патриотско осек'ање ќе се биет за Македонија.

Србските усил'а, да се прегледат од научно гледиште македонското прашање, се увенчаа со успех. Бугарите можат да се утешаваат да иет прашањето за народноста на македонците решено во нивна полза. Они можат да му турат нему крст. Но не го праат тоа дружителски учени. Сега веќе имаат претставители од науката, како проф. проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, П. А. Лавров и В. Јагич, кои гледаат на македонските наречја, како на одделен претставител на словенската фамилија од јазици. Тоа прегледање и такво решење иет србска научна победа.

Србите направиа преврат и во погледот и стремите на македонците, преврат вистина не и во нивна полза, но уште по малу во бугарска. Они сакаат да и напраат македонците срби, забранувајќи да се обраќаат пропагандата со ниш иначе, осем како со „прав“ и

„чисти“ срби. Тоа не стана. Македонците зафатива да се задолбочуваат во прашаието за нивната народност и интереси, и дојдов до заклучок, да не сет они, ни срби, ни бугари; да немаат за ниф, ни бугарци, ни србци, ни грчки интереси, а да имаат само македонци. Србите не достигнаа крајниот предел на нивните стремени, но достигнаа таков предел, од кој што вистина не можат да се одит натаму, но кој што можат да успокоят по умерените елементи во србското общество и народ.

Одот на србското влијание во развијанието на народното самосознание у македонците и неговите резултати се предстауваат во тој вид:

Во 1889 год. во Белград во пансионо на Св. Савцкото Другарство на Космацка улица имаше околу 50—60 души млади македонци. Меѓу ниф немаше „старо-србијанци“, а сите беа само од Македонија и по нивното образување, до идејното нивно во Србија, во бугарци или грчки школки, се делеа на: „бугараци“ и „гркомани“. Меѓу ниф „србомани“ немаше.

Старите „бугараци“ заједно со поопристигаатите тајна година и со некои „гркомани“, на број околу 30—40 души, једни тајно, други јавно и демонстративно, заминеа во Бугарија. Тие млади македонци, воспитани во Србија во народен, т. е. во дух да љубат најнапред својата татковина и својот народ, па после човечеството, заминеа во страната, кај што немаат национално самознание, а на место него полов индиферентизм кон народните интереси, внесоа во неја нова струја од национално воодушевање и работење за ослободувањето на Македонија. Они составија во Бугарија основата на работењето во полза на Македонија.

„Гркоманите“ во Белград од година на година се уголемуваа со нови „гркомани“ и „бугаромани“, но и једните и другите натре во Србија мачно се преобр-

нуваа во „србомани“. „Србомани“ се чинеа они само со заминувањето во Македонија како србски чиновници и органи на србската пропаганда. „Србомани“ македонци имаше само за надворешниот свет и за другите пропаганди во Македонија. Органите на србската пропаганда во душата си никој пат не се осек'аа како „срби“ или „србомани“, особено првите 10 години и ако имаат они живејано во Србија.

Живејното на млади македонци во Србија секој пат имаше многу арно влијање на интересите на Македонија. Тука они се заинтересуваа со прашањето за нивната народност, со србските филологицки и историцки аргументи за народноста нивна, со србскиот патриотизм и со крајното негоо изражување во вид на шовинизм или слепо предпочитување на својето пред чуждото, со причините на србскиот шовинизм, со ролата на Србија во сегашно и бидно време во македонското прашање и со много други важни и интересни прашања.

Искусственоста на создавање србски интереси во Македонија беше јасна за сите. Но исто така македонците признаваат да јет Србија држаа, што располагаат со војска, дипломатија, једен народ и једна интелегенција, кои што ќе зашчитуваат србските интереси во Македонија со примерна преданост и крајен фанатизм.

Борбата со србските интереси во Македонија јет недосилна, не само за македонците, кои што не располагаат со држаа и државен буџет, војска, дипломатија и пр., но и за слободна Бугарија. Затоа македонците во Србија се одрекоа од једна јавна борба со србите, но со тоа они не се откажаа од интересите на нивната таткоина.

Од избегувањето на првата група македонци ученици во 1889 година, за кои напоменаф, се до

1895/6 уч. г. избегуваа, кои по мали групи от 5—10 души, кои одделно от по 1—2. Но по големиот дел македонци остануваа во Србија и бараа пат, како ќе се можат да се работат во полза на Македонија без да се влегуат во отворен конфликт со србите.

За да се изработат една таква програма, македонците ученици во Белград во 1893/4 уч. г., во време на инспекторството над ниф на директорот на III гимназија Гуро Милинашевич, решиа да состават македонско другарство во Белград. Целта на другарството беше, неговите членови да се запознајат и да си изработат една програма, која ќе се осамостојуваат во Македонија тајно от србската пропаганда. Главната целта на другарството беше изучувањето на Македонија во етнографски, географски, филологички и историјски односи.

Се разбираат, оти от тоа другарство не излезе ништо, зашто србите не доверуваа на македонците и зафатија да праќаат во него „старо-србијанци“, црногорци, боснијци, ерцеговинци и пр. Особено тоа недоверие и наплив од срби во македонското другарство настапи на II година негоо самостојувањето при инспекторот, гимназијскиот проф. Јуришич. Но со растурањето на другарството не се измениа чувствата и стремешите на македонците во Србија. Они зафатија да следат револуционата организација, создадена од македонци со бугарско-србско образувањето, као и односот на србите кон неја. Они си дадоа отчет од ролята на Србија во македонското прашање до сега и за однапред, затоа и ним принадлежи честта да сепосадаат на националниот сепаратизам сред македонците. Они сепосадаат и главните негови последици. Меѓу ним имаат луѓе со висок патриотизам и со здраво разбирање на националните македонски интереси.

Тие македонци и дадоа израз на своите убедиња за македонското прашање со издавањето во Белград

во 1902 год. војната „Балкански Гласник“ Издааието на таа војна не можеше да се аресит на србките шовинисти, за тоа србките војни подигнаа шум против издааието на „Балкански Гласник“, обвинуаќи негоиот редактор во сочувство на македонците комитети, во резултат на кои тој беше претеран од Србија.

Таквие сеп резултатите на србката пропаганда меѓу нејните воспитаници и органи, родом од Македонија. Во прашаието за народноста на македонците србите пред македонците се придржуваа до втората од упоменатите две теории, т. е. да сеп македонците срби, и токмо со тоа у ниф се добвја противни резултати. Србите сакаа да навраат македонците да служат на србките интереси, т. е. сами да се мислат, и на своите сопородници да им велат, да сеп срби. Но на место тоа македонците зафатија да гледаат на себе како на македонци со свои одделни цели, и сакаа, не да служат како орадија за србски цели, но да употребат србката политика како средство за достижеието на чисто македонски цели.

Ни еден србски воспитаник, особено, ако тој има живеано во Србија, не само не веруат на србите, да ет он србин, но и мрзат за нивниот шовинизм, и ѝ лажит, за да си достигнит само целата, да добиет образуаието. По свршуаието на учеието, можит да бидат и чиновник на пропагандата, но при тоа тој ѝ мрзит, и проклинат судбата си за тоа, шчо ет орадије на една пропаганда, која си имаат свои цели, совршено противни на интересите на негоата татковина — Македонија.

Таков македонец, обично до постапуаието во србска сколвја, ет бил и во бугарска, или грчка, или и во едната, и во другата. Тој си припаметуат, како во едната сколвја го уверавале, да ет он грк, во другата — да ет бугарин, а тука — да ет србин. За него ет прашаието, каде ет истината, зашчо сите имаат свои ар-

гументи. Противоположните аргументации не даваат возможность да се наит, која јет нај праата, и за тоа македонецот решаат да сит сите ложни и да имат само једна неопровргната истина: македонските словени сит македонци и словени, следствено требаат секој македонец да чуат интересите на својата татковна и на својот народ, а не интересите на пропагандите.

Да покажиме и на друг тип македонец со србско образуаи'е. Он можит се бројат бугарин, и по проживуаи'ето во Србија 4—5 год. Откако сврши тој своето образуаи'е во Србија, каде тој требаат да одит: во Бугарија или Македонија? И во једната, и во другата што ке праит? Бугарија и екзархијата во Македонија имаат чиновници поеке от колку им сит нужни. Пак и да имат место, то него не ке му го даат на једен, што свршил во Србија, ами на једен свој кандидат. Да допушчине уште и тоа, да он добијат бугарска служба. Но ке се чувствуат ли он на местото му? — Не. Тој за време на поминатите негои години во Србија се наог'ал под влијаи'е на цел ред прилики, што отсатствуваат во Бугарија, и за тоа негоото мировозреи'е се разликуат од мировозреи'ето на твие, што се образува само во Бугарија и јет слободно от цел ред предземени мисли и предрасуди. Нај малу во воата обшчествена стредина тој ке се осек'ат не на својето место.

И така Србија, со својето набркуаи'е во македонското прашаи'е, напрај грмаден успеф и требаат да си го признаеме да јет тој, не толку во нејна, колку во наша полза. Она отвори сколви, кладе консулства, ракоположи Фирмил'ана и со сје тоа даде нов праец на нашето прашаи'е. Она создале во европејското обшчествено миеи'е и во самата Србија ил'узија да имат срби во Македонија и таја ил'узија мвнуат во очите на европејците за факт. Она застаи, да се прегледат од воо прашаи'ето за народноста на македонците, и да се решит, ни во полза

на бугарите, ни во полза на србите, а во полза на одделна македонска народност. Она воспита цело поколеи'е македонци, кои имаа, имаат и ќе имаат најрешител'но значеи'е во воата историја на Македонија. Србските воспитаници играат важна рола во македонското прашаи'е без да се обраќат внимаи'е на тоа, али они работат под бугарска, србска или македонска фирма, као и без разлика, али сепак они во морален однос л'уге високи или не. Србски воспитаници имат от сите твие категории, и во сите ниф се покажуат србското влиаи'е благодатно за Македонија. Србските воспитаници, што работат под бугарска фирма, создаваат и поткрепуваат македонската револуција; на ниф се должит и политическиот сепаратизм. Националниот сепаратизм се должит на србски воспитаници идеалисти, што работат под србска маска, а во душата своја се признаваат за македонци; србските воспитаници, со својето образуаи'е во Србија, се образуваат во национален дух, наместо во национален индеферентизм во Бугарија, и ако некоји од ниф сепак не престанаа да се вел'ат бугари, но меѓу ниф и македонците со чисто бугарско образуаи'е и самите бугари се отвори една голема пропаст: они со својето образуаи'е станаа на средината меѓу бугарите и србите, т. е., велеки се по традиција бугари, они престанаа во душата своја да сепак такви: они станаа македонци. Најпосле најдолгите, најотчајаните органи на србската пропаганда, родом македонци, пак сепак полезни за Македонија: од ниф се образуваат класи од недооолни со србската пропаганда за кои немаат пат кон бугарите; они ќе уголемуваат класот од националните сепаратисти.

Значит, ако ние се лажиме во претположеи'ето, оти националниот сепаратизм ќе биде поддржан от комитетите, организацијата и македонската интелегентна колонија во Бугарија, то, и во таков случај, доста јет една

силна србцка пропаганда во Македонија, за да земат националниот сепаратизм на големи размери.

Но воото течеин'е стрек'ат и ќе стретит арен пријем уште во зафатокот негов и во нај арната, нај интелегентната и непродадената македонцка интелегенција, како што и јет резултат на умственото и јрествено разввјаив'е на последната. Ипат, и ќе се најдат, мнозина интелегентни македонци, кои што сеп готов да дадат животта своја за интересите на својата татковна и својот народ, кои ќе се запитаат: што јет по важно за нас македонците: общечугарцките, общесрбцките, общегрцките или македонцките интереси? И ќе одгоорат, да сеп интересите на татковната секоаш по горе од интересите общечународни, и да сеп последните само средство за првите, а не наопаку. Мала набл'удател'ност требит, за да се убедит чоек во таја истина. Нај напред се знаит от секого, оти није милуаме нашата татковна Македонија и нашиот народ, зашто катаден и видиме и и изучуаме со својите органи на чувствата. Во неја и стред него сме изл'упени. Од детинство се, што јет мило ним и нам ни јет мило; се, со што се радуваат они, и није се радуаме; они плаваат и није плачаме; они се смејат и није се смејеме. Обшчата радост и жалост, обшчите предаив'а и обичаи не праат сите нас једно цело, — једен народ. Но једно поминиме границите на Македонија, или на југ, или на северо-исток, или на север, т. е. во Грција, Бугарија, Србија, наједнаш ќе осетиме, оти дујет на нас веќе друг ветар; ќе осетиме да сме није тамо само неканени гости, и оти, ако сакаат тамо да ни се покажат браив'а, но тоа го праат, за да не ограбат нас и да не експлуатираат. Грците, бугарите, србите, сите заједно не уверуваат нас, да није сите сме само од нивната народност, и оти нашето спасеин'е јет само во сојединеин'ето на цела Македонија, или барем на једен голем дел од неја, кон нивната држаа. Секој

од нас ќе забележит, оти тие луге, за кои ние знаејме само от книга, и и знаејме како луге, што сакаат да ни помогат да се ослободиме, ни се покажуваат нам за пријатели и сонародници и ни се приструваат за наши покровители, не зато, што сме ние грци или бугари, или срби, не зашто се грижат за некакви общенародни интереси, во кои влизаат и нашите, не зашто сакаат да ни помогат и да не избаат нас, а само со чисто егоистични цели, т. е. они експлуатираат со тоа, што се велиме ние со нивните народни имиња, и сакаат, на основ на сашествувањето на тие народни имиња во татковната ни, да уголемат својата татковна, да обезбечат своите интереси со завладувањето, ако не на цела Македонија, то барем на голем дел од неа. Не ни покажуат ли тоа, оти малите држави, па и секоја една страна, со преследувањето общенародни цели, преследуваат не хуманни цели. ослободувањето на поробените, а чисто материјални и егоистични, т. е. уголемувањето нивно за нејн интерес, без да се гледат, али ќе настапат подобрување во судбата на Македонија, или не. Значит местните интереси се ставаат главни, а общенародните второстепени; првите се цел, вторите — средство. Имињата: бугарин, србин, грк во Македонија се средство на малите држави да не заработат нас. Ако и ние миламе нашата татковна и сами себе, то и ние треба да претпочтаме нашите местни македонски интереси пред общебугарските, общесрпските, общегрчките. Ние треба да создадеме такво положување, да немаат во Македонија, ни бугарски, ни српски, ни грчки интереси, зашто тамо немаат бугари, срби и грци, а имаат само македонци от словенски происход и некои други македонски народности. Нашите интереси треба да си и изучиме и да си и заштитиме сами, а не да и даваме во туги ради, за да експлуатираат со нив малите балкански државици.

После, националниот сепаратизм ќе ямат место а у л'уг'е, што гледаат од практично гледиште на работите, без да се занимаваат многу со теоријата за народноста ни. Така, они ќе расудуваат: ако една Канада можат да се срдат на Англија за тоа, што последната, за да си бидат во арни односи со Сев.-Американските Сојединени Држави, пожртвувала ним интересите на Канада, а последната сега сакаат да се ослободат од Англија и сама да си бранат своите државни интереси, зашто по арно си ѝ разбирала; — то зашто Македонија да се не срдат на Бугарија за тоа, што она не можат да бранат македонските интереси, ами само експлуатират со ниф, а зашто Македонија да не речат: јас проливав крв од мои синови, нека бранат моите интереси они сами а не твои Начович, Цоков, Станчев и С-је.

Исто така, мнозина ќе забележат, оти малите држави се односуваат со таквоа недоверувајќе кон рол'ата на Бугарија во Македонија, као што се односуваа Големите Сили кон рол'ата на Русија во бугарското ослободувајќе. Последните се бојат од една „С-Стефанска Бугарија“, зашто мислеа, оти Русија ќе си ја присвојат. Исто така, малите држави мислат сега, оти Бугарија сакаат да се ослободат Македонија, за да си ја присвојат. Но кога видово западните држави, оти сеп излажани и оти Бугарија рог'ат таквије л'уг'е, као покојниот Стамболов и живниот Свирчо, се успокојива и ведоа да праат против вол'ата на Русија тоа, што сами расипаа во Берлин. Не ќе се најдат ли и кај нас л'уг'е, кои ќе разберат, оти доверјето на малите држави кон нашата татковина ќе зависи од наши Стамболовци и Свирчовци, но кои ќе видат опасноста за нашите национални интереси, не во Русија, ами во Бугарија? Поеке јет од за верувајќе, оти ќе се најдат и таквије. И тие ќе бидат крајните сепаратисти.

Нви после мнозина ќе забележат, оти нви големата нестрек'а наша се криет во тоа, што немат у нас местен македонски патриотизм. Да беше у нас тои, нви, каи и да сме, ќе мислефме и ќе работефме само за Македонија. А сега једни од нас гледаат на себе како на бугари, и сојединуваат нашите интереси со бугарските и на место да изучуваат Македонија во секаков однос, на место да изучуваат историјата на Македонија во сите времиња, изучуваат бугарските интереси и бугарската историја, и често пати тие периоди од неја, што немаат никаков однос кон Македонија. Така н. пр. г. Баласчев, ориг'анец родом, на место да се занимаат специјално со историјата и интересите на Македонија, ми изучуат бугарските интереси и „вешествената култура на бугарското ханство“, нешто, које имат за Македонија истио значај, као и историјата на Абисинија до покрстуаи'ето на абисинците. Друзи од нас сеп во Грција и изучуваат грцките интереси и историја. Друг ориг'анец, Димвца, се подвизаат во Грција и за него имат значај'е историјата на Македонија само до нејното завојуваи'е од римјаните. Друзи македонци во Србија се чинат србцки патриоти и работат, на место за Македонија, за србцките интереси. Така једен богат кожарски тргоец по име Коста Шуменкович по смртта своја пожртвува за србцките скопија 500,000 франкои. Такви печал'ни резултати, од врзуаи'ето на нашите интереси со туг'ите, доста сеп, за да се убедат мнозина, да јет нашето спасеи'е само во националниот и религиозен сепаратизм.

Во л'уг'е со таквија убедеи'а, као и во сите недоол'ни от пропагандите македонци ќе бидат првоначално силата на ноото течеи'е. Но така ќе бидат само во зафатоко. Бројот на приврженците јавни и тајни ќе растит, не по дни, а по часои. Важно јет то, што, до кога ќе имат во Македонија бугарска пропаганда, ќе имат и србцка. И двете

пропаганди се држат само со бугарски и српски пари. Недоолните од втората до востаив'ето беа поеве. По востаив'ето бројот на недоолните од јобите пропаганди ќе се израмнит со увеличаив'ето на недоолните од бугарската пропаганда. Но и да не бидат тоа, една српска пропаганда јет доста да создаат превосходна ночва на ноото течеив'е. Сите македонци од српската пропаганда ќе бидат на страната на ноото течеив'е: органите на пропагандата ќе сочувствуваат тајно, а не платените срби ќе исповедуваат својата македонска народност јавно.

Напоследок и мнозина македонци словени со грчко образуив'е ќе се признаат за словени. Сега тие не го праат тоа, оти требаат да се вел'ат бугари, а името бугарин у грците се стаит многу долу. После, сите од македонците сет готви да напраат отстапки од своја страна за објединуив'е во једно национално цело, но ни једен од последувачите на трите национални пропаганди пемат да изменат на својата пропаганда, за да капитулират пред друга. Националното објединуив'е на македонците можат да ставит само со компромис меѓу ниф, а не со капитулираив'е на једните пред другите. А тој компромис и јет ноото национално македонско течеив'е.

Оттува јет јасно, оти, ако ноото течеив'е и не добиет некаква поддршка од многобројната интелегентна македонска колонија во Бугарија, нав ќе се развијат, само ќе се развијат веќе како течеив'е напраено специјално против бугарските интереси во Македонија. При големото развитие на ноото течеив'е и при силниот отпор од Бугарија, можат да се очекуат за него поддршка од страна на Србија. Колку и да се покажуат оно не арно и опасно за Србија, сè оно не противоречит на српските интереси. За Србија јет важно, Македонија, ако не бидат српска, да не бидат и бугарска. Једнаш

се виде, оти она никој пат немаат да бидат србцка, србите ќе можат да се одвртат од своите утврдувања, да сèт македонците срби, и ќе ѝ признајат за одделно словенско племе, еднакво блиско до србите и бугарите.

И така, македонското национално возродување ет настапен историјски процес, што немаат под себе јака почва и голема биднина. Оно се должит главно на конкуренцијата меѓу Бугарија и Србија во македонското прашање. Како преодни стапни кон полното одделување на македонските интереси од бугарските и србските, т. е. кон националниот сепаратизм, служат политическите револуциони организации и политическиот сепаратизм, пропагандиран од ниф. Као главен извор за уголемувањето на бројот на националните сепаратисти ќе служат уголемувањето на конкуренцијата меѓу бугарската и србцка пропаганда во Македонија и бројот од лица недооѓаат од твие пропаганди. Националниот сепаратизм ќе се уголеми исто и од лица, што сознаваат сета вреда од националните и верски пропаганди, кои под вид да бранат нашите интереси, безбожно експлуатираат со ниф, и кои што ќе се решат на борба за националното обединување на македонците со сите твие пропаганди. Борбата со него ет опасна, не за него, а за неговите противници. От таја борба он ќе излезит победник, уште поеќе, што реформите во Македонија, ќе дадат на неја можност да се ослободит од тугите влијавња, и да пренесит центрот на возродувањето натре во неја.

Составала, состават и можат ли Македонија да состават од себе одделна етнографска и политична единица?

Во трите горе изложени статии јас разгледаф нај важните за мене, па ми се чинат, и за сите искрени патриоти прашаиња. Мислам, оти читачот без коментариј ќе разбират, што сакаф во нвф јас да речам.

Но сè што рекоф јас во нвф ќе си оставит без убав фундамент, ако не се разгледат некои теоријски прашаиња, од правилното постаиње на кои ќе зависат успеот во нашето обшчо работеиње во полза на нашата татковина и нашиот народ.

Мвезина ќе се запитаат: за каков национален сепаратизм овде се гоорит? не се мислат ли да се создаат сега нова македонска народност? Но тоа нешто јет вскуствено и као такво ќе трајат ден до пладне. Ами каква нова т. е. македонска народност, кога нвие, нашите татковци, делов и пределов се велеле бугари? Али македонците во нивната историја пројауале некаква обшча работа политична и дуовна? Како се односуале ови кон другите народности балкански и обратно?

Во таа статија јас ќе се постарам да одгоорам на твја и много други подобни прашаиња, и со тоа по мојата сила да разјаснам научните основи на националниот сепаратизм, као и да покажам на неправилноста на твие возразуаиња, кои се стаат од неговите противници, кои со тоа сакаат да компромитараат него, као нешто вскуствено.

Једно от првите прашаиња, што ќе постаат противниците на националното обединуаиње и возродуаиње на македонците ќе бидат: каква македонска словенска народност? Никога немало македонска народност, ќе

речат твие, па в сега те немаат. Во Македонија секогаш иет немало, па в сега имаат две словенски народности: бугари и срби. Значит некако македонско словенско национално возродување иет просто празна работа на неколку фантазери, кои при тоа немаат никакво поврвање за јужно-словенската историја.

Македонија, после ќе речат нашите противници, не представуваат ни географско, ни етнографско, ни историско целo. Она ве иет никак површила на судбите на соседните народи, а иет била арена на политична и културна борба меѓу разните балкански народности. Истите расудувања за нашата татковина, можат, ќе чујеме и од некои од нашите сонародници — македонски словени, што се викаат бугари, кога ќе се исцрпат сите друштва средства за борба со македонското национално обединување. Во Македонија немаат јазик, ами имаат многу различни различни меѓу себе, но сите стродни со бугарските наречја и со нив составуваат едно целo — бугарскиот јазик. Друштва од македонците наречја сепак по блиски до србскиот јазик, ќе продолжат своите возбудувања нашите противници.

Коко и да сепак основателни сите приведени возбудувања на нашите противници против обшноста на македонските словени и припадността нивна кон едно самостојно словенско целo, па ми се чинат, да можат да им се направат и не по малечки контра-возбудувања, од кои ќе се види, да националното самосознавање и возбудување на македонските словени иет нешто многу обично и разбирливо.

* * *

На првото забележување на нашите противници, откогаш немало македонско словенско народност, можат многу просто да им се одговорат: што немало по напред, можат да се сторат по доцка, стига да се имаат различни историски прилики со своји одделни барања.

Некога сите индо-европејци составале еден народ со еден јазик, што востановуваат сега лингвистите от срамнувајќи на старите и нов индо-европејски јазици. Но исчезнаа твја историцки прилики, при кои индо-европејците се разбираа по меѓу ниф и настапија друга историцки прилики, при кои се зафати цепен'ето на јазико, на обшчото нацвонално самосознааи'е, со обшчв јазик, веруаи'а, к'уди, предааи'а и пр. Но тоа делеи'е пак беше на големи делов, али народни групи, како напр. индо-иранцка или арицка, германцко-словенцко-литовцка и пр. Тие групи со стечеи'ето на по доцните историцки прилики се подразделни на јазични фамилии, како: индицката, иранцката или персицката, арменцката, грцката, трако-алирцката, италицката, кел'тцката, германцката, словенцката и балтицката или литовцката. Словенцката, приближно од околу родеи'ето на И. Хр., се раздели прво: на источно-словенцка или руска, на западно-словенцка и на јужно-словенцка група. И само от последната се оддели бугарцкиот словенцки народ, со името бугари, наврзано на бугарцките словени од несловенцките бугари.

Ако сега нашите противници допушчаат образуаи'ето на по мали етнографцки целини од по голема, као последица на историцка необходимост, и ако они досега гледале на македонците како на бугари, то зашто сега они не можат и не сакаат до допушчат образуаи'ето от таја голема етнографцка целина, што је велеле сите, па и они, бугарцки народ, две по малечки целини: бугарцка и македонцка? А сегашните историцки прилики тоа го сакаат, како што сакале некоаш образуаи'ето на бугарцкиот, србцко-хрватцкиот и словенцкиот народи од јужнословените, или пол'цкиот, чешко-словачкиот и лужичко-србцкиот от западно-словенцката група.

Сформироваи'ето на македонците во оддел'на словенцка народност јет нај обичев историцки процес,

подобен на процесот на образувањето на бугарскиот и србско-хрватскиот народ од некогашните јужни словени.

Да срамниме тие два процеса.

Некои историци и филолози тврдат, оти јужните словени, уште до дојдувањето нивно на Балканскио полуостров, се разликуале по меѓу себе, т. е. составале два одделни народи: словени (бугари и словинци) и србо-хрвати. Така тврдаа Копитар, Миклошич и Шафарик. Други историци, особено лингвисти (јазикознајци) тврдат, оти сите јужни словени, во време на своето преселување на Балканскио полуостров, зборуале на разни дијалекти (наречјиа) од еден јазик, а сите се велеле со едно общо име: словени. Словени се велеле и србо-хрватите. Именињата: срби и хрвати се носеле од малечки јужно-словенски групи и биле племенни, а се сториле народни само, кога нивните носители, т. е. племињата срби и хрвати, образувале големи држави. Сите словени, поданици на србската држава, се велеле на место словени — срби, а на хрватската држава — хрвати. Така учит проф. Јагич, а заедно со него и неговите ученици. Тој и на сегашните јужно-словенски јазичи не гледат, како на три целини, точно разграничени, а како на верига дробни паречјиа, кои што се сливаат едно во друго, како што вливаат колцата во веригата, од една страна во едното саседно, а од друга — во другото саседно колце.

Ако се довериме на првата теорија, т. е. бугарите и србо-хрватите да се преселиа на Балканскио полуостров како готови одделни целини, то се пвтат, до каде се простираа тие народности во време на преселеињето, и дали сите дојдени бугарски словени останаа и досега таквие или некои дел од ниф се посрби? и дали сите дојдени србо-хрвати останаа као такви, или дел и од ниф се побугари? При допушчаињето, да се доселиа готов јужно-словенските народности на Балканскиот полуостров, совршено неосветено остаат прашаињето за границите

меѓу бугарите и србите, особено прашајќи'ето, со какво население беа заселени средно-вековните: Морав, Кучео и Браничео, или, со други зборови, денешната кралевина Србија? За нив велит Шафарик, на основање на византицките историци, особено Константин Порфирородни, да беа они заселени со бугарски словени, што би доа по-србени во XIII и XIV в. в. Ако се допуштит за верна таа теорија, ќе бидит јасно, оти једен народ не секога можит да устоят против натисокот от туг'и саседни народи, а губит једен свој дел во корист на по силниот сасед, и друго, од неја се видит, оти народите можат да се состават од два блиски народи, слиени во једно, као последица на историцкаа необходимост.

Што имат бидено во средните векови, зашто да не можит да бидит и сега? Бугарскиот народ јет изгубил готово цела денешна Србија во корист на србите, и се примирил со мисл'ата за таа загуба, и не бројејќи је за таква. Зашто он не можит да се примири и со мисл'ата за загубајќи'ето на Македонија, кога тоа загубајќи'е јет исто таква неминувана необходимост, како што беше неминувана необходимост и загубајќи'ето на Србија? Историцките прилики неминувано воде до изгубајќи'ето на Србија за Бугарија во корист на Неманичите и на србството, прво во политичен, а после и во национален однос; а историцките прилики, создадени од Берлинскиот трактат, напраја, Македонија да бидит загубена за бугарите, прво во политичен однос, а после и во национален.

Уште једна паралел' со историјата на Србија: да беше Србија недоол'на от својата судба во државата на Неманичите, она ќе праеше опит да се ослободит и да им противостојат ним со стремјејќи'ето да се присоединит до Бугарија; но опитот ќе беше напраен и ќе доведеше до желаните резултати само, ако дозвол'уваа историцките прилики; по последните не дозволија тоа, и Србија се примири со приликите и биде загубена за бугарите.

Истото ѝ ет и ќе бидит и со Македонија. Македонија на-
 праи опит нај напред да се ослободит од Турцко, но
 за сожал'уаи'е излезе опитот неудачен. Можит по осло-
 бодуаи'ето ќе се мислеше и за сојединуаи'е со Буга-
 рнија. Но таа година ни покажа, оти историцките при-
 лики никој пат не ќе дозвол'ат да се сојединит цела
 Македонија со Бугарија; сега за македонците и буга-
 рите, остаат једно од двете: или делеи'е на Македонија
 меѓу Балканците држанци и со тоа изгубуаи'е за буга-
 рите и македонците $\frac{2}{3}$ од Македонија, или полно пре-
 сечуаи'е врските со бугарите и постауаи'е на маке-
 донцкото прашаи'е на совршено неутрална, чисто маке-
 донцка основа. Кога така го постауат необходимоста пра-
 шаи'ето, то јасно ѝ ет, оти секој пат и от секого ќе бидит
 предпочтено второто. И вистина, зар ќе се решит једен
 искрен патриот македонец да пожртвуат: Костур, Лерин,
 Битол'а, Охрид, Ресен, Прилеп, Велес, Тетово, Скопие
 и пр. за сојединуаи'ето на Македонија до левниот брег
 на Вардар со Бугарија? Зар имат по голема близост
 меѓу једен македонец од источна Македонија и једен
 Русчуклија или једен македонец од источна и западна
 или северна и јужна Македонија? Кога историцката
 необходимост категорички ни зајавуат: македонци, или
 се сојединуаите меѓу себе и отчекнете се од друзите
 балкански народи, или гответе се за дележ на тат-
 коината ви! — сите искрени патриоти македонци ќе при-
 имат првото. Па тоа го валагат на македонците и чоешчи-
 ната: зар ѝ ет чоечко сегашното стаи'е, во кое ја
 имаат доведено Македонија пропагандите? Во једва
 кук'а таткото ѝ ет од једва народност, једен'от син од
 друга, друг'от от трек'а народност, и еден Господ знаит,
 до кога ќе се продолжит да бидит така! Чоешчината го
 барат од нас да се искоренит во татковината ваша тоа
 невормално стаи'е, и да се примират брат со брат, татко
 и деца. Такво објединеи'е ѝ ет необходимост, а не ни ѝ ет

нужно фамел'но непријателство за некакво објединеи'е со Бугарија, што никој пат не ќе бидит допушчено, ни од малите балканци, ни од големите држави.

Значит во сегашните политични прилики имат, не по малу основаи'е за загубуаи'е од бугарите Македонија, од основаи'ата за загубуаи'ето нивно во стредните векови денешна Србија. И као што загубуаи'ето на Србија во политичен однос повлече по себе загубуаи'ето нејно и во национален однос, исто така раздробуаи'ето на С. Стефанца Бугарија во политичен однос ќе повлечат и раздробуаи'ето нејно во етнографски однос. Приликите создаат културна и национална близост меѓу луѓето, и приликите ѝ разрознуваат роднинските елементи.

Тако сопоставаи'е можнт да бидит меѓу првата, т. е. теоријата за заселеи'ето на Балканскиот полуостров од јужни словени, сформирани во две народности, строго разграничени во етнографски и географски однос и постепено изменеи'е на етнографската карта на Балканскиот полуостров од една страна, и процесот на современото национално обособуаи'е на Македонија од друга.

Сега да видне, дали од гледиште на другата, т. е. Јагичевата теорија за образуаи'е на јужно-словенските народности, можнт да се објаснит постаи'ето, при сегашните политични прилики, на една чоа македонца словенца народност?

Јагич ни велит, јужно-словенските јазици да сит и да биле верига од наречја; исто така, сите јужни словени, до образуаи'ето на бугарцката, србцката, хрватцката и словенцката држава, да се велеле со едно име — словени. На протежеи'ето на таја верига од јужно-словенски племиња и наречја, као да се образувале 4 јаки возли, ќе се речит, 4 држави со разни имиња, т. е.: словинца, хрватца, србца и бугарца држава. Тие возли, т. е. држави, спроти силата, што ѝ имаа, кога се образувала, си ѝ разделила меѓу себе сите колца — племиња и на-

речива на јужно-словенската етнографска верига и и крстива со нивното име. Возлите си имаа, као свој центр носител'от на националното име; со увеличеи'ето или умалеи'ето на политичното могушчество на носител'от на националното име и последното се рашируат или се умал'аат. Така станала имиџа'ата србин и хрватин народни от племена, тава се присојединиле до нивните носители механически соседните племиџа'а со своите наречива и составле со нџф једен народ, постепено асимилирајќи се со своите покорители или присојединители.

Ако образуваи'ето на јужно-словенските народности јет механично-политичен процес, то истијот не јет нешто невозможно и во сегашно време. Во јужно-словенската јазична верига имаат неколку колца надвор от србцкијот и бугарцкијот политични возли: тоа сџт македонците наречива. И вистина, тџие колца, бидејќи по меѓу себе нај блиски, имаат некоја режвџа на исток блиски со бугарцките и на север со србцките колца. Тџие колца во разни времиџа'а беа со разни имиџа'а бојаласани, до кога, во 4 та четвртнаана поминатијот XIX век, бојите не зафатива да се клаат једна врз друга и не парализуваа једна друга. И једната и другата боја не се држеше јакко за колцата, и малу по малу бојите зафатива да се рушат и под инф зафати да свиат природната им боја „словенска“ со одблеск „македонска“ од географската област, во која сџт распределени. Носителите на тџие колца — наречива некога се викале „словени“, а после, то бугари, то срби, до кога конкуренцијата на тџиа двата имиџа'а не и направ јобите туг'и за македонците словени, и они не зафатива да се именуваат со старото географско име на својата татковина. Името македонец прво се употребуаше од македонците словени, како географски термин за покажуваи'е на својот провход. Тоа име јет обшчо известно на македонците словени и сите со него се именуваат. Једно јет така, и једно образуваи'ето на народ-

носта ет политично-механичен процес, то имаат се сите нужни условија за одделување на Македонија во самостојна етнографска област: македонците имаат обшча татковина, последната постепено со реформи се одделува во самостојна политична целина, во неја се имаат „неколку колца од јужно-словенската јазична верига“, тие колца многу лесно се обединуваат со обшчото признавање стредното од нив за обшчо орадије во искажувањето на литературната реч за сите интелигентни луѓе во Македонија и за во книгите и школите. И така, сите условија за националното возродување на Македонија се имаат на лице, па в тоа возродување и од гледиште на втората историјска теорија за образување на Балканскиот полуостров на малите етнографски јединици од једна по голема ет совршено логично.

Тоа можат да се забележат на тие, што велат да никогаш немало македонска народност. — Немало, ама је имат сега и ќе бидат за однапред.

* * *

Сега да се попитаме друго: али ќе бидат точно, да се кажуваат да имаат во Македонија две народности и ако имат једна, то али таја народност можат да бидат наречена србска или бугарска?

Во Македонија, како и во секоја друга земја, имат многу наречја, блиски једно до друго. Таја блискост од једно наречје се пројавуваат, од једна страна до сите друзи македонски наречја во обшчи фонетични или звуковни, морфологични или формени и лексични или речнични особини; од друга страна секоје наречје ет нај блиско до неговите саседни наречја, имајќи со нив обшчи особини, кои се немаат во по оддалечените од него друзи наречја, и то западниот дел од наречјето ет по блиско до неговиот западен сасед и со него, туку речја, се сливаат, источниот до источниот и пр., и така,

наречјата као да сеп врзани једно со друго, како колцата во једна верига.

Сега се питат: кои колца од нашата верига наречја ќе се наречат србски, а кои бугарски и на која основа?

При решението на тоа прашање не треба да се забораат и следните прашања: кои наречја от србски и бугарски јазици се признаат за најтипични за тие јазици и кои нивни особности се признаваат за најхарактерни за једните и другите јазици? Дали тие најхарактерни црти се имаат во сите македонски наречја? Дали македонските наречја имаат свој општарактерни особности, кои се немаат, ни во србскиот, ни во бугарскиот јазик? Дали во македонските наречја по одделно преобладаваат македонизмите пред србизмите, или бугаризмите, или наопаку? Најпосле да ли особините на крајните или периферичките македонски наречја и гоори ни дозволуваат да ги сочитаме за поблиски до средното и најтипично македонско наречје Велшко-Прилепско-Битолското или до централните наречја на србскиот и бугарски јазик?

Као најтипичен и раширен србски дијалект се јавуваат Боснијско-Ерцеговинското или јужното србско наречје, којшто јет од времето на Вук Караџиќ литературен јазик на србо-хрватите. Централното или Велшко-Прилепското македонско наречје никој пат не можит да бидит по својите особини однесено кон србскиот јазик. Зашто меѓу него и централното србско-хрватско наречје или сегашниот србско-хрватски јазик имат исто таква разлика, како и меѓу чешкиот и полскиот јазик. Ќе се речит, во средивата на Македонија срби немаат. От сегашното признање на сашествување на Балкански полуостров само три словенски народи: словинци, србо-хрвати и бугари, со одрчањето во центрот на Македонија срби, као да се признаат косвено имање тамо бугари. Но дали денешното гледиште јет правилно?

Немаат срби, значит имаат бугари. Но немаи'ето срби дали вистина значит да имаат бугари?

Во централното македонско наречие, меѓу другото се имаат таквија фонетични особини: старо-македонските гласови *z* и *z̄*, во тие места, кај што се имаат сочувано, преминуваат во *o* и *e*, напр. *демот*, од старо-македонското *дѣмѣтъ*, преку *дѣмѣт*; *сомот*, од *сѣмѣтъ*; на место старото *ti* и *di* имаат *i'* и *i'* или *ik'* и *ii'*, напр. *врейка* и *туга*; на место *ni* имаат *in'* напр. *коин'* на место *кони*, на место *ka* — *a*, напр. *рака* и др. Сите тие особини не сѣт србски, но не сѣт ни бугарски. Овие се немаат во главното бугарско наречие — источно-бугарското, кое служи и за литературен бугарски јазик.

Ако источно-бугарското наречие се признаат за најтипично, то многу јет јасно, оти самата географска далекост на македонскиот центар од него јет доста да покажат, оти последниот не можат да бидат бугарски.

На источно-бугарското наречие сега се гледат, како на најтипично и најчисто от туј уплив, бугарско наречие. Оно јет сравнително со западно-бугарското по распространено. Во последното се имаат голема разлика од источното наречие, но се признаат во него, осим оригиналноста негова, србски уплив. Македонските наречия имаат пак свои оригинални особини, а зашто се наог'аат по саседство со србите, се признаваат пак за нечисти от србски. Осим тоа тие сѣт на крајниот запад. По сите тие причини, а најглавно по тоа, што македонците, за својето ослободуаи'е од грчкиот патријат и от Турцко, работев до последната руско турцка војна заједно со бугарите под името бугари, а местата за таа борба беа околу Бугарија, т. е. во Стамбул, Влашко, јужно-западна Русија и Србија, кои (места) помагаа во ослободителната работа најмногу да бидат застапени бугарите, помагаа да се објават источното бугарско наречие за литературен јазик на бугарите и македонците.

Сега да допушчине да сеп. и македонците бугари, и да сеп особините на македонското централно наречие исто толку бугарски, колку и источно-бугарските. И во таков случај не можат да се зборуваат за етнографска целост меѓу Бугарија и Македонија. И да јет имало некога таква целост, она можат од одот на историците прилики да се нарушит. Во секој случај обштите интереси можат да се поддржаат со взаимно согласувањe меѓу члените на целината. Интересите на целината требаат да сеп еднакво скапи за сите членови, што је составуваат: од неја требаат да имаат сите еднакви згоди, и во неја полза сите требаат да праат еднакви жртви. Ако тоа се немаат, и ако од неја, једни имаат голема полза, не праејќи никакви жртви, а другите праат големи бесполезни жртви, целината се разделуваат. Националната бугарска целина, во која се односуваат: Бугарија, Тракија и Македонија, не можат да се сочуваат, зашто немаат таков етнографски центр, што можат прочно да сојединит тие три страни, као што сеп сојединени србско-хрватските земја, немаат посредни на тие земја једно нај распространено, и једнакво оддалечено од сите нивни крајнича наречие, које да притегуваат околу себе периферичните наречия и да распространуваат обшчо национално самосознавањe меѓу сите, што зборуваат на тие наречия. Во таков случај секој ќе сознааше, оти не само македонците, ами и бугарите од Бугарија и Тракија праат једнаква со ниф отстапка во полза на центрот.

Сега пак случајот издигнал за литературен јазик на бугарите источното бугарско наречие, које се најоѓаат на крајната противоположна страна од Македонија. Оно не можат да служат за обшч литературен јазик на бугарите и македонците, зашто не можат дуовно да објединит на једнакви праа сите три припаменети области. Тој задаток би можело да исполнит западно бугар-

цкото или шопцкото наречие, да не беше мало распро-
странено и со многобројни оригинални особини, кои се
немаат во другите наречја во Бугарија, Тракија и Ма-
кедонија. Нај после за сочувувањето на националната це-
лост меѓу Бугарија и Македонија, првата не ќе се со-
гласит, за общ литературен јазик на македонците и бу-
гарите да се избери македонското централно наречие
на место источно-бугарцкото. Ето зашто прашањето
кои наречја треба да бидат общ литературен јазик
за македонците и бугарите, ако првите и за однапред ќе
се велат бугари, — кои, прашањето, сега не се постаат
на дневен ред, зашто умите на сите македонци сега
сет зафатени со револуционото движење, еден ден не-
минуемо ќе поведат и без други причини кон едно рас-
цепување меѓу Бугарија и Македонија, со создавањето
от последната свој литературен јазик.

А создавањето, редом со србцкиот и бугарцки, од-
делен македонски литературен јазик, не јет ли рамно-
силно со одделувањето на македонците во одделна, ни
србца ни бугарца, ами македонца словенца народност?

Бугарите, можат, ќе речат, оти новата словенца на-
родност со свој литературен јазик ќе бидат пак бугар-
ца, само со друго име. Нај македонците, се разбираат,
да не ќе имаме ништо, не само против бугарите, ако
не признаат нас за бугари, но и против србо-хрватите, ако
последните не признаваат нас за чисти срби или хрвати.

И така централното македонско наречје јет јед-
накво далеко и от србо-хрватцкиот и бугарцкиот ли-
тературни јазици и можат да се разгледуат, како нешто
одделно од ниф. Ќе се речат, најдофме једно неутрално
колце на веригата од наречја. Сега остаат да се ре-
шит, дали тоа неутрално колце стовт осамотено со од-
делна од другите колца боја, или имат и други колца
со истата или по блиска до неја, од колко до другите,
боја? Ако стовиме наречјата от крајшчата на Маке-

донѝа, од ѝедна страна со централното македонско наречѝе, од друга со источно-бугарското наречѝе или србцкѝот ѝазик каѝ Вук Караджич, ќе видиме, оти сѝте македонски наречѝа сѝт по блиски до централното македонско, а не до централните наречѝа на друзите ѝужни словени.

Значит, во Македониѝа имат сплотно словенско, ни србско, ни бугарско население.

Тоа го признаваат и србцката и бугарцката пропаганда, и ако за надворешниот свет и ѝедната и другата зборуваат, оти во Македониѝа имало г'оа две народности: србцка и бугарцка.

Србцката пропаганда ѝет раширена низ цела Македониѝа без Костурско, Сереско, Петричко, Драмско, т. е. без краѝниот ѝуг и краѝниот исток. Во Костурско србите немаат пропаганда, не зашто не сѝт костурци срби, ами, добровол'но ѝ отстапуат на грцката пропаганда. Истокот на Македониѝа србите великодушно го отстапуат на Бугариѝа.

Бугариѝа ѝет не по малу великодушна во македонското прашаѝе кон Србиѝа: и Бугариѝа признаат срби на с.-з. од Шар планина; сѝта друга Македониѝа ѝет бугарцка, според бугарите.

Значит, двете пропаганди не спорат само за земѝите на с.-з. од Шар планина и тѝе части од србцкѝот санджак, што сѝт краѝ бугарцката граница. Во првата живеѝат ѝедногласно срби, а во другата — пак ѝедпогласно — бугари. Но великодушнѝето на србитѝе ѝет само за тоа, да покажат умереноста на своѝот апетит и справедливоста на нивните бараѝа: ето не сакаме тоа, што не ѝет наше. Истото ѝет причината на бугарското великодушие спроти србите. Бугарите дори излезоа по толерантни: страната зад Шар ѝе признаа за „Стара Србиѝа“.

Но от како што се искл'учат тѝе две краѝини, сѝта друга Македониѝа србите ѝе врстат србцка, бугарите — бугарцка.

Каде іет причината на тоа? И што можат да заклучат чоек од двојните претенции за Македонија?

Причината на претенциите на србите и бугарите сеп, се разбират, често политични, но осим ниф имат уште једна: македонските наречја једно до друго стојат така блиско, једно во друго се сливаат толку незабележено, да, ако се признаат једно од ниф за србско или бугарско, ќе требаат да се признаат за такви једно по друго и сите саседни со него. Заклучок от тоа іет — да самите пропаганди признаваат, да во Македонија имат само једна словенска народност; значит, утврдувајќето, да Македонија не представала етнографска целина, противоречит на нивните постапки.

* * *

И после, се горереченото, ќе се најдат мнозина, кои ќе речат: можит, вистина іет, да, ако немало до сега македонска словенска народност, она можит да бидит создадена од времето, особено от сегашанте историски прилики; вистина іет, оти македонците по јазик свој не можат со прао да бидат наречени, ни бугари, ни срби, ами сеп нешто оддел'во, т. е. составуваат оддел'на етнографска јединица, но пак, како није сега можиме да се велиме македонци и да создааме оддел'на македонска народност, кога: није, нашите татковци, нашите дедовци и предедовци сме се велеле бугари? Није не можиме да се откажиме от тоа, зашто тоа име ни іет свето као и верата.

Да видиме, дали іет тоа така.

Није се велеме бугари, како што једен чоек се велит со једно име, да речиме Петр. Се прашат, кој ни го крал името, што сакал да означит тој со него, кога не крстил и што разбираме није под името бугарин, кога се велиме со него? На тие прашања ќе ни одгоорит крстувајќето на чоека и значејќето на негоото име за друзите и за самиот него.

Некои, што носат име Петр, сам не си го клал името, ами му го клале друзи — нунковците. Нунковците му клаваат едно име на кумчето, тој со него да се разликуат од другите луг'е, деца, жени, момн. Кога ќе го викнат Петр, не ќе се одзрнат Иван, Лазар, Велика, и прочее. Значит името на еден чоек не е толку важно за самиот него, колку за другите, за тоа он не се крстит сам, ами го крстат него друзи. Он сам и не се велит Петр, ами си велит: „јас“. Се ползуат со негоото име, само кога треба да се различат од много друзи луг'е, подобни на него.

Исто така, еден народ долго можат да бидат без народно име, ако на близу од него нема друг народ, од кој што ќе треба тој да се разликуат со одделно народно име. Но тоа народно име, не си измислуваат народот сам за себе, ами со него го велит саседниот народ и тој од него си го земаат. Значит нај природно е народното име за еден народ да се појави у еден саседен со него народ. Саседните народи еден кон друг, значит, се јауваат во вид на нунко и кум.

По мислата на проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, словените сеп крстени со тоа име од римјаните. Словенските имиња нај често се свршуваат на — слав: Светислав, Венцеслав, Борислав и др. Словените служиле у римјаните као робови и гладиатори, а у тие робови и гладиатори нај много се повторувало зборот „слав“, затоа тој збор зафатил да означува, од една страна, чоек, што работит нај тешките работи, т. е. роб, а пошто нај многу робови се земале од словените, то од друга страна, словените биле крстени од римјаните со името *slavi*, које они си го позајмениа од нифи го преправиле на слов-џн-и, т. е. словени. Тоа крстење на нашите предковци стана уште, кога они едвај влезоа во сносвање со по културните романски народи. Со тоа име ќе се нарече некој од словените, ако требеше да различат себе од некој романец или

германец, и то не секаде само оно се употребуаше. Како и да јет, важно јет само то, да оно не Господ знајт, што означуаше, за да не можит да бидит заменено со друго.

И така, прво наше народно име ни имат бидено името словенни. Но за тоа име, како за наше народно, није нај много знајме, не по некакви своји традицији или од романците, ами по византицките историци.

Главната причина, да зборуваат византиците за словените, значит, и за нашите предедавци, беа нивните војни со Византија. Опустошеи'ата, што и правеа нашите предедовци во Византија беа таквија фактор, за кои не можеше да се молчит; а заједно со прикажуаи'ето за онустошеи'ата се прикажуаше и за опустошувачите, кои кои се односуваа византиците со гордост и презреи'е, као кои варвари.

Византиците зборуваа само за опасните за ниф варвари. Колку једен варварци, т. е. не грчки народ беше по страшен за нивната држаа, толку поеке омразивата кон него беше по голема и толку негоото име добиаше по долно, по презртел'но значеи'е.

Нападеи'ата на: вест-готите, ост-готите, хуните, аварите, антите, словените, србо-хрватите, бугарите, на Византија сменуваа једното другото и за таја причина византицките историци зборуваат за сите тие народи, па и за словените и антите. При тоа требит да се не забораат, оти вест-готцките, ост-готцките, хунцките полчишча се состојеа. не од једни ост-готи, вест-готи, хуни, словени, но да во ниф господствуаше једната народност, но имаше примеси и од друзите. Важно јет да византиците одбележуваат господствујущата народност, а за друзите молчат. За словените поеке зборуваат от сите друзи народи, осам србо хрватите и бугарите, зашто сите друзи вистина поминаа преко Балканцкију полуостров, но и си ојдоа од него. Но словените арно се утврдија на целиот полуостров, а особено во Македонија,

ај што образуваа уште во VI столетје силна држаа, против која византиците отпратија силна војска.

Но најмногу Византија пострада од народот бугари, од монголско племе, кој што опостушуваше сè што ќе му се попадне во Византија. Во полчиштата на тој народ имаше и словени, кои се бројеја од византиците пак за бугари. Најголем удар доби Византија од бугарите, кои што зедаа од неја голем дел нејни земји, заселени со словени, и од нив образуваа една голема и силна држаа, која од VIII век до идеин'ето на турците на Балкански полуостров, гогоо постојано наносеше на неја једен удар за друг.

Бугарската држаа беше поехе со словенско жителство, но со името на нејните образувачи т. е. монголците бугари.

Словените од Бугарија и Македонија најнапред беа само сојузници на бугарите во војните со Византија. Но сојузниците со бугарите словенски полчишта беа во очите на непријателите т. е. византиците пак бугарци. Значит византиците зафатива да прекрстуваат словените уште од времето на Аспаруховата орда. Постојаната борба рамо за рамо со бугарите и направил нив једен народ со бугарско име, но со словенски јазик. Бугарското име меѓу словените беше популаризирано од грците, и оно, прво, означаваше само бугарите — монголите, после нивните воени сојузници, после бугарците поданици и најпосле стана етнографски термин за бугарските словени. Но тоа име во очите и устата на грците имаше уште специјално значење: најненавистни за нив варвари, луге не образовани, груби, кои граничаат со зверите. За грците се словенско беше грубо и бугарско.

Со името бугари не крствива грците и нас македонците. Но тоа прекрстување не јет јединствено. Ог србите ниве бефме прекрстени во срби.

Во втората половина на XII век, во времето на србцкиот жупан Немаин'а и бугарцките царови Асановци или Асановци, Византија беше нападната од крстоносците и разни други непријатели. Тогаш бугарите се приготвниа да востанат и заклучија договор со србите против Византија. Последната беше обшч непријател'нивен и двата народа решија да удрат на неја, и секој да земат, кој што ќе можат да откачат. Во Византија немаше бугарски и србски земји, као што немаше и некакво национално самознаање у јужните словени. На основа на тој договор бугарите нападнаа на источниот дел на Балканскиот полуостров т. е. на Тракија, а србите на западниот т. е. сегашна Србија, Западна Бугарија и Македонија и малу по малу си ја разделвија меѓу нив. Во текот на два века србските кралеви присојединуваа кон својата држава византијски земји. Но они секогаш се велеа само кралеви на србите. Цар Душан се нарече: цар на србите, грците и арнаутите, а не и на бугарите. Титулата на цар Душан се објаснува така: тој признаа на Балканскиот полуостров две словенски држави: Бугарија и Србија и една не словенска — Византија; Србија со завојувањето на византијски земји сакаа да наследат Византија, но со тоа она зема'т земји, кои можат да бидат и србски и бугарски но кои не сат бугарски.

Македонското жителство не се односувало со мрзба кон србите. Уште од времето на паѓањето на Самуилово царство, македонците не еднаш праија силни востаања против Византија, многу по силни од бугарското во време на браќа Асановци, но не можаа да се ослободат, зашто кај нив сат други географските прилики кај бугарите друзи. За да се ослободат бугарите во горна Бугарија, што се одделуваа од долина со Балканите, доста јет да се избиват византијските гарнизони во неја и да се фатат од нив дрвенците,

за да не пропушк'аат нoа византицка војска. А во Македонија работите сeт сосем инакви. Тука немаат таков ѕид, кој шчо да бранит востаячите, као Балканите во Бугарија. Тука имаме многу високи планини, кои имаат разен праец и образуваат котловини, одделени една од друга. Планините затруднуваат сојединеи'ето на сите македонци за обшча борба со непријател'от, а пак олеснуваат работата на византиците, зашчо, со разместуаи'е во ниф гарнизони, они можат да држат македонците во послушаи'е. Осем тоа на Византија поможуваа да држат македонците во послушаи'е и посетата или друмишчата, шчо сeт направени за воени требности ушче од римјаните и ја пресечуваат Македонија од исток на запад, т. е. од Белото море кон Сиин'ото и од југ кон север крај Вардар, т. е. од Белото море кон Дунаот. При таквија географцки прилики, јасно јет, оти македонците не можаа да се ослободат од Византија и готови беа да бидат сојузници на секој непријател', шчо ќе војуат со Византија. Таков сојузник до X век беа бугарите, а от XIII в. беа србите.

Македонците станаа сојузници на србите, и со тоа се ослободниа од византиците. Они се присојединија кон Србија, но тоа присојединуаи'е не беше насил'ническо, а на основа на догоор меѓу македонцките големци и србцките кралеи. Тоа беше резултат на једен компромис меѓу првите и вторите, компромис згоден и за једните и за другите. Македонија под србцките кралеи, особено под Душана имаше полна самостојност во на-трешните работи, и то таква, со каква не се ползуаше ни једен друг дел од големата империја на Душана. Тоа се видит от титулите, шчо и носеа македонцките големци и од влијаи'ето нивно на имперцките работи. Тоа се видит и од големата приврзаност на македонците кон царцкиот трон. За да се убедит чоек во тоа

нешчо, доста іет да прегледат историјата на Неманичијата држава од времето на цар Душана до смртта на Волкашина, особено периодот на распаѓањето на Душановата империја. Од овде ќе се убедиш чоек. оти центрот и нај големата рол'а во таа империја принадлежеше на Македонија. От секаде от периферијата на Душановата империја по негоата смрт отпаѓаат областите іедна по іедна. Македонија крепит Урушевјот престол и македонцкиот големец крал' Волкашин іет главниот советник и десна рака на Уруша. Сите го мрзат Волкашина за негоата рол' и влијаније на Уруша, но царот му веруат, македонците големци: 70 кралев и банови, по народните песни, му веруваат и му даат 70,000 војска, со ниф да умрут на Марица за царот и „србцкото име“

70,000 души војска от 70 кралев и банови! Како се велеше таа војска? Чије име носеше и кои му гу кладе? Сите се велеа „срби“, но во ниф имаше толку срби, колку во војската на цар Симеона имаше бугари — монголи; па ми се чинит да ѝ имаше и по малу. Значит во XIV век македонците официјално носеа името срби, коије немаше зашто да го презираат и да се срдат на него.. Во тоа име они не наоѓаа ништо лошо.

Србите беа главната воена сила против византијците. Нашите предедовци беа нивни сојузници. Византијците велеа сите своји противници, т. е., и србите, и нас, срби. Малу по малу они не прекрстија од бугари на срби. Истото се поддржа от признајњето суверинитетот на Душана во Македонија и од рол'ата на нашите големци во негоата држава. Није станафме за надворешниј свет срби, после истапифме како србци поданици и нај после зафати името србин да означуат македонец, не грк, не влаф и не арнаутин.

Іедно нешто не сочува србцкото име во Македонија; тоа іет карајњето меѓу крал' Марко и кнез Ла-

зар. Последниот встаник као противник на турците со името србин и со тоа турците врзаа со понатието србин и Србија денешното кралство и неговите жители. Марко и неговите поданици во очите на турците не можеа да бидат срби, зашто не се противија и не покажаа таква воинственост против нив, каква покажаа кнез Лазар и неговите поданици.

И така до идејте на турците кај нас није три пати бегме прекрстени: 1, славени, 2, бугари, 3, срби.

Но со тоа не се сврши сè. Дојдоа турците: се зафати борба меѓу хришћанството и мусулманството, борба меѓу крст и полумесец. Но со тоа не се пресече борбата меѓу словенството и грдизмот. Турцкото господство на Балканскию полуостров беше историјски период, кога потчинените мислат да сочуваат нивното историјско наследство. Се разбират, оти се сочува само, што можеше да се сочува и што не сакаа да ни го земат, зашто не им беше нужно, и не беше опасно за нив. Турците ни зедаа земјата и си ја поделија меѓу нив. Није се примириле со таа загуба. Зафатија да ни земаат деца наши, да и потурчуваат и да праат од нив ианчари. И тука молчеше. Турците видов зор до кога ја покорат Србија и името србин означуало за нив разбојник. Није свифме глаа и не се велехме срби, да не го расрдиме агата. Он не сакал да се велеме и бугари; и бугари не се велехме. Турчинот ќе ни дојдеше во кук'ата, ќе се наидеше, ќе се напијеше и ќе ни речеше: бре г'аур! ај донеси ми тоа и тоа! — ќе му одгоориме, сега беим! Ако не питаше некој турчин, што сме? — ќе му одгоориме да сме или „каури“ т. е. неверници, или „раја на дарот“. Со други зборови није пред турците се кажуваме така, како да не се расрдит агата. Пред турците није сме „каури“ и „раја“, и „каури“ зафатиме да се велеме и меѓу нас. Во народните песни не еднаш се употребуат

името „каурин“ и „рајатин“, и „земја каурцка“ или „земја рајатцка“ во етнографско значење.

Значит турците од нас направил народ „каурци“ и „рајатци“, термини основани на нашата принизеност пред турците, на религиозната разлика меѓу нас и ниф и на општественото наше положение.

Но осем турците, по изгубувањето на нашата слобода, наши „воспитачи“ и господари ставаат грците.

Ние видејќи во грците духовни господари и верски началници. Ние бејќи и кон ниф, исто така принизени, као и кон турците. Грците со црквата не експлоатираа нас и сакаа да извршат под турцкото владичество тоа, што не можеа до него. За да не претопат нас, они избегуваа да не велат со народното име. Они ни кажуваа, да сме били ние ристиани, и ние тврдејќи: абре брате, ристиани сме, ами што сме! Кога ќе се расрдеа на нас, и ќе не наречеа тврдоглави бугари, ние пак ќе речејќи: е пак така си јет: вистина ристиани сме, ама не сме образуани, као грците! Нашите глави не разбираат; ние сме бугари. Со једен збор во турцко време ние потврдувајќи и се согласувајќи со сè, што ќе ни кажеа турците и грците. Но турците со тоа, што не нарекоа нас: рајати и гаури, гледаа на нас као на луге, не од известна народност, а што сè во известен однос кон ниф, господарите и правоверните. Во истата смисла употребувајќи и ние, односувајќи кон себе, тие имиња. Значит турците во нивната држава не признаваа народност. Исто така не знаејќи за ниф и ние. Грците исто така не разликуваа словенските народности и сите словени, особено тој дел од ниф, што им причини најголеми непријатности и се наогаше во турцко време под нивната опека, они го презираа и го велеа со презрението за ниф име „бугари“. Но тоа име искажува презрењето на грците,

а не и достоинства на бугарите, затоа се сопроводуаше се зборот тврдоглав или „хондрокефалос“.

И така дојдофме до националното наше име, што го имаат носено нашите татковци, дедовци и нај блиски предедовци. Но видофме, оти онде имаме работа, не со једно, ами со цели 4 имиња, кои означуваат да немало до пред неколку години точно определено народно самосознаије. Името бугарин, како се видит, до полоната на XIX век немало за нашите предедовци по големо значеије од имињата: рисијани, рајати и каурин. До тогај није знајофме да имат и да имало каурци, рајатци и рисијанци земји и држави. Но није се бројофме за каури, рисијани и рајати и паметиме да сме имале наша каурца и рајатца царшчина, но сме је изгубиле на Косоо поле, кога се е расрдил Господ на нашите предедовци. Тамо, т. е. на Косоо поле рекал Господ да си загубиме царшчината за наказаије за тоа, што не сме чуале верата чиста. Тамо нашите каурци царов извадиле голема војска да се бнат со турчинот, но како рекол Господ да загубиме царшчината, от сите парчиња, на кои бивале раздробени турците, никнале нови турци. Кога го виделе тоа царите, рекле, оти Господ сакат да загубат царшчината каурите, и да се потчинат на турчинот. Така турците ни го презеле царството. На Косоо паднале двајца царови.

После таквоа „јасно“ предстауаије у народот македонци за негоата „бугарска“ народност, можит ли да бидит збор за бугарско национално самосознаије у македонците?

Ако јет така, ќе возразит бугарската партија од македонци, то што значаат црковното прашаије, во кои бугари и македонци одеа рамо за рамо, и последните се велее и работее со името бугари?

Ево што значаат: македонците беа крстени со национални имиња, со кои они се разликуваат од дру-

зате саседни со ниф народности, т. е. од турците и грците, па и власите. Првите не трпеа името србин зарди србцкиот отпор при завоеваи'ето на Балканцкиот полуостров. Во Турција до руско-турцките војни зборите „срб-г'аур“ требит да означуале тоа, што означават сега зборите „москов г'аур“. Се разбираат, оти русијаните не само сами не се велеле срби, но им било непријатно да се вел'ат и од друзи така. Така не и велела и грците, зашто последните не видеа големи лошотии от србите. Па и немало зашто: името србин погости во Македонија, као политичен термин само малу време. Оно се и забораи скоро без чуждо пријатно потсетуаи'е за него. От турцко гледиште и не прао иет да се вел'ат македонците сите поглавно „срб-г'аури“, зашто они се предадоа на турците. А ако се испразднит од Македонија името србин, то ке останит за македонците само името бугарин, које беше политичен и етнографцки термин уште до турцкото завоеваи'е. Тој термин не беше лош от турцко гледиште, а од грцко то беше многу удобен, зашто со него најубао можеше да бидит искажано презреи'ето и ненависта на грците кон нас. Ето зашто ние мег'у другото се признафме за бугари т. е. тврдоглавци.

Значит, нас со бугарите не врзуаше иедно обшчо име, иеднаков однос кон нас от страна на грци и турци, иеднаква жежда за слободен от фанароти и турци жиот. Таја обшчност не побуди заиедно да се бориме со обшчите непријатели. Но таја обшчност не иет нешто, које почиват на некакви обшчи воспоминаи'а и обшчи исторвицки задаки, који да се сознаваат и да се имаат сознајано од нас и од бугарите иеднакво. Нашата обшчност иет проста случајност.

До крајот на првата $\frac{1}{4}$ на XIX столетије се ослободвија от Турција сите балканцки земии, осем Бугарија, Тракија, Македонија, Босна и Ерпегоина. Првите три

географски беа многу близо и еднакво се третираа от турците и грците. Последните две беа одделени от првите три и беа во по инакви односи кон турците и грците. За тоа првите три, едно се пробудија, зафатија да живејат со общи идеали, а вторите две со друзи, пак общи.

Но, ако при националното разбудување на македонците, имавме друг вид на политичната карта на Балканскиот полуостров, то македонците ќе работат сосем инак. Ако беше Бугарија со Тракија слободна, а Србија заедно со Македонија поживејеше 50 години при еднакви услови, то македонците ќе работат заедно со србите, а не со бугарите. Исто така македонците можеа да работат и заедно со грците, да можеа грците да работат по умно и да беше само Грција и Македонија под Турцко около 50 години, кога сите друзи балкански земји би биле слободни.

Бугарското име во Македонија, значит, е резултат на лошото третирање на македонците от страна на грцкото дуовенство. Грците уништија Охридската архиепископија за тоа, што се упоминуваше името „бугарцка“, како историцки реликвиум, но употребуваа името бугарин за да воплотат во него својето презрење кон сè словенско. И имено тоа вопотење на грцкото презрење кон нас и ет призивата да се велиме „бугари“, а не историцките традиции. Последните напротив ништо не ни зборуваат за бугарите, а повеќе за србцкото име во Македонија. Значит не крстиле „бугари“ грците без да не питаат нас, и ние, немајќи време да гледаме и да му најдеме мана на името, сѐ го усвоивме.

Ако ет така, а инак и не можат да бидат, то јасно ет, оти името бугарин не зборуат уште за бугарцка народност во Македонија. Тоа име сега се поддржуат во Македонија искусствено, као што и се насадуат тамо во најноо време името србин. Името бугарин во Македонија сега немаат место, зашто веќе цели

25 години, као живејеме није македонците одделен живот од бугарите. Меѓу бугарите и нас имаат многу малу општа интереса сега. Македонија е потребна за Бугарија, затоа последната плаќаат во првата година милион франкови и содржат на служба многу македонци. Бугарија пак е потребна за македонците, затоа во неа македонците ќе добијат место и ќе експлуатираат со нивните „бугарски“ чувства. Значит, во текот на последните 25 години односите меѓу Бугарија и Македонија почиваат, не на почва на еднакви традиции и задачи, а на чисто трговска основа, т. е. идејта е да експлуатираат другиот.

Значит, името бугарин во Македонија, со кое сега експлуатираат бугарите, никак не е национално, и затоа никој од македонците немаат право со него да експлуатираат македонските интереси во негоа полза. Никој не ни имаат дадено право заради него да ни се набркуваат бугарите во нашите работи. Татко ми, дедо ми, предедо ми, ако се велеле по недоразбирања бугари, то уште не значит, оти и јас треба да сум као ниф во мрак за мојата народност; ако се велеле они бугари, то не значит, оти није ќе треба да престанеме да веруваме во русите за агар на разни Стамбуловци и Свиричовци, на место, заедно со нашата проливена крв, није да си бараме правото от кај што треба, да допушчаме да ни се бркаат во работите луге, кои што и сами не знајат, што бараат; ако се велеле моите дедовци бугари, уште не значит, да јас имам право да експлуатирам македонските интереси со издавање војни, кои на место да бранат интересите на нашиот народ, и бранат бугарските и интересите на бугарскиот крв. Нашите дедовци, велејќи се бугари и не мислеле, оти није ќе правме от тоа име капитал, за да се најаваме, наживејеме и облечеме со него.

Значит, у македонците името бугарин е фалшива монета, со која они плаќаат и на Бугарија и нејниот

кв'аз и на нивната татковина и нивниот народ. Време ет да се откриет таа фалш, за да се престанат да се експлуатират со неа.

* * *

Од до тука реченого се види: прво, оти, ако по нашите сегашни етнографски појати на Балканскиот полуостров, особено на централниот и југо-источен негов дел, т. е. во денешна Србија, Бугарија, Тракија и Македонија имало и имаат само две словенски етнографски единици: српски и бугарски народ, то тоа уште не значи да нема, немало и не можат да бидат друга словенска единица, а напротив, оти нејното сашествување е иет во пределите на возможното и на действителноста; второ, да во Македонија немаат две јужно-словенски народности: српска и бугарска, а напротив, да во неа имаат само една народност со своја особина, која, или претставуваат нешто оригинално, кое се нема, ни кај србите, ни кај бугарите, као што ет, да речеме, со много особини на македонците наречати, или нешто кое се имаат, и кај бугарите, и кај србите, или кое се имаат само кај македонците по краишката на нивната татковина и кај србите, или пак по ниф и кај бугарите, и да от тие особини на македонците, као дел от словенската група народи, најмногбројни, најраспространени, общи за сите македонци, значи, и најважни сеп тие особини, со кои македонците се одличаваат од другите словенски народи: по ниф македонците фактички составуваат одделна и самобитна словенска народност, и ако за неа не се говори денеска во науката и во катаденниот разговор; треко, причина на тоа игнорирање и затемнување на сашествувањето на македонската народност да се видиет во сашествувањето во Македонија името „бугари“ во етнографски значај и во експлуатирањето со него от страна на бугарите.

Исто така, се запознаваме со произлезот на името бугарин во вид на етнографски термин во Македонија.

Со други зборови, ние се запознаваме до сега со тоа, да составила, состават и да можат Македонија да состават од себе одделна етнографска единица.

Сега ни остаат да видиме, али она составила, состават и можат да состават таква единица во политичен однос?

Во одворот на твја прашања, ќе треба да се продолжат расудувањата за народноста на македонците од тамо, кај што ѝ отставаме.

Ние видовме, оти во Македонија вмето бугарин е последната метаморфоза во развивањето на нашето национално самосознавање и да е резултат на тоа политично и општествено положба, во која беа поставени од завојувањето на Балканскиот полуостров од турците. На основа на сè тоа, што рекоа јас за историјата на националните движења, кои имаат сменувано едно друго, као и за причините на твја сменувања, ќе возникнат многу злоупотреби. Можат, мнозина ќе ме осудат, као србофил. Можат, самите срби на него ќе основаат своите обвинствени претензии на Македонија. Можат нај после, ќе експлуатираат србите сето речено за изменувањето на националното ни име, за да докажат, да македонците никогаш немале национално самосознавање и не играле никаква самостојна историјска рола, а сепак влизале само, као суров материјал во државниот организам на бугарската или србската држава.

Меѓу другото такви недоразберливи можат да се очекуваат, как от тоа, што јас категорично осудиа бугарската политика во македонското прашање, от која можат да помислат да сум јас бугарофоб и србофил, исто така и од експлуататорската тактика на балканските словени во македонското питање.

Србите можат да затрубат, да сеп македонците срби, едно не сеп бугари, зашто така се викале до турцкото дојтуаин'е на Балкан. полуостров. Исто така, можат, некоји срби во моите расудуаин'а за непостојанството на народното име кај нас, ќе најдат потврдуаин'е на мислите на проф. Милованович, кој што докажуал во „Дело“ да треба Македонија да се подели меѓу балканските држави, зашто не предстаула нито географска, ни етнографска, ни историска целина.

За првото ево што можат да се речат: македонците, сите заедно се викале срби не повеќе од педесет години, а во некоји, и то северните делови, нека сто и сто и педесет, но не и повеќе години. Името србин тогаш иет имало повеќе државна смисла и по малу етнографска. До тогаш и во турцко време го немало кај нас. И ако иет така, то не иет ли повинистична заслепеност да ни се наврзуат сета нам на сите македонци, па и само на северните наши сонародници, наместо бугарцкото име?

За тврдеието на проф. Милованович, да Македонија не составуала и не составуат географска, етнографска и историска целина, за које, можат, некоји ќе најдат потврдуаин'е во моите расудуаин'а за изменеието на националното име кај нас, осем тоа, што иет речено, кога одеше зборот за прашаието, али имат во Македонија две словенски народности, ќе речам уште следното:

И ако иет Македонија составена од неколку котловини, раграничени со високи гори, пак она во днешниот неин вид имат живејано оддел'но од Бугарија и Србија, или самостојен живот, или под други држави. Тоа иет јасна докажуачка, оти нејната стрек'а не иет зависела само от Србија и Бугарија, и оти високите планини, што заобиколајуваат македонските котловини, уште не сеп таква опасност за заједнички политички живот у

нивните жители. Така Македонија во денешниот неин вид, до образувањето на бугарската држава, беше една полусамостојна византиска област. После она цела потпадна под Бугарија. Кога последната падна под Византија, Македонија беше слободна држава на време и со успех се бореше против Византија и имаше под себе цела денешна Србија. После, Македонија потпадна под Византија и во течењето на неколку века во разни неини делови се дигаа востаанија против покорителката. Кога се ослободи Бугарија и се усили државата на Неманичите, во која влезе прегешниот дел од Македонија, т. е. денешна Србија, она, т. е. Македонија во денешната нејна големина, уште остана византиска земја, кај што продолжаваа да се дигаат востаанија против Византија, за која се бараше сојуз и покровителство од соседните држави. После, цела Македонија влезе во државата на Неманичите. Во неја она као да иет била привлигирана и самостојна во внатрешната политика. При крал' Волкашин, Македонија пак као да се одделува од друштвото на Неманичитеа држава и као да се сосредоточува околу него. Во царувањето на Крали-Марко, она сосем се одделува од србските земји и се постава во особен однос кон турчко-србските односи и војни. Во турчко време, она иет на истите основи под турското владичество. После Берлинскиот договор она иет сама от сите друштва јужно-словенски земји под Турцко и веќе живи таков одделен живот поеќе од 25 години.

Во тој згорен поглед на историјските собитива на Македонија, се види, оти горе-долу у сите македонски котловини иет една и иста историјска судба, горе-долу сите нивни жители имаат особен, одделен историјски живот, не ретко самостојен или пак, заклучуваат во себе обшча борба за политична слободна. Ако се пријимат на вид, оти таја обшча историјска судба, тие обшчи политични борби

и самостојниот политичен живот ет удел на едно исто словенско население и на еден и исти народ, то ќе бидет јасно, оти, тврдејќето да Македонија не составуала географска, етнографска и историјска целина ет основно не на действителноста, а на србските есапи за Македонија.

Тој згорен поглед на историјата на Македонија ми се чинит, не само да покажуат, да ние македонците имаме своја историја и да сме народ. судбите на којшто се развијале во зрска со судбите на другите саседни нам народи, но и да имат во нашата историја много самобитно и својеобразно, као што ет да речиме самостојната Охридска архиепископија, со нејното работење на полето на народното просветуање. Исто така тој историјски поглед покажуат, да готво во сите времиња се забележуат силно работење на народниот дух на културно-историјска основа, резултата на која се јавуваат образуање на силна македонска држава от цар Самуил и богата народна литература.

А ако Македонија до сега со мали исклучења се ет развијала одделно од Бугарија и Србија, то она можит да чинит и за однапред, уште повеќе, што пропагандите: бугарска и србска употребуваат сите и дозволеи и не дозволеи стретства да искоренат во нашиот народен живот се самобитно, се чисто македонско. Самосталното политично развијање на Македонија ет необходимост, као нешто, без кое ние не ќе располагаме со доста стретства да се бориме со пропагандите за сочувуање од нив нашата национална самобитност.

Неколку збори за македонскиот литературен јазик.

Во четирите горни статии на оваа книга јас сакав да обрнам погледите на моите сонародници на вуждата од једно корено изменување на досегашниот процес на нашето духовно развијане, као и на тоа, да моите возгледи во тој случај не сѐ нешто ноо и безосновно, а сѐ само чекор напред во досегашното развијане на нашето национално самосознавање и да сѐ затоа сосем природни и освоателни.

Се разбират, оти во једна мала книга, као што јет оваа мојата, не се можат подробно да се разгледаат сите задирнати прашања. За секоје од нив би се можела да напишат по једна цела книга. Но сега за сега от таквија подробни разгледуања за задирнатите питања се немаат уште голема и неотложна вужда; за тоа требаше за сите од нив да се кажат по неколку зборон, зашто они једно без друго сѐ нејасни и неразбирливи. Осем разгледуањето на сите задирнати прашања, за да бидет јасно појавуањето на книгата, сега ќе требит да се кажат неколку зборон за својевременоста на книгата и нашиот литературен јазик.

Мнозина, можат, ќе речат, оти вистина арно јет чоек да се позамислит над прашањата, задирнати во таја книга, но сега уште не му јет времето. Со оваа книга, ќе речат они, се носат раздор и разјединување меѓу нас, на место сојединуањето, кое сега за сега ни јет така вужно. За македонска народност, македонска литература и литературен јазик ние ќе можиме да му мислиме само, кога ќе заживееме једнаш слободен политичен живот; а до тогај нам ни требит, ние да сме сојединени и да останае на страна националното прашање.

На тоа јас можам да одгоорам само сво: по мојето мислеи'е, сегашните, т. е. миурштегцките реформи сѐт максимум, што можа да искочит од Европа револуцијата. Револуцијата на пролет ќе бидит нај глупаото, што можиме није да напраиме. Со револуцијата на пролет ќе се користат само нашите непријатели, кои си имаат само есапи, противни на нашите национални интереси. Револуцијата на пролет само ќе ни уништит совршено нас и ќе уништит плодите, добиени од неја до сега, оти она ќе бидит направена не против Турцко, а против него и Реформаторцките Сили, и оти тоа ќе бидит не по наши есапи, а по есапите на некоја Голема Сила и некоји мали Балканцки држаи, кои ќе не натераат нас да се дигниме, а после ќе не остаат на сред пат: нај после, оти није, ако против сите аргументи на здравјот смисл пак подигниме востааи'е, ќе бидиме само основа на дипломатцка борба меѓу реформаторцките држан и некоја трек'а, која борба ќе се свршит само нашето понижуаи'е. За тоа није, требит, да се откажиме од секоја мисл'а за револуција на пролет, уште поеке, што реформите ќе се воведат, зашто со ниф јет врзана честта на две Големи Сили, кои сѐт во стаи'е да постаат сѐ на својето, — и да се зафатиме за нова т. е. културна борба, во која прво место, ќе требит да зимат прашаи'ето за нашата народност и нашето национално-религиозно развјаи'е. Значит, встом сега му јет времето да се мислит за јазико наш, нашата национална литература и воспитаи'е во национален дух. Сега настапуат време за интерес со национално-религиозни прашаи'а.

Тој интерес малу јет задоцнел, но от тоа уште не следуат, да он си немат сега место меѓу нас и да можит да ни напакостит.

Ако сме логични, то требит да признаиме, оти автономијата на Македонија, за која до сега револу-

ционерите се бореа имат смисла само во тој случај, ако револуционерите согледуваа во нашиот народ такви качества и особини, кои се немаат у другите балкански народи, а сепак само наша характерна црта. Само согледувањето на тие својобразни црти во характерот, правите, обичаите, животот, предањата и јазикот на нашиот народ е една важна причина да сме пије против дележњето на нашата татковина и за нејната автономија, зашто дележот ќе ни искорени сè, што ни е мило и ќе ни наврзи многу противно нешто на нашиот народен дух. Само одделното македонско национално самосознаање кај нас ни дава морално право, да се бориме против барањето на малите балкански држави, да се разделат нашата татковина, и да се бориме против пропагандите, што готват почва за дележ. А ако не можат да се добијат автономија, треба ли ние равнодушно да гледаме на работањето на пропагандите и да се бориме со едно ноо течење, што е направено само против ниф, за тоа само, што тоа течење ќе ослабело најсилната пропаганда? Никак не, зашто ни е една пропаганда, колку и да е она силна, не можат да ни даат тоа, што очекуваме ние од неа. Сите пропаганди сепак пропаганди само на свој, но никак не и на наши интереси, и од ниф никога немало ништо особено за народот. Спасењето од пропагандите никој пат не ќе ни дојде, зашто, ако е денеска едната по силна, утре ќе се чинат и другата таква, а првата ќе ослабне. Пропагандите само најпосле можат да достигнат крајната своја цел — дележот, кој не го сакаат и тие, што сепак против националниот сепаратизам. Значит, последниот не е неуместен во сегашните прилики, и можат да ни даат само арни плодови, но не и да ни напакуваат.

Едно сè имаат местото националниот сепаратизам, то треба да се пројави он во милоста кон сè, што

јет народно, и на прво место, во милоста кон народниот јазик.

Јазикот јет средство, со које ние познааме, што мислит, што осек'ат и што сакаат нашиот собеседник. Во јазикот се имаат одделни гласовни знакови или зборови за сите мисли, осек'аи'а и сакаи'а на једен чоек, за тоа јазикот на једен народ јет негоо дуовно богатство и наследство, во које се заклучуваат, отпечатани во гласовни знакови или зборови, сите народни мисли, осек'аи'а и сакаи'а, со кои живено и живит једен народ и кои се предаваат, као нешто свето от једно поколеи'е на друго. Да сочуат некој својот народен јазик и да го бранит као светиин'а, значит, да останит он верен на дуот на своите предедовци и да уважаат се, што имаат они навраено за својето потомство. Да се откажит чоек от својо народен јазик, значит, да се откажит он и од народниот дух. Со тоа само се објаснуат сакаи'ето и усилијата на покорителите, да напраат покорените, да се откажат от својот јазик и да изучат на негоо место нивниот; исто така со тоа се објаснуат упорството на покорените народи да сочуваат сето своје духовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашио народен јазик требит да имаме и ние, ако сакаме да останеме верни на дуот на нашите предедовци. Милоста кон народнио јазик јет наш долг и наше прао. Ние сме должни да милуаме нашиот јазик, зашто тој јет наш, исто така, као што ни јет наша таткоината ни. Првите гласови, што и имаме чуено, сет гласовите на нашите татковци и мајки, гласовите и зборовите на нивниот народен јазик. Преко ниф ние добифме нашата прва дуовна храна, зашто со ниф се осмислуаше се, што видефме со нашите очи. Со народниот јазик ние освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чиниме нивни дуовни последници, као што сме со снагата нивни те-

лесни продолжачи. Ако се односуаме со презреиџе кон народниот наш јазик, није само враќаџе со неблагодарност на нашите родители за сето нивно духовно гледаиџе и воспитаиџе. — Није имаџе и прао, осем долгот, да браниме нашиот јазик и тоа прао ни јет свешчено. Секој, кој шчо напаѓаџат на нашиот јазик, ни јет исто таков наш непријател, као и нападаџот на нашата вера. Верата и јазикот, тоа сџт душата на једен народ, со изменуаиџето на која, једен народ праит коренен душевен преврат: он се откажуат от сџ преѓешно и земат сџ ноо. Тој коренен преврат, ако стаат постепено во течеиџе на цели векон не јет опасен, зашчо једни делон од него се односуваат до једни поколеиџа, друзи до друзи поколеиџа, така да једни делон преминаваат по наследство, као народно последиџе, и само некоји сџ нов. Тој коренен преврат не јет опасен само, ако јет резултат на самостојното развиаиџе на народот.

Но, ако једен народ изменуат својот јазик и својата вера во једно касо време и под силно чуждо влијаиџе, сам без сазнааиџе однесуаиџи се кон таја измена, то он се откажуат от сам себе и от неговите интереси и предаат и себе и ниџ на једен по силен народ, кој шчо ќе постаџит со него и ниџ, како шчо ќе му се заблагорасудит. Значит, да се откажит једен народ от својот јазик, се велит, да се откажит он и от сам себе и своите интереси; се велит, да престанит да гледат на себе со своји очи, да судит за себе и за друзите со својот ум и разум, а да чекаџ укажаиџе за сџ от страна. Једен народ, кој шчо изгубил својот јазик, миасат на једен чоек, кој шчо изгубил патот и незнаит от кај идит и кај одит, а кој шчо не знаит, зашчо одит вамо а не онамо или тамо. Колко во по скоро време једен народ изменуат својот јазик, толко по опасно и отчајано јет неговото положџеиџе.

Опасноста, која угрожаат на нашиот народ и неговите интереси, от страна на пропагандите, кои што употребуваат сите и дозволени и недозволени средства, за да исчистат од Македонија нашиот јазик и со него нашите духовни интереси, и да насадат на нивно место нивните јазици со нивни интереси, не само не задолжуваат нас, но и ни даат полно право да употребиме сите и дозволени и недозволени средства, за да сочуваме нашиот народен јазик, и со него нашите народни интереси. При тоа нвие не сакаме туѓо, а си браниме својето.

Јазикот јет акустичен резултат од физиолошко работење на органите на чоечката реч, на кој што му се приписуваат извесно значење. Главните елементи на јазикот или чоечката реч се: органите на речата, нивното физиолошко работење, слухот, психолошкото восприемање на физиолошкото работење на органите преку слухот, и присоединувањето кон восприеманиот резултат на физиолошкото работење на органите на речата или гласот, или зборот, некое значење. Значит, јазикот главно јет физиолошко-психолошка способност на чоека, и као таква зависи од се тоа, што праат да се менат чоек, т. е. со развијањето на једен чоек и једен народ се развијат и неговиот јазик, со нивното опаѓање опаѓат и нивниот јазик. Чоек се менат во време и пространство: исто така се менат и неговиот јазик. Променењата во јазикот на једен народ во време составуваат историјата на јазикот на тој народ, а променењата негои во пространство составуваат неговите современи варијации или дијалекти, поддијалекти, гоори, подгоори и пр.

Секој народен јазик имаат своја историја и своји современи варијации или дијалекти, поддијалекти и пр. Своја историја и варијации имаат и нашиот јазик. По таа историја можат да се изучат, како сегашните варијации се добиваат од по стари и последните од једен

общ македонски јазик, а тој од една јужно-словенска група и пр. Исто така по неја можат да се проследат на која варијанта, или на кој дијалект, во кои време имало по голема литература.

Историјата, како на нашиот, исто така и на другите јазици, ни покажуваат, оти секој дијалект, поддијалект гоор и подгоор, можат да се употребуваат во литературни произведенија. Така привилегија на једен дијалект, поддијалект и пр. — да бидат орган на литературна реч — по учењето на историјата на јазиците, се даат ним, не по некакви особени естетични преимушества, а по чисто практични причини, т. е. по стеченијето на историко-културните прилики. Така прилики денеска подигаат једно наречје на степен на литературен јазик, утре друго и пр.

Историко-културните прилики во создавањето на литературни јазици господствуваа секогаш, господствуваат она и сега. Благодаренијето на нив во нај ново време се откажаме да си избереме једно од нашите наречја за наш общ литературен јазик, а наместо тоа зедојме да се учиме и да пишаме на тугите саседни јазици, нај повеќе на бугарскиот. Благодаренијето на приликите сега ние си избираме за общ литературен јазик, централното македонско, т. е. Велешко-Прилепско-Битолско-Охридското наречје.

Која сепак така историко-културни прилики, што не заставаат: прво, да си создаеме свој литературен јазик и второ, да избереме имено централното наречје?

Ето кои.

Ние видојме колку сепак народните интереси тесно врзани со јазикот, а последниот со карактерот и дуот народен. Ние видиме сега, оти три национални и религиозни пропаганди во нашата татковина се борат једна против друга и сите заједно се борат против нас и нашите интереси, сакајќи да им нанесат смртен удар и

да си и потчинат под себе, зимајќи со таа цел'а религиозното и сколицко работеи'е кај нас, во своји раци преко црквата и сколицката за да навесат смртен удар на нашата народност, ни налагаат на нас нивниот, наместо нашиот јазик. Народните интереси ни налагаат за да и заштитиме ниф, да бравиме нашиот јазик от пропагандите. Тоа бравеи'е ќе бидит успешно и ќе размрсит сите планови на пропагандите, ако бидит задружно и общо. А за да бидит такво, требит со общо согласие да се изберит једно наречие за общ македонски литературен јазик. Согласие ќе имат, ми се чинит, само ако секој од нас правит избор, не по некакви естетични сообразаи'а и не по чисто местни причини, а од гледанше на общите интереси. Последните пак налагаат: периферицките наречиа, да отстапат место на централното. Како што во једна држаа се имат држаен центр, кој што нај арно јет да се наог'ат во стредината на држаата, и кон кој што се собираат сите конци од државниот живот, исто така и во јазиковните или области от сродни наречиа требит да се имат једен центр, кој што по значеи'ето негоо требит да се односуат кон периферицките наречиа и гоори, као што се односуат центрот и столицата на држаата кон крајните окрази и околии. Около централното наречие требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокровища од дружите македонски наречиа и да создадат од него једен убав литературен јазик. На него требит да се создадат једна богата сколицка, научна и убаа литература, за да можит преко ниф да се раширит низ цела Македонија во вид на литературен јазик, кој што ќе изместит од неја пропагандците јазици. А заједно со изместуаи'ето на пропагандците јазици и со создааи'ето наш литературен јазик, се изместуваат од Македонија и интереси.

сите на балканските држави и нивното место ќе го застапат создадените со јазикот македонски интереси.

И така, користа, што ќе ни ја даат нашиот општ литературен јазик, ни служи за мерило при избирајќи'е наречјие за таа цел'а, а она јет главниот фактор при создавајќи'ето на нашиот нов литературен јазик.

При возвишавајќи'ето на једно наречјие на степен на литературен јазик, никога немаат игриво важна рола неговите естетични својства. Тоа јет једно, зашто практичните сообразувајќи'а зимаат врв над естетичните, а друго, зашто последните сет односител'ни и поеке субјективни. По таа причина, по убави се чинат на чоека. готто само тие наречја и гоори, што ѝ слушат он или ѝ имат слушано по често. За тоа и не можат да се зборит за естетичност во јазикот, диалектите и гоорите.

Значит, једен македонец од источна, или северна, или јужна, или западна Македонија немаат прао да се противат да бидат избрано централното македонско наречјие за литературен јазик само зато, што не им се чинело убаво. Немаат прао они да протестираат против централното наречјие и за тоа, што јет оно централно као и зашто изборот се праит по практични соображејќи'а.

Сега да видиме, али избирајќи'ето на централното наречјие за литературен јазик се оправдаат от практично гледиште?

Битол'а се избират за резиденција на Генералниот Инспектор за Македонија и неговите советници — цивилни агенти. Она се обраќа'ат во престолнина за Македонија. Таа нова престолнина не јет далеку от старите: Преспа и Прилеп, и од седалишчето на до неодамна автокефалниот Оридски Архиепископ. Значит, централното наречјие имат зад себе, така да се речит, историдки праа. Последните се основаат и на неговото централно положјејќи'е, кое јет,

како во географски, така и во етнографски однос. Централен град во Македонија ни ет Велес. От тој центр географски, нвие само мало се оддалечуваме, идејќи преко Прилеп кон Битол'а и Орид. Таков праец при оддалечувањето од географскиот центр се објаснуат со тоа, оти твие крајшча сепот по големо историско значење за Македонија, а од друга, сепот по оддалечени и от србскиот и бугарскиот јазикон центри, составувајќи от себе македонски јазиков центр. И вистина диалектот Велешко-Прилепско-Битол'ско-Оридски ет јатката на македонскиот јазик, зашто на запад од него ет Дебранскиот (рока), на југ — Костурскиот (ровка), на исток — источниот или Солунскиот (рџка) и на север — Скопскиот или северниот (рука).

Создавањето литературен јазик ет дуовна потребност кај нас, со која се мислит да се клант крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси, и со која треба да се создаат свои литературен и научен центр, за да се немаат нужда од Белград и Софија. А та тешка задака ке се достигнит само, ако македонцот от северна Македонија подавт рака на својот брат от јужна Македонија и македонцот от источна Македонија подавт рака на тој от западна. Подадените раци ке се прекрстат околу Прилеп-Битол'а.

И така: стремињето на македонците да создадат свои културен центр; тоа, што сега Битол'а се чинит престолнина на Македонија; што Битол'а, Орид, Прилеп сепот историски места за македонците; као и тоа, што составуваат они географски и јазичен центр; свте заједно праат да се приимит, као общ македонски литературен јазик, централното македонско наречје.

Откако се изберит наречието, које имат да бидит македонски литературен јазик, ке треба да се разгледат и прашавањето за македонскиот правопис.

За праописот као и за праецот на нашето културно развијање ќе треба тука да се напраат неколку забелешки. Праописот на еден јазик, као и изработувањето на еден литературен јазик можат да идат постепено и полусознателно. Еден човек од еден народ, што немаат писменост, можат да изучат азбуката од еден народ по културен од неговиот. Тој човек можат да употребуат туг'ата азбука и за гласови од неговиот јазик, или да изложат своите мисли со помоќга на туг'а азбука. Но ако во неговиот јазик се имаат гласови, кои се немаат во јазикот, од кои што се позајмуат азбуката, тогаш позајмувачот на туг'ата азбука ќе напраат некои измениња и дополнења во неа, со кои ќе бидат означена разликата во гласовите меѓу двата јазици. Така позајмена и преработена азбука се предаат од колело на колело и со предавањето се се изменуваат и се дотеруваат до својствата на јазикот на позајмувачите. Така постепено и неосетно се изработуваат азбуките у некултурните народи од додир со по културни народи. Но таква постепеност имаат место, ако два саседни народи сепак не еднакви политични прилики, ќе се речат, едниот, т. е. по културниот народ господаруваат, а другиот, по некултурниот народ ет заробен, или нај малу немаат полна политична слобода. Но инаку одат работите, ако двата народи имаат свои држави. Во таков случај позајмувањата, особено културните, биваат по сознателно и по скоро. Така ригорозноста и писменоста кај нас македонците се имаат зафатено нај рано од сите словенски народи. Они се распространуваа со векови и идеа одоздолу на горе. За тоа во историјата ништо не се зборува за покрстувањето на нашиот народ. Но со покрстувањето секој пат имаат идено и писменоста. Со замолчувањето на нашето покрстување се замолчуваат и процесот на образувањето на нашата писменост.

И така нашето дуовно препородуаи'е и просветеи'ето каи нас, па и изработуаи'ето на нашата писменост, заради географските и историцки прилики, имаат земено во првата ил'адогодишна по Р. Хр. инаков ход, а у дружите праославни словени инаков. Каи нас то се извршуат постепено и незабележено, каи ни ф брзо и со извесна тенденциа.

От турцкото завојуаи'е на Балканцкиот полуостров стана една премена. Турцкото господство ни пресече сите врски со нашата старина. Наи тешко се отрази оно на Македонија, као централна провинција, па затоа во тоа време, кога у дружите праославни словени постепено се изработуаше писмениот јазик и праописот, није се поеше се обезличаафме и готоо сосем се откажафме од нашиот јазик, као орган на литературна реча. Од време на време во течеи'е на цел XIX век није имаае опитуачки да се пишат на македонцки, но заради некоја историцки причини твие опитуачки не се овенчаа со успеф, каков би можело да се очекуат од ни ф.

Литературните опитуачки на македонцките писачи во XIX век немаа за жалост таков значај, да задобијат последуачи, затоа, ако и сега во XX в. видиме некоји опитуачки да се пишат на македонцки, то тоа се не праит сознател'но и од некакви патриотични влечеи'а и цели, а само за забав. Во тоа се состоит разликата во нашето, т. е. македонцкото дуовно-национално возродуаи'е, от тоа на дружите праославни словенцки народи, со друзи зборон: као шчо по напред није постепено и први се просветуафме со рјасјанство и со писмо, а дружите словени — после нас и на брзо, така пак сега, во тоа време, кога сите праославни словени постепено си изработнија свои литературни јазици, свои богати литератури и постепено изработени праописи, није остаае назад от сите, туку речи, без литературни традиции, не зато, шчо и немаае, а зашчо забораае својето, изучаајки туг'ето.

Ние сега со брзина ќе треба да разработиме нашиот литературен јазик, да установе нашиот правопис и да создадеме една наша литература, која ќе одговара на сите наши нужди. Со нашето сегашно национално возродување ние се противоставаме на дружите православни словени, како што се противстаавме и напред: тогаш бевме први во духовното препородување, кои кај нас беше бавно, а кај нив скоро, сега наопаку; тогаш они нас сакаа да не достигнат и работат со извесна тенденција и брзина, сега наопаку.

Во зависност од тоа, како се вмет развиваат еден народ и неговиот јазик и правописот можат да бидат различни. Ако едни народ само постепено си изработуваат своето писмо и него го преработуваат и при тоа во негова историја се немаат таквија собитја, што ја пренолоуваат и праат цела пропаст меѓу едната, т. е. старата и другата или нивна половина, — писмениот јазик и правописот содржат во себе многу таквија особини, кои немаат реална вредност во гласите на сегашното ставање на јазикот. Но, ако во историјата на културното развивање на еден народ се имаат два периода, меѓу кои се имаат еден, као треки, но кој што ет период од застој и ет као непрелазна стена меѓу нив, — тогаш во новиот период на развивањето на националното самосознавање имаме препородување на народниот дух. Које стаат вистина на стара основа, но во него влезат многу нови начела, согласно со духот на времето и со специјалните потреби на народниот живот и неговите пројавувања. Тоа препородување се одбележува и во книжниот јазик и правописот: како едниот, така и другиот сеп гореподолу слободни од некои традиции, кои не сеп согласни со современото ставање на разговорниот јазик.

И така историјата на културното развивање на народите, согласно со нивниот ход, содејствуваат: или на

чисто етимолошки или историшки правопис, или ва
 бркан — етимолошко-фонетичен или историшко-фонети-
 чен, или нај после на чисто фонетичен правопис. Трите
 вида от правопис зависат от по гелемата или по малата
 приврзаност кон старото или ноото стаи'е на једен
 разгоорен или литературен јазик. Једен'от от трите
 правописа се усвојуат за једен литературен јазик у једен
 народ, што се возродуат, главно во зависност от та
 тенденција, што господствуат при народното возродуаи'е.

Једно јет тако, то и нашиот правопис и праецот
 на нашиот литературен јазик ке требит да бидат во
 полва зависност от та тенденција, која ке не раководит
 нас при нашето национално возродуаи'е. Каква можит
 да бидит таја тенденција се видит от таја книга. Но јас
 ке си дозвол'ам да повторам. Она јет: прво, Македонија
 да се неутралисат за Бугарија и Србија и да се одда-
 личит једнакво од двете држави и друго, она требит
 да се објединит на јазична основа. Тие принципи ке
 ракоодат изработуаи'ето на литературниот наш јазик;
 они ке ракоодат и правописот.

На тие два принципа одгоарат: 1, Прилепско —
 Битолацкото наречије за литературен јазик, као једнакво
 далеко и от србскиот и бугарскиот јазик, и централно
 во Македонија. 2, фонетичниот правопис со употребените
 во таја книга писмени знакови и со мали отстапки на
 етимологијата и 3, речничкиот материјал да јет собраи'е
 от сите македонски наречија.

СОДРЖАЊЕ.

- Предговор . . . . . стр. III
1. Шчо направме и шчо требит да праиме за
однапред? . . . . . стр. I
2. Имат ли се вужда од македонски национални
научно-литературни другарства? . . . . . стр. 45
3. Националниот сепаратизм: земншчето, на које се
имат развиено и ќе се развиат за однапред. стр. 68
4. Составала, состават и можит ли Македонија да
состават от себе одделна етнографска и политична
јединица? . . . . . стр. 100
5. Неколку збори за македонскиот литературен
јазик. . . . . стр. 132
-